

ČESKO-LUŽICKÝ VĚSTNÍK

Ročník XXXII / číslo 1–6

leden–prosinec 2022

www.luzice.com

Dominik kardinál Duka

rozhovor o lásce k srbské Lužici

Svatá Ludmila a Ochranov

dvě významná duchovní výročí

Těžba snů

ukázky z první česko-lužickosrbské divadelní hry

Jurij Koch

povídka nejslavnějšího lužickosrbského spisovatele

Milan Grojlich

novinář, rozhlasový redaktor, písničkář

»

Milan Grojlich (1975) vyrostl v Bukcích, vystudoval politologii, sociologii a mediální studia v Lipsku, pracuje v Lužickosrbském rozhlase jako moderátor nedělního vysílání, redaktor denního vysílání a zpravů. Na YouTube uveřejňuje písně pod přezdívkou Rokotak (česky rákosník, v hudebním smyslu rámusník, halasník nebo prostě bigbíták), většinou německy. V lužické srbštině vyšvihl vlastně jen čtyři kousky před třemi lety coby reakci na první covidovou karanténu: ve dvou variantách píseň *Wostanu doma* (Zůstanu doma), dále *Koronowe blues* a *Prózdne dróhi* (Cesto prázdná). To je předělávka populární lidovky *Hory módre*, jež vychází z básně Křesćana Bohuwěra Pfula *Wrót do Serbow*. Našinci melodie může připomínat písničku *Měla babka čtyři jabka* nebo Jaromírem Nohavicou zpopularizovanou lidovku *V jednom dumku na Zarubku*.

Milan Grojlich na motivy lidové písně *Hory módre*

Prózdne dróhi | Cesto prázdná

Prózdne dróhi, ja was znaju
Ćišina jow w serbskim kraju
Drje tež lětsa kwětka kćēja,
ludžo sami steja.
Trjechi Němca kaž tež Serba,
kóždy boji so toho šcerba
Štó by wěrił, zo tak chětre
Krakecam wšo jědze?

Ow, ja hižo słyšu znowa,
Powěsć, hdže so wirus chowa
Drje tež lětsa jutry budu,
ale wšo bjez ludu.
Kotrychž hewak skerje hidžał,
bych něk skoro rady widžał,
Dži mi z puća, lubowana
Njejsy testowana.

Prózdne dróhi, ja ći praju
Tajke něšto w serbskim kraju
Dotal njejsmy dožiwili,
to šće njejsmy měli.
Kajke džiwno počinanje,
tukanje a šcebotanje,
Džed we póstnym času pije
Wowka maski šije.

Prózdne město, ćiche wjeski
Dopokaz, zo ženje njespi
Čert, kiž je nam wirus darił,
W helskej kuchni zwaril.
Snadž w Krabatowej knize
je recept přećiwo krize
Snadž tež lany wolij pomha,
Tón mam hišće doma.

Cesto prázdná, powědomá,
Vysedávám tiše doma,
O samotě po Lužici
sedí vlastně všci.
Bojí se Srb, ba i Němec,
každý modlí se růženec,
Koronavý aby smutek
Do Prčic už utek.

Sakra práce, zase zprávy,
Komu virus sebral zdraví,
Podle další nezbude moc
ani z Velikonoc.
Liduprosté svátky celé,
vídat aspoň nepřátele!
Lásko moje, jdi mi z cesty,
Než budeš mít testy.

Cesto prázdná, tak ti povím,
Novinkám těm že nehovím,
V Lužici je vše na hlavu
a strašně v tom plavu.
Neznáme to z historie,
že o půstu tak se žije:
Děda hltá z lihu doušky,
Bába šije roušky.

Ztichlé vísky, prázdná města,
Důkaz o kvalitách těsta
Virusu z pekelné kuchyně
Od čerta a tchyně.
Snad má Krabat ve své knize
kouzlo, jak se dostat z krize,
Sám mám radu neprůstřelnou,
Vypít olej ze lnu.

Přeložil **Lukáš Novosad**. Píseň je dostupná na youtubeovém kanále rokotak.

Vydává Společnost přátel Lužice
U Lužického semináře 90/13
118 00 Praha 1 – Malá Strana
luzice@luzice.cz, www.luzice.com
Vychází v nákladu 320 výtisků.
MK ČR E 6880. ISSN 1212-0790.
Roční předplatné: ČR 300 Kč,
zahraníčí 20 € (hotově 15 €) bankovním
převodem na účet Fio banka, a. s.,
2900678633/2010.

Redakční rada
Vedoucí redaktorka: Eliška Oberhelová,
eliska.oberhelova@gmail.com
Výkonný redaktor: Lukáš Novosad,
novosad.lukas@gmail.com
Členové redakce: Z. Bláhová, R. Čermák,
K. Peršín, J. Zdichynec
Grafika a sazba: V. Machurka, R. Pojkarová
Rada se ne vždy ztotožňuje s názory
a slohem pisatelů. Za pravdivost odpovídá
autor. Nevyžádané rukopisy nevracíme.

STUDIE

L. Malinkowa: Od Herrnhutu k Ochranowu. Výročí roku 1922 a jeho význam pro Lužické Srby	14
J. Zdichynec: Dějepisectví v Horní Lužici od počátků do r. 1945 – krátký exkurs do problematiky	48

ROZHOVOR

D. Duka: Lužičtí Srbové nás přesvědčili: nejste malý národ, jste povinni nám pomáhat	4
P. Kalina: Národní pionýr Kocor má v hudbě navigační roli	22
P. J. Vinš: Kolem lužické srbštiny kroužím jako mlsný pes	51

RECENZE

S. Tomčík: Poetická ROAD MOVIE po Lužici?	18
K. Suchanová: Sál plný ticha. K budýšinské inscenaci Šercec Hanka	33
P. Megela: Korespondence Lužických Srbů z vojny prusko-rakouské	36
R. Čermák: Jak po česku vytěžit lužickosrbský sen	44
K. Peršín: Podobenství ze střední Evropy	54

VÝROČÍ

J. Izdný: Oslavy svaté Ludmily	10
--------------------------------	----

POLEMIKA

R. Čermák: Sláva nejproslulejší Lužické Srbce Jakub Izdný: O možném původu svaté Ludmily	13
--	----

PSALI JSME PŘED 100 LETY

Nová Evropa, nové vztahy, nové všechno	28
--	----

DĚNÍ V SPL

O. Šrámek: Jak jsme dělali Vodníka Kulturní most mezi Prahou a srbskou Lužicí	25
	72

LITERÁRNÍ PŘÍLOHA

M. Grojlich: Prózdne dróhi / Cesto prázdna	2
R. Domašcyna – M. Cušcyna – M. Mětowa: Znaki pominaki kopolaki	20
B. Dyrlich: Bandaska	55
J. Koch: Osamělý Nepomuk	56
L. Hajduk-Veljkovičowa: Modré bobule	66
Měrana Cušcyna: Mała změna	71
Lubina Hajduk-Veljkovičowa: Předehra	71

SCÉNÁŘ

K. Peršín & L. Novosad: Moderace 148. Schadzowanka	38
V. Bárta & A. Stančáková: těžba snů	46

VÁŽENÍ A MILÍ ČTENÁŘI,

poslední dva roky nesly se ve znamení konsolidace popandemické společnosti. Na podzim 2023, kdy se k vám dostává toto číslo *Česko-lužického věstníku*, převládá dojem, že dění let 2020 a 2021 byl špatný sen, který se jistě nebude jen tak opakovat. Vždyť hospody, aspoň ty ve velkých městech, praskají ve švech, nabídka letů z Prahy do světa je bohatší než dřív, do Česka míří slavné světové kapely a jejich koncerty jsou narvané, jakž takž se zvedla návštěvnost divadel, jenom v kinech je to stále bída (přestože nabídka letních blockbusterů byla velkolepá tak jako kdysi). Festivaly byly našlapané, a takový byl i XIV. Mjezynarodny folklorny festiwal Łužica, jenž se zkraje července 2023 konal kvůli covidu výjimečně po čtyřech letech.

Leč o něm se v tomto čísle ještě nedočtete. Jelikož konsolidací procházela vloni i letos logicky také Společnost přátel Lužice (spolkový život si po pandemii skutečně sedá až teď, po prázdninách triadvacátého roku), doháníme stále resty. A tak jsme připravili velké čtení o roce 2022 a o tom, co SPL celý rok dělala: máme pro vás tři rozhovory, několik recenzí literárních

a divadelních, dvě historické studie, spoustu literatury i dalších skvělých textů.

Pokusili jsme se zachytit vrcholy celého roku, který se spolku a české sorabistice vlastně nečekaně vydařil – na jaře a na podzim uspořádali Ondřej Šrámek a Eliška Oberhelová dva hojně navštívené profesionální koncerty lužickosrbské opery *Vodník*, já spolu s kolegou Kryštofem Peršínem jsme jako vůbec první cizinci v historii směli moderovat vyhlášený lužickosrbský kabaret Schadzowanka, no a Alžběta Stančáková s Vojtěchem Bártou připravili v Lužickém semináři původní česko-lužickosrbskou divadelní inscenaci *těžba snů*, k níž přizvali kromě českých spoluvůdců i řadu lužickosrbských, takže dům žil západoslovanskou vzájemností jako už snad sto let ne. (Jak dokládá Ladislav Futtera ve svém historickém časopiseckém výběru, rok 1922 byl v česko-lužickosrbských vztazích opravdu hodně přelomový.)

Stalo se toho vloni ale mnohem víc, však uvidíte.

Přeju vám čtení plné inspirace

Lukáš Novosad
předseda Společnosti přátel Lužice

Lužickosrbsbí studenti na návštěvě Prahy u příležitosti tzv. proboweho lěhwa neboli víkendového nacvičování programu k populárnímu výročnímu kabaretu Schadzowanka. Bylo to poprvé od pandemie covidu 19, kdy Prahu a Lužický Seminář navštívilo tolik Lužických Srbů. Foceno v sobotu 18. září 2022 po česko-lužickosrbské mši na Petříně před starokatolickým Katedrálním chrámem sv. Vavřince.

Foto Lukáš Novosad

Dominik Duka: LUŽIČTÍ SRBOVÉ NÁS PŘESVĚDČILI: NEJSTE MALÝ NÁROD, JSTE POVINNI NÁM POMÁHAT

Ptal se Lukáš Novosad

Silný vztah k Lužickým Srbům projevil v poslední letech dvakrát – když se v létě 2019 zúčastnil mariánské bohoslužby v Róžantu a když se v září o rok později vydal s pražskými seminaristy do Horní Lužice na poznávací zájezd. Lužičtí Srbové ovšem Dominika kardinála Duku provázejí celý život, poznal je už jako chlapec, když jezdil za prarodiči do Varnsdorfu.

S Lužickými Srby jste se seznámil po druhé světové válce ve Varnsdorfu, kam jste jezdil za prarodiči. Byl ve městě lužickosrbský živel patrný?

Skutečně jsem se s nimi seznámil jako předškolák při návštěvách dědečka a babičky ve Varnsdorfu,

kde fungovala celá naše rodina. Vzpomínám si, že velmi často v neděli po mši svaté mě tatínek brával s sebou do jedné lužickosrbské rodiny, lépe řečeno k takovému pohádkovému dědečkovi, který nosil na hlavě zvláštní klobouk či dá se říci vyšívanou čepici. Ovšem hovo-

řili spolu německy, protože tatínek by to lužickosrbsky nezvládl. Znali se spolu z dávných dob, šlo o tatínka tatínkova spolužáka. Avšak nedokážu říci, kdy jsem se seznámil s lužickou srbsčinou. Spíše později, až když jsem poznal tamějšího pana děkana Reinholda Czejarka.

To byl rodák lužickosrbský, ale protože prožíval své dětství a mládí ve Vratislavi, znal spíše německy a polsky než lužickosrbsky. Přesto v přízvuku a v některých momentech jeho projevu vystupoval jeho lužickosrbský původ do popředí. Tehdy jsem se také dozvěděl, že ve Varnsdorfu bylo lužickosrbské gymnázium. Lužickosrbská přítomnost ve Varnsdorfu byla ovšem starší, protože některé lužickosrbské rodiny pobývaly ve městě už před první světovou válkou a byli to vlastně starousedlíci.

Udržovali Lužičtí Srbové ve městě nějaké své tradice?

Jejich tradice jsem z vlastní zkušenosti v dětství nepoznal, i když jsem něco pochytil z vyprávění

a z fotografií. Jelikož do druhé světové války byly hranice otevřené, byli obyvatelé Varnsdorfu a Horní Lužice ve stálém kontaktu – říkalo se tomu blízký pohraniční styk. Takže jsem vídal fotografie ze slavné velikonoční jízdy na koních, pouze takovou cestou jsem poznával lužickosrbské tradice.

Jaké bylo ovzduší Varnsdorfu po odsunu Němců?

Tristní, protože město ztratilo víc než polovinu obyvatel. Přicházeli noví dosídlenci – ze Slovenska, ale také z různých exilových částí současného Polska, tedy ze Slezska, nebo třeba i z Rumunska. Ovšem v padesátých letech se Varnsdorf a jeho textilky naplnily řeholnicemi sestrami. To mělo například

za následek, že zatímco německá mše svatá vypadala jako běžná farní bohoslužba, tak česká bohoslužba vypadala jako slet různých ženských řeholí. Druhý smutný fakt byla opuštěnost domů a nezáměr o ně, takže začínaly pomalu chátrat. Nezapomenu, jak jsem dobrodružně vstoupil do opuštěné továrny, kde se povalovaly rakouské vojenské čepice. Jednu jsem si jako chlapec nasadil a doma dostal pohlavek, že dostanu vši, protože kdovíjak dlouho tam ležela. Zkrátka město nepůsobilo dobrým dojmem. Ostatně byla to také doba národního správcovství, čili jsme se setkávali s lidmi, kteří přicházeli z vnitrozemí, ujímali se prázdných domů, ale prakticky to znamenalo, že vystěhovali jejich

Dominik kardinál Duka na návštěvě slavného hřbitova v Ralbích.
Foto Beno Bělík

vybavení do vnitrozemí a domy zůstaly prázdné. Takže první roky ve Varnsdorfu nebyly příliš útěšné a nevěstily mnoho dobrého.

Čím vám Lužičtí Srbové vlastně učarovali, že jste u zájmu o ně zůstal?

To bylo dáno nejenom osobním kontaktem, ale i studiem. Přitahovalo mě vědomí, že Lužice po dlouhou dobu spadala do rámce zemí Koruny české a že mnohé památky a mnohé historické události jsou spojeny s námi. K takovému mému řekněme prvnímu územnímu seznámení s Lužicí došlo, když již bylo lze projíždět do Varnsdorfu přes Žitavu. To ovšem byl průjezd nebezpečným územím, kde jsme museli mít zavřená okna a nesměli jsme je otevírat ani při čekání na nádraží v Žitavě. Přitom bylo lákavé vidět onu slavnou žitavskou úzkokolejku, která odjížděla z městského nádraží na Ojvín. Směs těchto zážitků stála na začátku mého vztahu k Lužici. Později, když se otevřely hranice mezi NDR a Československem, se k tomu přidala přítomnost lužickosrbských poutníků v Čechách, kteří s sebou přivázeli svoje kroje a svou řeč.

Byl jste potom někdy osobně v srbské Lužici, nebo až na mši svaté v Róžantu?

Moje setkání s Lužickými Srby probíhala už v šedesátých letech, kdy jsem jako seminarista jezdil na kurzy do Lipska a kdy jsem podnikal některé cesty do Drážďan. Přirozeně jsme se tam setkávali s lužickosrbskými bohoslovci či kněžími. Čili jsme v církvi o Lužici věděli. Mé první kroky skutečných cest přímo do Lužice byly dány za mého působení v Hradci Králové, kde jsme i navázali společné kontakty, protože rovněž v Hradci po druhé světové válce studovala řada Lužických Srbů. Dokonce byl uspořádán i lužickosrbský koncert v hradecké katedrále, přičemž autor skladeb byl syn šéfdirigenta královéhradeckého Klicperova divadla. Takže má návštěva Róžantu i návštěva srbské Lužice s pražskými seminaristy byla už několikátá návštěva této země.

V Róžantu jste byl silně pohnut zpěvem Lužických Srbů. Co je na něm výjimečného?

Řekl bych, že tam bylo výjimečných několik momentů. Jednak zpěv, s kterým se především v hlavním městě v Praze v kos-

telích tak často už nesetkáme, protože Praha nemá homogenní obyvatele. Kdežto v Róžantu jsme měli možnost vidět přítomnost všech lužickosrbských generací od nejmenších dětí až po nejstarší seniory. Navíc jsme viděli i zastoupení historických lidových krojů, které také vypo- vídají o lužickosrbské identitě. Ale k tomu zpěvu: musí se říci, že to je určitá zásluha luteránských církví, že v Německu je zpěv vedený skutečně jako sborový a opravdu tak zní. To se u nás tak často nestane, protože lidové náboženské písně z Čech, ale i z Moravy, a dokonce i ze Slovenska a Polska mají jiné nápěvy a těžko se dají dohromady. Zkrátka už dávno není pravdou, že Praha je tak jako kdysi pěveckou konzervatoří i sálem, často jsme jenom pasivními posluchači.

Zmínil jste návštěvu Lužice s pražskými bohoslovci. Co bylo jejím cílem?

Mým zájmem je, aby studenti bohosloví, ať už to byli hradečtí, anebo pražští, poznali život církve v okolních zemích a především v těch oblastech, s kterými jsme historicky spojeni. To byl důvod,

Procesí lužickosrbských družiček u poutního kostela v Róžantu.
Foto Rafael Ledžbor

Zleva: Pomocný biskup pražský a generální vikář pražské arcidiecéze Zdenek Wasserbauer, děkan a farář budyšínské katedrály Wito Scapan, Dominik kardinál Duka a farář chrosčické farnosti Měrcin Deleňk a kaplan Florian Mróz na pouti v Róžantu.
Foto Rafael Ledžbor

proč jsme se vydali do Lužice. A nebyli jsme zklamáni, pro studenty to byl opravdu velký zážitek, a to zážitek nesmírně pozitivní a krásný.

Co vám z této návštěvy obzvlášť utkvělo v paměti?

Byly dva takové momenty. Jednak nádhera kostela v Mariensternu a vůbec setkání se sestrami cisterciáčkami a vzájemná výměna zkušeností a názorů mezi mladou generací budoucích kněží a mezi těmito řeholnicemi. A pak návštěva obce Nuknice, kde jsme posvětili upravenou hasičskou zbrojnicu na kapli, a přijetí tamními lidmi. Největším zjištěním bylo, jak silné Lužičtí Srbové udržují kontakty s námi, to znamená jak s Čechy z Čech, tak s Moravany. A pak myslím, že pro nás všechny bylo překvapení, že jsme v Lužici mohli zpívat české písně a přitom poznat, že Lužičtí Srbové jsou jejich lepšími zpěváky a znají všechny jejich sloky, o nichž my už nemáme potuchy.

Kterou řečí jste s Lužickými Srby mluvili?

Už z předminulé návštěvy jsem si byl vědom, že současná situa-

ce Lužických Srbů není úplně příjemná a že jejich práva jako národnostní menšiny byla lepší v padesátých, šedesátých a sedmdesátých letech a že po sjednocení Německa vlastně ztratili určitým způsobem své i částečně výjimečné postavení, které měli v NDR z politických i náboženských důvodů. Také z toho důvodu jsme se velmi často snažili hovořit česky, no ale pokud jsme ovšem přešli na oficiální bázi setkání a na nějaká jednání, přecházeli jsme do němčiny.

Jak vnímáte oba cisterciácké kláštery Horní Lužice? Máte osobní vazby na drážďansko-míšeňského biskupa a zhořeleckého biskupa?

Kvalita současných vztahů s drážďanským biskupstvím či míšeňsko-drážďanským vyvěrá z dob komunismu, kdy kooperovala katolická církev bývalé NDR a Československé republiky. Katolická církev v NDR měla lepší postavení i právní, než tomu bylo v Československu, a také měla větší vnitřní svobodu náboženského života, čímž byla pro nás i určitým povzbuzením a zdrojem, odkud jsme čerpali literaturu – pochopi-

telně většinou v německém jazyce. I když na druhou stranu vím, že třeba časopis *Katolski Posol* docházel rovněž do řady farností v bývalém Československu. Jde-li o oba kláštery, tedy ženská opatství, tak jim, stejně jako kapitule v Budyšíně, patří zásluha za udržení duchovního, ale i kulturního a národního života v Horní Lužici. To jsou skutečnosti, které ostatně mě vedly k tomu, aby i pražští seminaristé viděli, jakou roli hraje církev ve společnosti a v historii.

Jak vnímáte spojení katolické víry a Lužických Srbů v převážně evangelickém Sasku?

Domnívám se, že na tom vidíme jeden důležitý moment: a to rozdíl mezi Horní a Dolní Lužicí. Když křesťanství přistoupí na úzké pojetí národní církve, ztrácí kontakty s okolním světem a dochází pak i k tomu, že většinová společnost kulturně a jazykově převáží nad menšinami. Což je právě rozdíl mezi oběma Lužicemi. Na něm můžeme vidět, že liturgicky mrtvý jazyk latina vedl vlastně k záchraně jazyka národního. A byla to i moudrost církve – a zde musím říci, že pomohlo také spojení především s olomouckým a s pražským arcibiskupstvím a s hradeckou diecézí –, že se uchovala lužická srbština jako nábožensko-kulturní jazyk, který zachránil identitu tohoto etnika.

Lze nějak porovnat mnohočetné české a tradiční a jednoduté lužickosrbské katolictví?

Skutečnost, že lužickosrbské křesťanství je tradičnější oproti katolictví v Čechách, je dána bych řekl prostorem. Protože lužickosrbské křesťanství se udrželo na venkově, který drží větší solidaritu než obyvatelstvo měst. V Čechách kvůli industrializaci a urbanizaci z ní rostoucí je katolicismus méně tradiční. Řekneme-li „tradiční“,

Kardinála Duku v Lužici vítali tradičně chlebem a solí.
Foto Rafael Ledźbor

dodejme, že to není nadávka, nýbrž konstatování. Určitě jinak prožíváme víru ve venkovském, selském prostředí, které má svůj bych řekl čas, oproti tomu, jak katolictví prožíváme především ve velkých městech, kde se často stává uniformní. Může se zdát, že je modernější, ale také musíme přiznat, že má tendenci stát se povrchnějším, ba plytkým.

Přes tyto rozdíly jsou mezi Čechy a Lužickými Srby silné vazby.

Skutečně existují silné vazby duchovní a historicko-náboženské mezi námi a mezi Horní Lužicí – ostatně lužickosrbští kněží často studovali v Praze, dokonce víme, že část z nich mluvila a dodnes mluví téměř plynule česky a jiní jsou schopni pasivního užívání českého jazyka, což stále vytváří pevný vzájemný kontakt.

Historicky sepětí bylo dáno i Lužickým seminářem, který sloužil nejenom pro přípravu duchovních, kněží, ale pomáhal Lužickým Srbům studovat v Praze na univerzitních fakultách. A pomáhal i potřebnému vývoji jazyka, aby spolu čeština a lužická srbština nejenom mohly komunikovat, ale aby také mohly reagovat na okolní svět. Byli jsme Lužickými Srby přesvědčeni: nejste malý národ, jste střední národ a je vaší povinností pomáhat nám menším. Což si často neuvědomujeme a máme pocit, že jsme tak maličci, že nemůžeme hrát žádnou roli. Jenže je to naopak. Myslím, že můžeme vidět, že při záchraně kulturního dědictví hraje nesmírně důležitou roli národ, i který je početně malý, ale který si dokáže udržet svou duchovně-kulturní identitu.

Jste první kardinál, který kdy vstoupil na půdu zastřešujícího lužickosrbského orgánu Domowiny. Zároveň jste třetí český kardinál v řadě, který Lužické Srby vede v patronosti. Kardinál Vlk byl v Lužici taky na několika mších a kardinál Tomášek měl s Lužickými Srby privátní kontakty. Čím to, že na takto vysoké úrovni je ten vztah tak trvalý?

Neboť si uvědomujeme, že úloha svatovojtěšské Prahy byla úlohou pro celou střední Evropu. Rovněž tak víme, že česká Bible se zrodila v rámci cyrilometodějské misie, ale dostala svou konečnou podobu v době otce vlasti Karla IV., jehož rod byl zastoupen také na Lužici Janem Zhořeleckým. Pražský arcibiskup by měl mít toto povědomí. Stejně tak by měl vědět, že v období husitských válek se naše kapitula uchýlila do Žitavy, kde určitý čas sídlil i administrátor pražské arcidiecéze. Čili pražský arcibiskup má vědět, že Lužice podobně jako Slezsko byla místa, která spoluvytvářela naši historii. Bohužel jsme si zvykli vnímat naše dějiny tak, že se odehrávaly jenom na prostoru Čech a Moravy, a zapomínáme, že bez Slezska a bez Horní Lužice by nikdy nebyly Čechy či český stát tím, čím byly. Ztrátou těchto zemí jsme neztratili jenom obyvatelstvo, ale byl to také politicky důležitý moment, který vedl k vytvoření bilaterální monarchie rakousko-uherské. Pražští arcibiskupové se stavěli proti vytvoření dualitního systému monarchie a dožadovali se zemí Koruny české. Protože církevně a do jisté míry i politicky měly Lužice i Slezsko určitou výsadu oproti ostatním německým zemím – byla tam větší svoboda církve.

Doporučil jste svému nástupci arcibiskupu Graubnerovi, aby si Lužických Srbů taky všímal?

Nevím, zda smím dávat rady, ono je to někdy nebezpečné. Moje zku-

šenost jako kněze a nakonec i jako biskupa říká, že když dáte někomu radu, tak není přijata. Protože v ní je viděno, že sledujete svůj zájem. Ale věřím, že můj nástupce půjde touto cestou, protože to je cesta svatého Vojtěcha.

Lužičtí Srbové jsou posledních dvacet let českým státem na úrovni ministerstva zahraničí a senátu brání jako čeští krajané. Je to dostatečná ochrana pro vztah, který deklarujeme, nebo bychom se měli snažit naše vzájemné vazby ještě povýšit a symbolicky je podtrhnout?

Domnívám se, že otázka krajanů – řekneme českých, ale neznamená to z hlediska národnostního, nýbrž z hlediska státně-společensko-politického – hraje velkou roli. Do jisté míry i Evropská unie v očích svých otců zakladatelů měla právě tyto problémy regulovat. Takže se domnívám, že by

skutečně stálo za to, aby přítomnost jak Lužických Srbů, podobně jako přítomnost německých spolků krajanských, byla u nás viditelná. Ostatně jsem vděčný, že na oslavách svaté Ludmily jsme se s našimi lužickosrbskými krajaný a přáteli setkali.

Až se budou slavnostně spouštět varhany ve svatém Vítu, směji vám Lužičtí Srbové přijet zazpívat, pozvete je?

To je moje veliké přání a těším se na to.

Vzpomenul byste na pátera Josefa Cukra? Ten Lužické Srby dobře znal, protože působil v Bohosudově, kam se každoročně koná lužickosrbská pouť.

Páter Cukr byl originál. Setkal jsem se s ním jenom letmo, znám ho především z vyprávění kněží, vojáků, pétépáků, kteří sloužili v oněch trestných bataliónech, jež

známe pod pojmem černí baroni. Tehdejší seminaristé a mladí kněží řešili na vojně otázku: máme kolaborovat s tímto hnusným režimem? Jestliže pracujeme a budujeme socialismus, jsme kolaboranti. To přece nemůžeme. Probíhala i ostrá diskuse mezi otci jezuity, kteří vycházeli z jiného hlediska a řekli si: Budeme drít a ještě jim ukážeme, že flandáci nejsou lenoši a že dovedou pracovat! No a pak byla třetí skupina, ta většina, která – jak to bývá – se snažila proplout, to znamená pracovat sice na sto procent, ale ani o procento navíc. No a pak byl páter Cukr, který na to šel po svém. Dokázal za směnu zlomit i deset patnáct lopat, takže sice pracoval, ale vlastně nepracoval, protože si neustále musel chodit pro nové náradí. Lopaty mu vydával a opravoval provinciál kapucínů páter Valerián. A ten mu říkal: Prosím tě, můj rozum a už to nelámej! Vždyť já potom musím pracovat jak otrok! Takže to byl duch pátera Cukra. Byl člověk statečný, který když měl určitou ideu, dokázal ji naplnit. Ostatně Bohosudov postavil po odchodu sovětské armády na nohy on. A Lužické Srby jistě znal, protože ten, kdo působil v prostoru při hranicích s těmi historicky „slovanskými zeměmi“, ten znal dějiny a dokázal si jich vážit a měl také jiný přístup k současným obyvatelům, kteří tam žili a žijí.

Máte na závěr pro Lužické Srby nějaký vzkaz?

S radostí chci na závěr poděkovat lužickosrbským krajanům, přátelům, a chci jim také vyjádřit vděk za to, že i v dnešní velmi zmatené situaci dokáží stát a na správném místě, a tak dál budují svou identitu. Protože identita není něco proměnlivého, je to stálice, je to páteř našich životů. Nebudeme-li ji mít, nebudeme. Takže jim chci popřát, ale také vyjádřit přání: Buďte stateční a stůjte. ✕

Při návštěvě Domowiny s jejím předsedou Dawidem Statnikem a učitelem češtiny v lužickosrbských vsích Janem Breindlem.
Foto Beno Bělk

Jakub Izdný: OSLAVY SVATÉ LUDMILY

V roce 2021 jsme si připomněli jubileum české světice Ludmily. Uplynulých jedenáct set let od její mučednické smrti zároveň představuje dobu existence české státnosti. Ačkoli jde spíše o symbolické vyjádření sounáležitosti s osobami žijícími v časech vzdálených od nás dobu v podstatě nepředstavitelnou, nečinilo veřejnosti potíže přijmout tuto skutečnost za svou, takže související akce přilákaly nemálo publika.

Svatoludmilské výročí bylo z hlavní části zaštitěno spolkem Svatá Ludmila 1100 let, který od roku 2015 cílevědomě celý projekt připravoval, a to autenticky „odspoda“ (zapojením nadšenců z místních samospráv). Iniciativa vyšla z obce Tetín, která je přímo spojena s posledními dny světice, takže jako místo jubilejních oslav se nabízela. Zdejší snaha si rychle získala podporu dalších místních

úřadů, katolických i jiných církevních institucí a nakonec i vyšších samosprávných celků. V posledních letech přípravy podpořila i nejvyšší místa – zejména vláda a parlament, jakož i pražské arcibiskupství.

Spolku se podařilo především připravit zpočátku drobnou, ale postupně narůstající propagaci světice směřující od církevních akcí přes turistické a volnočasové

aktivity až po podporu různých populárně naučných i odborných akcí. Do roku 2021 tak vstupovaly svatoludmilské aktivity s připravenými putovními výstavami a přednáškami, které pokrývaly bez nadsázky celou republiku. Díky těmto přípravám se také podařilo již s výrazným předstihem (i když o něco později než na původně plánovaný vánoční trh roku 2020, který byl ovšem pod silným tlakem

Slavnostní pouť na Tetíně k uctění sv. Ludmily.
Foto Člověk a víra

Lebka sv. Ludmily na Tetíně v roce 2018.
Foto Člověk a víra

Tetínský barokní kostel sv. Ludmily.
Foto Člověk a víra

covidových událostí) připravit reprezentativní kolektivní monografii *Ludmila: Kněžna a světice* – sestavenou autorem tohoto textu s důrazem na přehledovost a přístupnost i laické veřejnosti. Tato částečně i populárně laděná monografie byla přinejmenším vyvážena vědeckou publikací z per autorů Akademie věd ČR, kteří své studie shromáždili ve svazku nazvaném *Svatá Ludmila: Žena na rozhraní věků*.

Větší akce první poloviny roku ještě brzdila pandemie a s ní související hygienická opatření, nemálo aktivit se tak odehrálo v online podobě. Tam se přesunuly také přednášky a výstavy. V hybridní podobě se uskutečnila i velká mezinárodní konference *Svatá Ludmila: Ženy v christianizaci střední Evropy*, organizovaná především Univerzitou Karlovou a pracovišti Akademie věd ČR. Hlavní část oslav probíhala pak v září, kdy se odehrálo mnoho kulturních a společenských akcí, vrcholících ekumenickou poutí na Tetíně. Ze zamýšlených akcí se rámcově nezdařilo uspořádat snad jen velkou národní výstavu, jejíž plány se nakonec rozdělily mezi jednotlivé instituce – dočkali

jste se tak přinejmenším dvou větších výstav: jednak jubilejné zaměřeného projektu pražského arcibiskupství, jednak expozice *Knih a závoj* připravené Národní knihovnou a orientované na její knižní fond.

Z poslední jmenované výstavy vyšel zajímavý stejnojmenný katalog, který obsahuje také studie na dané téma (svatá Ludmila a čeští světcí vůbec v kontextu české knižní a literární tvorby). Stále v přípravě, ale snad k brzkému vydání směřující je v tuto chvíli (červen 2023) také publikace cizojazyčných

textů vycházející ze zmíněné mezinárodní konference. Spolek Svatá Ludmila i po skončení jubilejních oslav stále funguje a nyní rozšiřuje své aktivity směrem k podobným výročím, kulturní, vzdělávací a poutně-turistické činnosti. ✕

Autor je historik, působí v Ústavu českých dějin FF UK. Odborně se věnuje dějinám střední Evropy v 9. až 11. století, středověkým dějinám Uher, hagiografii, dějinám světců, christianizaci v evropské středověké perspektivě, dějinám benediktinského mnišství ve střední Evropě či hospodářským dějinám raného středověku.

Mše na Tetíně.
Foto Člověk a víra

Kostel sv. Jana Nepomuckého v Tetíně
Foto Člověk a víra

Pouť na Tetíně.
Foto Člověk a víra

Radek Čermák: SLÁVA NEJPROSLULEJŠÍ LUŽICKÉ SRBCE

Pohledem
sorabisty

Na politickém nebi Evropy raného středověku září dvě knížecí dcery, pocházející z oblasti, kde dodnes žijí (Lužičtí) Srbové. Jsou to Ludmila a Emnilda. Obě byly ve stínu svých mužských protějšků, ale na svou dobu měly velký diplomatický vliv. Kněžna Ludmila provázela český stát obdobím přijímání křesťanství, královna Emnilda pomohla vzniku polského království.

Historik Dušan Třeštík píše, že Ludmila pocházela pravděpodobně z dnešního západního Saska, kde tehdy žilo silné společenství severních Srbů, kteří se svými vojvody byli hegemony slovanského regionu a později dali jméno Slovanům míšeňské marky. Sňatkové aliance Přemyslovců, kteří lavírovali mezi východofranskou a velkomoravskou říší (násle-

dovanou říší Maďarů), směřovaly ke spojení s podobně postavenými dynastiemi vládců Srbů a po ztrátě jejich samostatné vlády se Stodorany.

Ludmila byla významnou politickou vůdkyní. Během vlády tří knížat Bořivoje, Spytihněva a Vratislava se jí podařilo uhájit autonomii Čech vůči Frankům, Bavorům i Velké Moravě. Za její spoluprády byl uzavřen i spojenecký svazek, kdy sami Srbové přijali svrchovanost Velké Moravy.

Po jejím kolapsu se Čechy přiklonily k Bavorsku a pokračovaly v christianizaci. Ludmila si byla vědoma, jak důležitá je pro nový věk křesťanská vzdělanost, a proto věnovala pozornost latinské i slovanské liturgii – a to i po vyhnání „slovanských“ kněží z Velké Moravy po smrti biskupa

Metoděje. Slovanský liturgický jazyk v Čechách přečkal a dal základ i křesťanské terminologii v češtině i lužické srbštině, uvádí jazykovědec Antonín Frinta. Babička svatého Václava tedy má zásluhu na tom, že nová víra pro budoucího knížete neznamenal jen obřad křtu a pohřbu, ale novou cestu pro jeho duši.

Poslední politickou krizi už Ludmila nepřestála. Bavoři uzavřeli spojení se Sasy a východofranská říše se připravovala na východní expanzi. Na to zareagovala kněžna snacha Drahomíra, která cítila velké ohrožení a svou mírumilovnou tchyni nechala zabít. Ludmila cesta míru a sebevědomého spojení byla nakonec i cestou Drahomíry, Václava a Boleslava. Ta cesta umožnila zachovat existenci Čechů po další staletí. ✕

Jakub Izdný: O MOŽNÉM PŮVODU SVATÉ LUDMILY

Pohledem
historika

Otázka, odkud pocházela svatá Ludmila, je dlouhodobě jednou ze záhad, jež mají „za úkol“ rozluštit historici nejstaršího středověku. Při jejím řešení jsme však zřejmě odsouzeni k věčnému tápání. Kvalitní argumenty stojí totiž jak na straně teze, že Ludmila byla „Pšovanka“ ze severu středních Čech a narodila se v Mělníce nebo jeho okolí a Bořivoje si vzala jako dcera jeho blízkého souseda, tak na straně antiteze, že Ludmila pocházela „ze země Srbů“. Obě teorie v sobě navíc ukrývají řadu dodatečných potíží a otázek. Historika navíc nezajímá ani tak původ první známé české kněžny, ale především to, co by nám mohl takový nebo onaký sňatek říci o diplomacii prvních Přemyslovců.

Bořivoj si sňatkem buď otevíral cestu k bezpečnému ovládnutí širších středních Čech, nebo dával

najevo možnosti a předpoklady k diplomatickým jednáním, která by směřovala až na území mimo českou kotlinu. První případ by paradoxně také svědčil o Bořivojových dobrých politických schopnostech. Mladý český kníže by sice začínal „ve skromných poměrech“, ale brzy by se vyšvihl. Ze středověkého „knížátka“ by se v průběhu své relativně krátké vlády stal partnerem pro jednání samotnému Svatoplukovi z Moravy a pro své syny by přenechal přemyslovské síti tak kvalitně připravené, že mladší a nevládnoucí (!) příbuzný by si mohl už s jistotou přivést nevěstu z dálky – a to ještě větší, než z jaké by eventuálně pocházela Ludmila. Druhý případ by nás nutil ptát se, kdo byl Bořivojův předchůdce, který mladému knížeti zřejmě pomohl k tak reprezentativní sňatkové

alianci. Smutné je, že samotná Ludmila a její původ v těchto úvahách ustupují trochu stranou.

Její život ovšem tou či onou variantou ovlivněn patrně příliš nebyl. Patřila do tehdy se formující elity slovanských knížat, osob upevňujících svou roli ve vznikajícím politickém světě střední Evropy, do něhož se promítaly změny mocenské i náboženské. Jen malou roli (v dané době asi i jazykově) hrálo, v které části širší střední Evropy se Ludmila narodila. Také proto, že jako „politická nevěsta“ byla „odsouzena“ k tomu, aby svůj život nakonec trávila jinde než v místě svého původu. Tedy zřejmě by se její osud odvíjel stejně na hrádce ve středních Čechách i na jemu podobném v okolí dnešního Budyšína. Jasná odpověď však s jistotou nikdy nepadne. ✕

Vpravo farář Bogumił Śwjela (1873–1948), který se v červnu 1922 zúčastnil jubilejního víkendu v Ochranově.
Foto Lužickosrbský kulturní archiv v Budyšině

Mladý duchovní Kristian Pavel Lanštják (1892–1986) v roce 1929.
Foto Lužickosrbský kulturní archiv v Budyšině

Lubina Malinkowa: OD HERRNHUTU K OCHRANOWU. VÝROČÍ ROKU 1922 A JEHO VÝZNAM PRO LUŽICKÉ SRBY

Z hornolužické srbštiny přeložil Kryštof Peršín

V červnu 2022 se během slavnostního týdne v Ochranově připomínalo třisetleté založení městečka. 17. června 1722 exulanti z Čech pokáceli první strom k výstavbě nového sídla, které pojmenovali Herrnhut. Během krátké doby se z něho stalo důležité náboženské centrum, které své stopy zanechalo po celém světě, Lužici nevyjímaje.

V minulosti jsem na různých místech psala o významu Ochranova pro Lužické Srby, představila jsem misionáře lužickosrbského původu a zabývala se jednotlivými vesnicemi, které byly obzvláště silně ovlivněny ochranovským hnutím. Nechci opakovat myšlenky, které jsem vyjádřila už jinde, a proto se v tomto článku chci podívat na Ochranov a působení Jednoty bratrské mezi Lužickými Srby prizmatem roku 1922. Jak si Lužičtí Srbové před sto lety připomněli založení Ochranova a jaké následky pro Lužické Srby toto výročí mělo? Oslavy kolem dvousetletého výročí založení Ochranova totiž neměly význam jen pro evangelické kruhy, nýbrž i pro národní hnutí jako celek.

Trochu zjednodušeně se dá na výročí roku 1922 pohlížet jako na mezník ve vztazích mezi Lužickými Srby a Ochranovem. Na začátku 20. století udržovalo živé styky s Herrnhutem již pouze málo Lužických Srbů. S poukazem na někdejší úzký vztah mezi nimi znamená výroční rok počátek lužickosrbské historiografie o Ochranově. V jedné řadě s událostmi spojenými s výročím byla zahájena úzká spolupráce mezi evangelickými Lužickými Srby a evangelíky z Čech. Ostatně pod českým vlivem v lužické srbštině zdomácnělo české pojmenování pro Herrnhut Ochranow.

■ Ochranovské jubileum v časopise *Pomhaj Bóh*

Delší seriál „Náboženské vztahy evangelických Lužických Srbů k Jednotě bratrské“, který se v *Pomhaj Bóh* objevoval od počátku května 1922, připravoval čtenáře časopisu na nadcházející výročí. Ukazuje také, jak důležité pro evangelické Lužické Srby výročí bylo. Autorem série byl malešický farář Awgust Mikela, jenž sám pocházel z ochranovských náboženských kruhů. Ve vícero článcích podával důkladně rešeršovaný vhled do působení jednoty a ukazoval na její pozitivní působení mezi Lužickými Srby, zejména na poli vzdělání, spolkového života a misijního hnutí. Mikela zároveň nabádal lužickosrbskou veřejnost k jasnému postoji: „vhodné by bylo, kdybychom ještě veřejně a mimořádně“ vyjádřili Jednotě bratrské svoje uznání a blahopřání.

Zároveň s tímto seriálem uveřejnil *Pomhaj Bóh* řadu menších zpráv a informací. A tak záhy čtenáře zval, aby se zúčastnili slavnostního víkendu v Ochranově a podpořili svými dary zvláštní výroční sbírku. Dále čtenářům doporučil knihy o Ochranově a otiskl také jako malou sérii krátké jadrné citáty hraběte Zinzendorfa. Lužickosrbské duchovní nabádal, aby na bohoslužbách v neděli 18. června zvláště vzpomněli na Ochranov, vybrali ke zpěvu ochranovské

pobožné písně a aby v kázání agitovali pro tamější misionářství.

Pomhaj Bóh zároveň pokračuje vzpomínkami starších čtenářů: „Zejména starším mezi našimi Lužickými Srby bude ještě tu a tam známo, jak Lužičtí Srbové s Herrnhutskými drželi a jak s nimi byli spojeni (...) bylo by pěkné, kdyby ten nebo onen něco takového chtěl prostřednictvím našeho listu uveřejnit.“ Pokud jsem v časopise nic nepřehlédla, tak žádný čtenář výzvy nevyslyšel.

■ Ochranovské výročí mezi lužickosrbskou veřejností

V širší lužickosrbské veřejnosti se o rozšíření povědomí o výročí a významu Ochranova pro Lužické Srby zasloužil hlavně Ota Wićaz. Na jaře 1922 věnoval svůj slavnostní proslov u příležitosti 75. výročí existence Matice lužickosrbské lužickosrbskému lidovému básnictví. To má, jak pravil Wićaz, kořeny právě v bratrském hnutí. Přednáška byla ještě toho roku s dalšími články o misionářském působení Lužických Srbů v Jednotě bratrské vydána v rámci řady Lužickosrbské lidové knihovny. Články „Lužičtí Srbové jako misionáři Jednoty bratrské“ a „Lužická Srbka v Surinamu“ již předtím vyšly v *Serbských Nowinách*. Poslední jmenovaný článek končí slovy: „My Lužičtí Srbové máme všechny důvody být při nadcházejícím výročí vděční.“ O deset let později psal Wićaz ještě důrazněji: „Ochranovská Jednota bratrská byla studnicí největšího požehnání pro náš lid. My Lužičtí Srbové musíme být Jednotě navždy vděční.“

Ještě před výročím se na návštěvu u Lužických Srbů přihlásila větší skupina z českobratrské církve, chtěli spojit svou účast na slavnostech v Ochranově s návštěvou v Lužici. Zpravodajství referující o této návštěvě zvýšilo přítomnost výročí v lužickosrbských sdělovacích prostředcích. O oslavách samotných napsal Bogumił Šwjela

Slavnostní výroční bohoslužba v Ochranově v roce 1922.
Foto Vlastivědné muzeum Herrnhut

větší zprávu do dolnolužického *Casniku*, ještě o rok dříve pro něj sepsal reportáž o návštěvě Ochranova.

■ Lužičtí Srbové na výročních oslavách v Ochranově

Při oslavách se v Ochranově sešli hosté z celého světa, bylo mezi nimi kolem dvou set Čechů a také Lužičtí Srbové z Horní i Dolní Lužice. Společně s Bogumiłem Šwjelou se na cestu vypravili Fryco Šlodarkojc z Dešna a Louisa Baleijic ze Žylowa. Kromě toho tam byl také farář Lothar Vonsien a jinoch Jurz, jehož strýc působil jako misionář v Grónsku. Z Horní Lužice se zúčastnilo „několik budyšínských Lužických Srbů“, jejichž jména ale nejsou známa.

Návštěva Ochranova byla pro Šwjelu srdeční záležitostí: „Do Herrnhutu mě hnaly a lákaly vzpomínky na působení bratrské obce mezi Lužickými Srby, zvláště v Žargoňi. Tam kdysi tatínek a učitel Lehmann organizovali bratrskou hodinu, Baltynovi z Drěžnice a Kubovi z Kózleho byli pilní členové toho shromáždění. Můj otec se tam seznámil s bratrskou myšlenkou a ten duch, který tam vládl, byl také u nás doma. Rád jsem chodil k tamním věrným duším a rozmlouval s nimi o těch věcech, které nám byly nejmilejší.“

■ Všeněmectví, nebo bratrská pospolitost?

Politicko-národnostní napětí po první světové válce ovlivnilo také oslavy v Ochranově, zejména interpretaci tamějších událostí. Nám neznámý pisatel vícedílné reportáže v časopise *Pomhaj Bóh* vyčítá herrnhutské straně, že si dostatečně nehleděla českých hostů. V těchto slovech lze patrně spatřovat i ohlas kritiky od českých hostů. Na rozdíl od darů hostů druhých, totiž dar českých hostů nebyl zařazen do slavnostní výstavy. V průběhu slavnosti ani jednou nebylo připomenuto, „že v Čechách byla kolébka bratrské obce. (...) A ze všeho bylo poznat, že určitá část herrnhutského společenství už vůbec nezná nebo nechce znát fakt, že herrnhutský duch atd. je vlastně dědictvím evangelických českých bratří.“ Závěr reportáže je, že ve vedení bratrské jednoty jsou někteří muži, „jejichž všeněmectví je velice nechutné.“ Při tom si autor v *Pomhaj Bóh* důrazně přeje, „aby herrnhutské společenství zase hledalo vztahy a navazovala styky s evangelickými Slovy.“

Šwjela na jubileu zažil česko-německé společenství úplně jinak. V sobotu večer, když již pisatel reportáže do *Pomhaj Bóh* odjel, se odehrálo modlitební shromáždění českých a německých hostů. Pro

Šwjelu to byla hodina otevřeného bratrského společenství a vůbec jeden z vrcholů výročí: „O bratrské myšlence svědčilo i to, že Němci a Češi zpívali každý ve svém jazyce, a co řekli v jednom, bylo přeloženo do druhého.“

■ Návštěva českých duchovních

Někteří čeští návštěvníci jubilea spojili pobyt v Ochranově s návštěvou Lužických Srbů. Hlavním organizátorem této návštěvy byl mladý duchovní Kristián Pavel Lanštják, jehož rodina patřila ke sloupům českobratrské církve. Také vztahy k Lužickým Srbům měly v jeho rodině určitou tradici, sám se během studia v Lipsku spřátelil se spolužákem ze studií Božidarem Dobruckým, synem slovensko-lužicko-srbského faráře. V Čechách Lanštják příslušel k mladé náboženské elitě, která rozhodujícím způsobem utvářela život evangelické církve v Československu. Českobratrská církev evangelická byla založena hned po první světové válce a rychle se začala rozrůstat. Tisícovky katolíků se k ní připojovaly jako k „pravé české“ církvi. Národní a náboženské probuzení v ní bylo vzájemně úzce propojené. Lanštjákova farnost

na Žižkově patřila k nejrychleji rostoucím v Československu.

V rámci přípravy na návštěvu v Lužici zorganizoval Lanštják v Praze řadu přednášek o Lužických Srbech a také jazykový kurz. Výpravy mezi Lužické Srby se zúčastnilo více než třicet zájemců, mezi nimi předseda Kostnické jednoty, svazu všech evangelíků v Československu, farář Šebesta. Mezi dalšími účastníky byli duchovní Radošewski z Prahy a Míčan a Šultis z Brna. Návštěva „naší víry a národu bratří“ pro ně byla srdeční záležitostí.

Faráři Šebesta, Míčan a Lanštják do Lužice přijeli již v úterý 13. června a navštívili tam faráře Domašku v Budestecích a Imišův hrob v Hodžiji. Ve čtvrtek 15. června se odehrálo mimořádné shromáždění Lužickosrbské kazatelské konference v Budyšině, na němž se čeští hosté setkali s lužickosrbskými duchovními a na němž si vyměnili své zkušenosti. Farář Šebesta přislíbil Lužickým Srbům, že Kostnická jednota by chtěla podporovat lužickosrbského studenta teologie ročním stipendiem šest tisíc korun. Také farář Lanštják, který udržoval úzké styky s protestanty ve Švýcarsku

a Americe, slíbil lužickosrbským evangelíkům další pomoc. Tak později organizoval letní tábory pro lužickosrbské děti nebo do Lužice přivezl malované biblické obrázky, které se v Lužici potiskly lužicko-srbskými příslovími. Po druhé světové válce sbíral peníze na znovupostavení kostela v Njeswačidle.

■ Z Budyšina do Blat

Z Budyšina se čeští duchovní vypravili na slavnosti do Ochranova, kde se k nim připojili další účastníci výpravy za Lužickými Srby. Již v neděli 18. června se česká skupina kolem Lanštjáka zase vrátila do Budyšina. Kvůli silnému dešti se nemohli zúčastnit bohoslužby v Bukecích, část se proto zúčastnila lužickosrbské katolické mše v Budyšině. Dále skupina zašla ke hrobům Hórnik a Smolera a oba uctila věncem. Po poledni bylo naplánované setkání s evangelickými Lužickými Srby v sále Lužickosrbského domu, jehož se ale zúčastnilo pouze málo Lužických Srbů, zčásti kvůli špatnému počasí. *Serbske Nowiny* i *Pomhaj Bóh* kritizovaly slabou účast na akci: „Taková vlažnost protestantských Lužických Srbů, pokud jde o jejich svatou víru, je smutným znamením buď duchovní lenosti, náboženské vlažnosti, nebo národní a náboženské bezmocnosti.“ Slabá účast byla zahanbující tím spíš, že čeští hosté vybrali toho odpoledne více než pět set marek pro Lužickosrbský evangelický knižní spolek. Hosté „pro naše náboženské a národní potřeby dělají více“ než samotní Lužičtí Srbové, psaly *Serbske Nowiny*.

Po poněkud nezdařeném setkání si čeští hosté prohlédli Lužickosrbské muzeum a přivítali

Vlevo: Jubilejní brožura s příspěvky Oty Wićaze o souvislostech mezi evangelickými Lužickými Srby a Jednotou bratrskou (Lužickosrbský kulturní archiv v Budyšině).

Vpravo: Pamětní lístek k dvoustému výročí založení Ochranova v roce 1922 (Vlastivědné muzeum Herrnhut).

se se členy budyšínského českého spolku Svatopluk Čech. Navečer se sešli ke slavnosti na dvoře Lužickosrbského domu, kde je pozdravil Arnošt Muka. Následovaly proslovy faráře Šebesty, Šwjely, Dobruckého a Lanštjaka, kteří Lužickým Srbům darovali kopii Brožíkova obrazu *Mistr Jan Hus před koncilem kostnickým*. Mina Witkojc potom „milé bratrské hosty pozdravila jímavou písní“. Tím se uzavřel společenský večer, jehož se účastnil také předseda Domowiny Arnošt Bart a který čeští hosté a také spolek Nadzija doprovodili písněmi. „Slavným vrcholem večera byla řeč faráře Lanštjaka“ o náboženském a národním probuzení v Československu. Hnutí v sousední zemi mělo být příkladem i pro Lužické Srby.

V pondělí ráno se čeští hosté vypravili vlakem do Njeswačidla, kde je několik tamějších Lužických Srbů přivítalo zpěvem a květinami. Dva učitelé z Njeswačidla provedli hosty po vesnici, kostele a hřbitově. Setkání s místním farářem Kaplerem se ale neuskutečnilo, protože ten oproti očekávání nebyl přítomen. Kapler tím bezpochyby zdůraznil svůj distanc od českého působení mezi Lužickými Srby. S takovými myšlenkami nebyl osamocen, velká část Lužických Srbů hleděla na poválečné české (ba dokonce čechizující) působení v Lužici skepticky.

Z Njeswačidla cestovali hosté dál do Rakec, odkud odjeli vlakem na několik dní do Blat. Velice se divili, že se tam lépe dorozumějí česky než německy, protože němčině starší generace sotva rozuměla.

■ Utužení náboženských a národních vztahů

Za bezprostřední důsledek české návštěvy můžeme považovat inzerát v *Pomhaj Bóh* od česko-bratrského dívčího ústavu v českých Krabčicích. Ten zval lužickosrbské dívky k vyššímu vzdělání v českém, evangelickém duchu (zda se do Krabčic

lužickosrbské dívky vydaly, není známo). O rok později vedl učitel Jurij Wjela z Komorowa u Rakec skupinu lužickosrbských dětí, která v Čechách pobývala tři týdny. Mezi dětmi byl také pozdější superintendent Gerhard Wirth, jehož rodina po válce dlouhá léta udržovala úzké styky s rodinou Lanštjakových.

Pomocí těchto a podobných akcí se podařilo dlouhodobě posílit vztah mezi evangelickými Lužickými Srby a evangelíky v Československu. Centrální postavou na české straně byl farář Lanštjak, který dlouho do druhé poloviny 20. století určoval, často působě v pozadí, podobu lužickosrbsko-českých vztahů. Návštěva české delegace u příležitosti jubilea v Ochranově 1922 byla jeho zásluhou. Mladému pražskému faráři se podařilo vzbudit zájem o Lužické Srby u vícero předních českých evangelických duchovních, které v následujících desetiletích získal společně s širšími kruhy evangelického Československa pro působení ve prospěch Lužických Srbů. Zcela v duchu slovanské vzájemnosti v tom nehrály žádnou roli konfesijní hranice. Farář Lanštjak pravidelně po druhé světové válce navštěvoval lužickosrbské evangelické církevní dny v Lužici. Tam i při dalších příležitostech propagoval biblickou zbožnost, podle níž v souladu s tradicí staré Jednoty bratrské žil. Stále znovu evangelické Lužické Srby vyzýval, aby pro sebe odhalili Ochranov jako své duchovní centrum.

■ Od Herrnhutu k Ochranowu

Jedním z dlouhodobých důsledků návštěvy české delegace a také silného českého vlivu na lužickosrbskou společnost na počátku 20. století je zcela jistě stoupající užívání jména Ochranow místo Herrnhutu v lužické srbštině. Zbožní Lužičtí Srbové, kteří kdysi s městem udržovali styky, jej nazývali německy Herrnhut. Pod českým vlivem se ale právě

kolem jubilea a zpravodajství s ním spojeného prosadilo mezi Lužickými Srby pojmenování Ochranow (česky: Ochranov, to jest „pod ochranou Páně“). V *Pomhaj Bóh* je roku 1922 ještě převážně řeč o Herrnhutu, ale *Serbske Nowiny* již psaly Ochranow a Herrnhut přidávaly v závorkách, pro počestnější variantu se rozhodl též Ota Wićaz.

Změna pojmenování z Herrnhutu na Ochranow v lužické srbštině označuje nové období ve vztahu mezi Jednotou bratrskou a Lužickými Srby. Živé styky, které s Herrnhutem udržovaly mnohé rodiny, náboženské kroužky a také celé farnosti bezmála dvě století, ochably. Herrnhut již pro evangelické Lužické Srby nebyl duchovním střediskem. Poslední výhonky tohoto kdysi úzkého svazku můžeme pozorovat ve zpravodajství *Pomhaj Bóh* a *Casniku* v roce 1922. Souběžné články Oty Wićaze naopak znamenají počátek kulturně historického výzkumu Ochranova.

Výročí Herrnhutu/Ochranova v létě 1922 znamenalo určitý konec živých styků a počátek historického zkoumání působení Jednoty bratrské mezi Lužickými Srby. Zároveň bylo úvodem k úzké spolupráci, výměně a podpoře evangelických Lužických Srbů ze strany českých evangelíků. Tímto způsobem přispělo ochranovské výročí před stolety k posílení lužickosrbsko-českých vztahů ve 20. století. ✕

Autorka působí v Budyšině jako badatelka Lužickosrbského ústavu, dlouhodobě se zabývá výzkumem evangelických dějin srbské Lužice. Uvedený text poskytl redakci *Česko-lužického věstníku*, jelikož jí „pomohl odkrýt zajímavou fasetu lužickosrbsko-českých vztahů na počátku 20. století. Zejména působení faráře Lanštjaka byl pro mě opravdový objev. A tak si myslím, že by možná přišlo vhod uveřejnit text také česky?“ Lužickosrbský originál, z nějž vychází překlad, byl u příležitosti vzpomínaného jubilea uveřejněn v červenci 2022 v časopise *Pomhaj Bóh*, následně autorka připravila ještě mírně upravené německé znění, které je k dispozici online na stránkách vícejazyčného blogu Lužickosrbského ústavu *Lausitz – Łužica – Łužyca*: <https://lausitz.hypotheses.org/1658>

Stanislav Tomčík: POETICKÁ ROAD MOVIE PO LUŽICI?

Před čtyřmi roky vyšla řetězová báseň, na které Měrana Cušcyna, Róža Domašcyna a Měrka Mětowa podle svých slov pracovaly několik let. Každá z autorek do básně přispěla třináctkrát třinácti verši, přičemž se pravidelně střídaly a na své texty navazovaly. Texty doprovodil fotografiemi Jürgen Macij. Jde vlastně o road movie: autorky začínají v Budyšině a vydávají se přes střední Lužici do Dolní a zase zpět.

Na své cestě se vrací do historie daných míst a do vlastních vzpomínek, jež jsou s těmito místy spjaty. Vzhledem k tomu, že každý text je označen iniciálami, je možné se orientovat v tom, která autorka napsala který úsek. Róža Domašcyna ve svých textech mívá faktografické tendence a často uvádí konkrétní letopočty nebo aspoň hrubé časové údaje. Čtenář se tak dozví, kdy bylo založeno lužickosrbské knihkupectví v Budyšině, kdy se přejmenovávaly lužickosrbské vesnice, do kterého roku chodil ponocný v Sernjanech. I bez podobných časových údajů působí její texty ve srovnání s oběma druhými autorkami trochu didakticky, jako by chtěla čtenáře vzdělávat. U Měrky Mětové se pravidelně objevují milostné dvojice a ve svých textech se nejvíce blíží intimní až erotické poezii.

Svou formou je báseň v lužickosrbské literatuře novinkou, ale obsahem nevybočuje z průměrné tvorby. Nenacházíme v ní nic překvapivého, a přes pozitivní

ohlasy v lužickosrbských médiích se nezdá, že by obsahově přinášela něco nového. V závěru jsou sice parodovány stereotypy, které panují o Lužici, když si turisté odvázejí velikonoční vajíčka, okurky a hořčice, aniž by se na svém výletě něco dozvěděli o Lužických Srbech, ale srbskou Lužici samu autorky představují v podstatě také stereotypně. Krajinou se totiž pohybují mytické bytosti (*wódný muž*, *bože sedleško*, *wětroń*, *dźiwica*, *sonina*), v uších zní lidové písničky (*Hory módre*, *Miłoraz jo rjana wjeska*), lužickosrbské vesnice mizí pod bagry a s nimi i jazyk, Lužičtí Srbové jsou v konfliktu s německou majoritou a stejně jako imigranti jsou ohroženi neonacisty. To vše jsou obrazy, které se nevymykají běžnému narativu o Lužici. Dále autorky vzpomínají na lužickosrbské buditele, téměř bez výjimky muže. Připomíná to známý plakát k lužickosrbským dějinám, na němž je zastoupení žen mezi zobrazenými osobnostmi podobně tristní, což se neobešlo

bez kritického povšimnutí.¹ Autorky tak přinášejí známá témata, která nikterak nenabourávají naši představu o Lužici, ani neposkytují nový úhel pohledu na ni.

Knihu charakterizuje smutek, ztráta, sentiment a vzpomínky, a zdá se, jako by v ní nebylo místo pro záblesk radosti, elánu či nadšení. Texty jsou prostoupeny několika základními emocemi: Jednak je to již zmíněné ohrožení, které se projevuje jako výsměch kvůli polosrbskému původu, přechmárané nápisy, poničené kříže, slova zraňující kvůli původu, jazyku a barvě kůže. Kvůli ohrožení němčiny povstává německý duch, aby ji zachránil, a ohrožen je i strom, na nějž si brousí zuby pila. Vedle ohrožení figuruje v knize opakovaně pocit zániku. Píše se o ztracené vesnici, zatopené vesnici Malsecích, o bourání zdí, devastaci lužickosrbských obydlí, zmizelých lesních cestách, o zmizelých lužickosrbských pozdravech na Černobohu, o pozapomenutých hlasech, o stesku po lužickosrbských zvucích v dolnolužických Blatech, o kdysi ryze lužickosrbské vesnici. K tomu se připojuje pocit samoty a stesku po domově. Obraz je to tedy celkem pochmurný. Srbská Lužice je na jednom místě vylíčena jako kraj, do kterého vás nedovedou velké nápisy na cedulích, nýbrž svaté obrázky a kříže, což je vskutku poetický popis. Z křížů, které poutníka do onoho kraje dovedou, jsou ovšem vzpo-

Zleva Měrana Cušcyna, Róža Domašcyna a Měrka Mětowa.
Foto Jürgen Macij

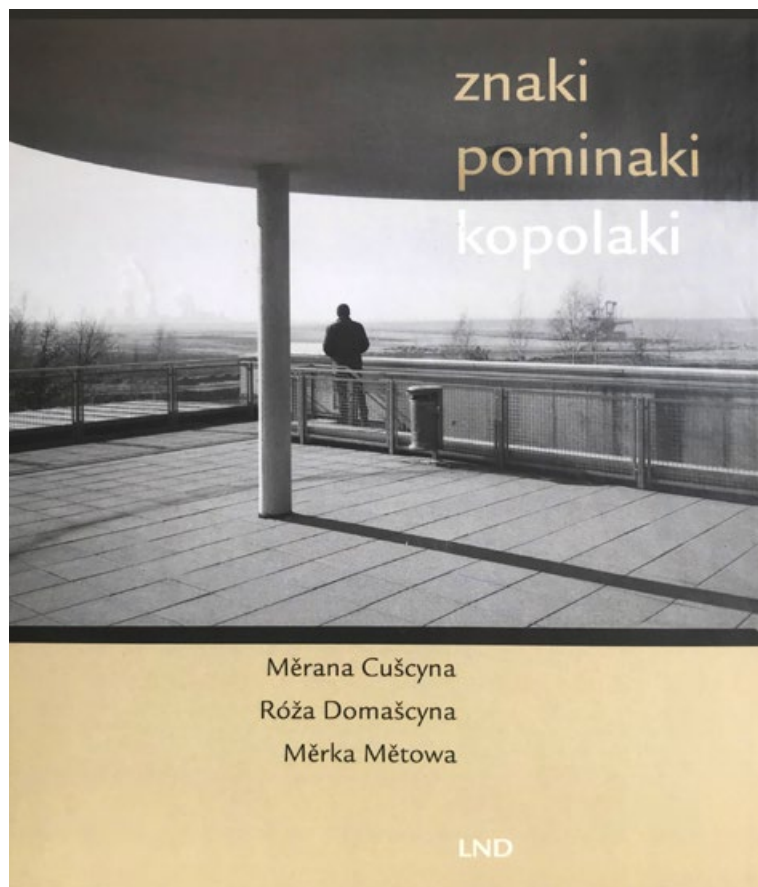
¹ Viz recenze Lubiny Malinkowé: *Serbske stawizny w 160 wobrazach, Wobraz(y) serbskich stawiznow – wumělski a muski?*, in: *Rozhlad* 2 (2016), s. 26–28.

menuty ty, které připomínají morovou ránu a dávnou vraždu malého děvčátka.

Aby ovšem nevznikl dojem, že jde o černé čtení – uvedený popis je kondenzovaným výběrem z textu, kniha toho nabízí víc. Především v intimitě milostných okamžiků a dětských vzpomínek je její síla, naopak literární citáty, které se proplétají básní, působí spíše účelově.

Ale pozor: Kniha je zakončena rozhovorem, který s básnířkami vedla bývalá jednatelka nakladatelství Marka Maćijowa. V rozhovoru autorky popisují genezi textu, popisují, jak je vystavěn, a poskytují čtenářům rady, jak text číst a co v něm hledat. To neladí s jejich přáním, jež v rozhovoru také zazní – aby čtenář „*aktywnie sobu myślił*“. Dávat čtenářům návod ke čtení a zároveň je ponoukat, aby o obsahu přemýšleli, je poněkud kontraproduktivní. Snaha čtenářům pomoci při čtení textu, aby náhodou netápal, se projevuje i tím, že jednotlivá třináctiverší jsou vždy přiřazena ke své autorce. Jako by hrozilo, že v jiném případě čtenář bude ztracen. Přitom anonymita textů by hloubání při četbě spíš podpořila.

Rozhovor je hodnotný v tom, že ukazuje, jak o textu přemýšlejí samy autorky. V několika bodech se jejich představy o jejich řetězové básni a skutečný obsah básně míjejí. Zazní například, že se pokoušely „*konkretnie mjena w dalokej měrje wuwostajić*“. V textu ovšem nacházíme mimo pár dalších osobností jména jako Jan Arnošt Smoler, Jan Bohuwěr Pjeh, kníže Pückler, Mina, Wilhelm Szewczyk, Matthew Kossick, Jakub Bart-Ćišinski, Bjarnat Krawc, Jurij Chěžka, biskup Beno, Gero, Filip Rězak. Není možné vyjmenovat v krátkém textu mimo jiné půlku lužickosrbského parnasu a přitom tvrdit, že ve velké míře se konkrétním jménům vyhýbaly. Podobně

Měrana Cušcyna, Róža Domašcyna, Měrka Mětowa: *znaki pominaki kopolaki*. Budyšin 2019, Ludowe nakładnistwo Domowina, 56 stran.

jsou přesvědčeny o tom, že jádro vyprávění leží v současnosti a že do minulosti a budoucnosti činí jen drobné exkurzy. Přitom budoucnost je v textu zastoupena minimálně, což je mimochodem pro lužickosrbskou literaturu typické, a minulost má se současností přinejmenším vyvážené postavení.

Autorky se cítily nesvázané jazykovým územ, takže v textech najdeme novotvary jako *jenhornc* či *ludžozwuki*. Z jazykového hlediska však upoutá spíše místo ze závěrečného rozhovoru, když se Maćijowa autorek ptá, zda během psaní neuvažovaly o tom, že by náročnou práci na knížce vzdaly. Maćijowa nesáhne po slově „*wzdać so*“, ale místo toho užívá „*horje dać*“. Podobná slova se většinou hodnotí jako nehezské germanismy (v tomto případě ze slova *aufgeben*), které v kultivovaném projevu nemají co pohledávat. Pokud ale taková slova

používá ve formálním rozhovoru někdejší vedoucí nakladatelství a slovo projde i následným lektorátem, nezbyvá než se ptát, zda už dávno není načase, aby se hornolužickosrbské slovníky těmto formám otevřely.

Publikace volá po doprovodné nahrávce. Před dvaceti lety by svým malým čtvercovým formátem byla předurčena k tomu, aby k ní byl přiložen kompaktní disk. Dnes by bylo pěkné, kdyby bylo možné na stránkách LND najít doprovodnou nahrávku ke stažení nebo aspoň k online poslechu, jak to ještě na svých internetových stránkách umožňuje už dřímající a pozapomenutý *literarny konopej*. ✕

Autor je sorabista, vyučuje dolnolužickou srbštinu na katedře sorabistiky na Lipské univerzitě.

Róža Domašcyna – Měrana Cušcyna – Měrka Mětowa: ZNAKI POMINAKI KOPOLAKI

metalowe słonco pod nohomaj italski lód na jazyku wosrjedź města kiž rěka Město při něhdyšich Bohatych wrotach bě 1863 słowjanske knihikupstwo Smolerja & Pjecha provokacija: cuze rěče dźerža eksploziwne žro měnjachu měšćenjo a je přewidźachu Jan Arnošt Smoler wosta pomnik w kuće parka mjeno w archiwje regionalijow tež naš čas medijow wuzběhuje dekoratiwne wobrazy jejkakulenja a předrasćenja tola ručež čahnu mjezynarodne folklorne přezpola spěwajo po hasach zezamkaja měšćnejo radšo durje a sčahnu zawěški před wokna cuze słowa su jim přeco hišće njerozumne a z tym zachribjetne z małkimi pismikami podate serbske mjena hasow čerpja jako turistiski powabk na Bohatej hasy blyšći so pućniske słonco kaž njebychu mjez plesternakami różkate kopolaki byli a pruhi njepokazali krawy směr ze stawiznow

druhdy so stróžeje w Sprjewji špiheluja hdyž zhubja so słowa serbske z taflow a pućnikow jako bychu byli strašne smužkate a potajne hóckate po zdaću wohrožuja wonych kotřiž halekaja za hajldomiznu maskěruja swoje mjezwoča chowaja chudobu jako zelenopyski dypaja jenož štož jim na pysk je a boja so wódneho muža a napisa Witajće k nam do starodawného milčanskeho města z wotewrjenej měšćanskej murju při kotrejž kiwaja wěže a hladaja do daliny a Hory módre ja was znaju zaklinča do směra bliskeje hory Čornobóh swój wjeršk načahuje a přepróšuje na šumjenje w žiwych lisčach a jehlinach hdžež slěbroklinčne zynki něhdy hosći witachu z Pomhaj Bóh a pućowarjo so prašachu za Prašicu štož je Mješiski bok hory Čornobóh bóle na wjeršku w skaliznach drje něhdy přichod wěšćachu z čertowym woknom won

wonka z kolesom sej meja wulět přeje wona lubuje tute wuprawy puć wjedže ju runu smuhu do Łužiskich horow pod Čornobohom pozastanje tam je luka hižo léčna a na jeje kromje slowčina běle kćenja wisaja jednotliwe abo w porach na hałžkach sydnje so do sćina tu bě z nim tu sej wotpočink popřeštaj zloži hłowu wo zdónk ze swójeho blečka widzi hač k Čerwjenej korčmje blida a stólcy steja před durjemi kolesowarjo so po pólnym puću bliža wokomik jej je jako by mjez nimi jeho wuhladała zesydaja so a skazaja sej swačinu mróčeje nad Čornobohom su kaž na škleńcu zlěpjene a hroža ze zliwkom stary Splóšćan pinčnik njese Radebergske wona na pućiku so wobroći w lochkim mejskim wětřiku skutkuja kćenja přewidniše jich wón ju přewodźuje do módreje daliny na mjezách witaja ju kostrjanc a čerwjeny mak njewidzi wjac kak wón jej kiwa

Budyšínská Bohatá věž je vysoká 56 metrů a její náklon je 1,44 metru severozápadně.
Foto Eva Koutná

Róža Domašcyna – Měrana Cušcyna – Měrka Mětowa: **MILNÍKY MEZNÍKY POMNÍKY**

Přeložil Milan Hrabal

kovové slunce pod nohama italská zmrzlina na jazyku uprostřed
města jménem Město u někdejší Bohaté brány bylo v roce 1863
slovanské knihkupectví Smoler & Pjech provokace: cizí
jazyky mají výbušné jádro mínili měšťané a přehlíželi je
Jan Arnošt Smoler se stal pomníkem v koutě parku jménem v archivu
regionálií také náš čas médií zdůrazňuje dekorativní obrazy
koulení velikonočních vajíček a maskary ale jakmile táhnou mezinárodní
folklorní průvody se zpěvem ulicemi měšťané raději pozamykají
dveře a stáhnou záclony na oknech cizí slova jsou pro ně stále ještě
nesrozumitelná a proto zákeřná lužickosrbské názvy ulic napsané
malými písmeny strpí jako turistické lákadlo v Bohaté
ulici se blýská pouliční slunce jako kdyby mezi dlažebními kostkami
nebyly hranaté kameny zmizelých a paprsky neukazovaly krvavý směr z dějin

někdy se zděšení zrcadlí se Sprévě když se ztratí lužickosrbská
slova z tabulí a rozcestníků jako by byla nebezpečná čárkami a
záhadná háčky zdánlivě ohrožují ty kteří halekají pro
hajlovlast maskují svoje tváře skrývají chudobu jako
zelenáči zobou jenom kam dosáhnou a bojí se vodníka
a nápisu Witajće k nam do starodávneho milčanskeho
města s otevřenými městskými hradbami při níž kynou věže
a hledí do dále a Hory módre ja was znaju zazní směrem
k blízké hoře Černoboh vypíná vrcholek a zve na
šum v živých listech a jehličí kde stříbrozvuké tóny
kdysi vítaly hosty slovy Pomhaj Bóh a pocestní se ptali po
Prašici což je mješická strana hory Černoboha téměř na vrcholku ve
skalách pak kdysi čertovým oknem věštili budoucnost

květen si žádá výlet na kole ona miluje takové výpravy
cesta ji vede rovnou do Lužických hor pod Černobohem
zastaví je tam louka už letní a na jejím kraji švestka bílé
květy visí jednotlivě nebo v párech na snítkách sedne si do
stínu tady byla tehdy s ním tady odpočívali opře si hlavu o kmen
ze svého místečka vidí až k Červené hospodě stoly a židle
stojí před dveřmi cyklisté se blíží po polní cestě na okamžik
jí připadá jako by mezi nimi zahlédla jeho sesednou a objednájí si
svačinu oblaka nad Černobohem jsou jako nalepená na sklo a
hrozí lijákem starý číšník ze Splóska nese radeberské ona
se na pěšině otočí v lehkém májovém větříku květy vypadají
průhlednější jejich vůně ji provází do modré dálky na hranicích
jí vítají chrpa a vlčí mák už nevidí jak on na ni mává

Petr Kalina: NÁRODNÍ PIONÝR KOCOR MÁ V HUDBĚ NAVIGAČNÍ ROLI

Ptal se Ondřej Šrámek

V prosinci 2022 jsme si připomněli dvousté výročí narození skladatele Korly Awgusta Kocora, zakladatele lužickosrbské národní hudby. Jeho význam pro Lužici dokládá, že výročí bylo využito k celoročním oslavám nazvaným „Lěto Zejlerja a Kocora 22“ (druhému zahrnutému tvůrci, básníku Handriji Zejlerovi, jsme připomněli sto padesáté úmrtiny). O tom, jaké je Kocorovo postavení v lužickosrbské a světové artificiální hudbě, hovoří muzikolog, ukrajinista a sorabista z brněnské Masarykovy univerzity Petr Kalina.

Lužičtí Srbové někdy s mírnou nadsázkou o Kocorovi říkají, že je to „jejich Smetana“. V čem je to výstižné a v čem to přirovnání naopak kulhá?

Je to trochu schematické srovnání, ale něco na něm opravdu je. Především jsou oba umělci zakladatelskými osobnostmi fenoménu, jemuž jsme si zvykli říkat „národní hudební škola“. U několika slovanských národů se v období romantismu objevil skladatel, který psal světskou hudbu na mimohudební obsah vycházející z dějin, mýtů nebo krajiny svého národa a který se ve své tvorbě současně opíral o typické nápevné prvky vlastního hudebního folklóru. Češi a Lužičtí Srbové měli štěstí, že jim osud takovou osobnost seslal ještě v 19. století. U Slováků nebo jižních Slovanů byl vývoj světské národní hudby opožděn a zaznamenáváme jej až v první polovině 20. století, kdy byl hudební vývoj už dávno jinde a začínaly dominovat směry modernismu. Ale takto „opožděná“ byla třeba i maďarská národní hudba, za jejíhož zakladatele považujeme až Bélu Bartóka. V Rumunsku má tutéž roli George Enescu, ve Finsku Jean Sibelius – tedy tvůrci, kteří svá největší díla vytvořili ve 20. století.

Jaké byly podmínky pro vznik národní hudby v srbské Lužici a u jiných slovanských národů?

Také v tom mají Lužičtí Srbové s Čechy leccos společného. Hudební kultura obou národů se snažila vymezit vůči nesrovnatelně

rozvinutější hudbě německé, ze které však zároveň hodně čerpala. Konkrétně u Kocora je tomu tak zejména v oratoriu, tedy ve formě rozšířené mezi evangelickými Němci, u Smetany zase v symfonické básni, v níž navazoval na Ference Liszta, svůj velký vzor. Oba autoři však osvědčené formy dokázali naplnit ryze národním mimohudebním obsahem. Rovněž u ostatních slovanských národů byl vznik národní hudby veden snahou popasovat se s rozvinutější hudební kulturou: takoví Ukrajinci a Poláci usilovali vyrovnat se především s hudbou ruskou. Zdálo by se, že Rusové, u nichž vznik národní hudby vlastně začal, se nemuseli srovnávat s ničím, protože jako jediní Slované měli v 19. století svou státnost. Jenže opak je pravdou – běžná hudební produkce v carském Rusku byla pod enormním vlivem všudypřítomné italské hudební kultury, která sem úspěšně expandovala už v 18. století. Na skutečně profesionální úrovni se pokusil z tohoto vlivu vymanit Michail Glinka, ale proces osamostatnění přivedli k dokonalosti až jeho následovníci, najmě Alexandr Dargomyžskij a představitelé Mocné hrstky: Modest Musorgskij, Alexandr Borodin a Nikolaj Rimskij-Korsakov.

Kocor se narodil v roce, kdy Beethoven napsal *Missu solemnis*, a zemřel ve stejném roce jako Antonín Dvořák. Během jeho života určovala hudební vkus plejáda velikánů – ke kterému ze svých současníků měl nejbližší?

Kocor měl určitě blízko právě ke Smetanovi a charakter jeho hudby i způsob organizace místního hudebního dění (mám na mysli především sborové hnutí) to potvrzuje. V operní tvorbě vzhlížel ke Glinkovi, ale jeho velikosti v tomto ohledu nedosáhl. Dobře znal a obdivoval samozřejmě soudobé i minulé velikány německé hudby.

Většina Kocorových děl je napsána pouze s doprovodem klavíru. Nicméně ve 20. století se jich řada dočkala instrumentace, protože ta může zvýšit jejich atraktivitu. Je pravda, že k ní Kocorův klavírní doprovod přímo vybízí, nebo je instrumentace svým způsobem ošemetná věc?

Toho bych se nebál. Představitelé menších hudebních kultur mívali omezený přístup k velkým orchestrům, a tak šance na uvedení jejich děl byla větší v komorní sestavě. Dnes už se Kocor díky vám, zprostředkovatelům, k orchestru dostane, takže by byla škoda toho nevyužít, protože atraktivitu jeho skladeb to vskutku zvyšuje. Myslím, že by za to byl vděčný.

Kocorovo dílo je kromě Lužice prakticky neznámé. Pletu se?

Je to pravda. Ale když opět nahlédneme do slovanského kontextu, zjistíme, že je to paradoxní osud všech zakladatelských osobností národních škol. Pro příklad nemusíme daleko: podíváme-li se na renomé Bedřicha Smetany

Petr Kalina.
Foto Jevgenija Tokmakova

Korla Awgust Kocor
Foto Wikipedia

ve světě, zjistíme, že symfonické orchestry občas s úspěchem vyvezou *Mou vlast*, zato skladatelovy opery, které jsou pro vývoj české hudby tolik důležité, ve světě zájímají málokoho. Viděl jste někdy na repertoáru velkých evropských operních domů nebo významných koncertních sálů nějaké dílo Stanisława Moniuszka nebo Mykoly Lysenka? Pokud ano, tak nanejvýš jako exotické zpestření jejich standardní produkce. Přitom Moniuszko pro polskou národní hudbu a Lysenko pro ukrajinskou mají též zakladatelský význam jako Smetana, Kocor a Glinka pro hudbu svých národů. Ani dílo Michaila Glinky, který na rozdíl od Kocora figuruje ve všech světových učebnicích dějin evropské hudby, není mimo Rusko příliš hrané.

Jaké to má příčiny?

Zdá se, že tito skladatelé mají význam jenom uvnitř vlastní národní hudební kultury a že jejich silná orientace na hudební i mimo-hudební dědictví svého národa je těžko přenositelná do vnějšího prostředí. Místo otců zakladatelů se proto hraje spíš tvorba jejich „dětí“, tedy prodlužovatelů jimi stanoveného vektoru. Z české hud-

by je to rozhodně případ Dvořáka, potom Janáčka a Martinů, kteří už ale tvořili v odlišném paradigma-tu. Z polské rozhodně Chopina, z ruské se to týká Mocné hrstky a samozřejmě Pjotra Čajkovského. Ostatně z lužickosrbské hudby má větší šanci zaujmout veřejnost snáz tvorba Bjarnata Krawce než samotného Korly Awgusta Kocora. Čili národní pionýři mají podobný osud – jejich role byla hlavně navigační. Nejsou v tom očividně důvody umělecké, ale pravděpodobně kontextuální.

V Lužici byly pořízeny nahrávky Kocorových děl (vyšla oratoria *Naléčo, Nazyma, Serbski kwas, nově Serbski rekwiem*, k vydání se chystá *Israelowa zrudoba a tróšť*) a rovněž v českém prostředí jsou recipována pravděpodobně častěji než tvorba jiných lužickosrbských tvůrců. Ostatně SPL připravila výbor z Kocorovy zpěvohry *Wodžan*. Není takový zájem v kontrastu s tím, co tvrdíte?

Úkol seznámit posluchače s klasickou hudbou Lužických Srbů znamená volbu, zda jim nabídnout zakladatelskou tvorbu Korly Awgusta Kocora, jež je pro nepoučené publikum srozumitelnější než kterýkoliv z jeho pokračovatelů, nebo zda nabídnout dílo jiného tvůrce, jemuž právě Kocor ukázal cestu a který pak i díky němu posouval lužickosrbskou hudbu na úroveň snadněji zapadající do kontextu kvalitních děl evropské klasické hudby. Použil jste slovo kontrast v jeho přeneseném významu. V jeho významu původním jde o vrcholnou skladatelskou techniku polyfonní hudby, která pro většinové publikum může být neprůhledná, nicméně pro znalce je fascinující. Zjednodušeně lze říct, že tato technika je typická spíš pro Bjarnata Krawce, Jana Pawoła Nagela nebo jiné pokračovatele Kocorem vytyčené cesty.

Mimochodem, v Lužici se celý rok slavilo „Lěto Zejlerja a Kocora“. Jejich spojení byste taky označil pionýrským?

Ano, je to dobrý příklad toho, co tvrdím: Korla Awgust Kocor je úzce navázán na tvorbu básníka Handrije Zejlera, Bjarnat Krawc zase na Jakuba Barta-Čišinského. Rozdíl v tvorbě Kocora a Krawce je možné pochopit při srovnání tvorby obou „jejich“ básníků, jak to (vzhledem k Zejlerovi poněkud jedovatě) předvedl v roce 1904 Ludvík Kuba: „Do Čišinského byl největším poetou Handrij Zejler, jehož četné verše se staly majetkem lidu, národními zpěvy. Poeta byl čten pro lehkost formy a přístupnost sujetu. Národ byl mu vděčný za hojnost lehkost stravitelné krmě... Teprve když vyšla [Čišinského] *Kniha sonetů*, všichni náhle prozíreli. Patřili udiveně na verše vynikající formální dokonalostí, v lužické literatuře dosud neviděnou, cítili bezvadné metrum, a hlavně slyšeli rým, silný, zvučný, krásný, jadrný.“ Nechci bagatelizovat umělecké hodnoty Zejlera ani Kocora, pouze podotýkám, že jejich zásadní role v dějinách lužickosrbské kultury spočívá v iniciaci procesů, teprve jejichž výsledky jsou mnohem snadněji přenositelné do jiného kulturního prostředí.

Je šance to změnit, tedy Kocora více „proslavit“ v zahraničí?

Řekl bych, že spíš to zůstane, jak to je. Dostávat díla Kocora či ostatních jmenovaných zakladatelů národní hudby do širšího posluchačského povědomí je určité důležité, prospěšné a historicky spravedlivé, protože to skutečně jsou velké a kvalitní skladatelské osobnosti, třebaže k pochopení jejich uměleckých snah je třeba znát tehdejší historicko-spoločenský kontext. Jen musíme pamatovat, že jejich díla zkrátka snáz zafungují relativně než absolutně. ✕

Ondřej Šrámek: JAK JSME DĚLALI VODNÍKA (SAMOZŘEJMĚ KOCOROVA)

V roce 2022 uspořádala SPL na jaře a na podzim dva koncerty ve spolupráci s Uníí českých pěveckých sborů, v obou případech šlo o koncertní provedení opery *Vodník* autorů Handrije Dučmana a Korly Awgusta Kocora. Nešlo o náhodný výběr repertoáru, jednak se jím spolek přihlásil k oslavám „Roku Zejlera a Kocora“, jednak tvoří *Vodník* v repertoáru aktivit SPL výjimečný punkt: nejde o jednorázovou záležitost, nýbrž o dlouhodobě zpracovávaný a rozrůstající se projekt. Ostatně kromě koncertů už vyšla i kniha.

Zpětně si uvědomuju, že se to nabalovalo jako sněhová koule a že všechno začalo nenápadně na podzim 2018. Domlouval jsem tehdy se studentem Pražské konzervatoře Adamem Bornem, aby do koncertu, který chystal se spolužáky a spolužačkami v Lužickém semináři, zahrnuli taky jednu lužicko-srbskou píseň – a přinesl jsem mu noty *Vodníka* Korly Awgusta Kocora. Adam si písni vybral hned pět.

Když jsem později začal zpěvákům psát průvodní slovo k *Vodníkovi*, aby věděli, o čem celý kus je, zjistil jsem, že nad romantickou baladou si s prózou nevystačím, protože mé úsilí v lepším případě skončí jako komedie, v horším z něj vyleze nuda. A tak, abych vystihl ducha předlohy, jsem začal veršovat. Neměl jsem jinou ambici než přiblížit zpěvákům styl probíraného kusu, leč dostalo se mi

aplauzu a nadšeného ujištění: „To tam celé přečteme!“ Vyděsil jsem se a začal znovu. Nakonec skutečně přednesli posluchači za doprovodu profesorky Jany Vychodilové celý text *Vodníka* a některé pasáže zpívali. Jenom tenora, tedy právě *Vodníka*, jsme tehdy neměli.

Když pominula covidová léta, ale letargie, kterou do každého zasela, ve mně ještě zůstávala, probral mě z ní nečekaný telefonát

Koncertní uvedení *Vodníka* v červnu 2022 v sále Konzervatoře J. Deyla. Zpívali Marie Šimůnková (Maruška), Adam Born (Mlynář), Jan Hájek (Vodník) a Komorní sbor Laetitia pod vedením Terezy Bystřické za klavírního doprovodu Jana Míchala. Foto Dominika Kraftová

s Adamem a Maruškou Šimůnkovou, představitelkou Dučmanovy a Kocorovy Marušky. Volali mi, aby mi pověděli, s jakou radostí vzpomínají na koncert v Lužickém semináři, a navrhovali, abychom ho zopakovali. To už byla vydána knížka s kompletně upraveným překladem *Vodníka* a v Lužickém semináři zrovna začal zkoušet Komorní sbor Laetitia. A protože tím pádem jsme sbor měli takřkajíc pod střechou a protože Adam dokonce slíbil sehnat tenora – myslel si na spolužáka Honzu Hájka – a protože ještě navíc dodal skvělého pianistu Honzu Míchala, začalo se zkoušet. Pracovali jsme úsporně, abychom byli schopni dát dohromady co největší kusy díla. Jenže tentokrát jsme neměli Macechu. Naštěstí jde o postavu vedlejší, která si moc nezazpívá – navíc je hodně vázána na sborové pasáže, a ty jsme nestihli nastudovat, takže jsme ji ani nesháněli a na koncert vyrazili suverénně a hrdě bez ní.

Koncert ve čtvrtek 9. června večer byl plný očekávání a nervozity. Hráli jsme v překrásném barokním sále Konzervatoře Jana Deyla s báječnou akustikou pod vedením sbormistryně Terezy Bystřické a předvedli jsme zhruba polovinu díla. Nakonec jsem vymyslel, že mezi jednotlivými vstupy budu vyprávět chybějící nezpívané pasáže – mělo to prý nádech cimrmanovské přednášky. Sál byl prakticky plný, a dokonce přijeli i přátelé z Lužice. France Šěna jsem poznal hned, přece jen jsme spolu už něco zažili, zato s Markou Cyžovou jsem se seznámil až po koncertě. V jeho průběhu mi pořád vrtalo hlavou, že v jedné řadě sedí asi šest dívek, které vůbec neznám, a přemýšlel jsem, odkud jsou. Teprve po koncertě jsem se dozvěděl, že to byly studentky Lužickosrbského gymnázia z Budyšína, které se prostě přijely podívat. Pořád je vidím před

Studenti Pražské konzervatoře Marie Šimůnková, Magdalena Heboussou, Jan Krátký a Adam Born poprvé zpívali části *Vodníka* v Lužickém semináři v roce 2019.

Foto Eliška Oberhelová

sebou – a protože zmizely hned po představení a nestihli jsme se seznámit, občas přemýšlím, jestli jim neujel v Biskopicích přípoj.

Ten červnový koncert jsme tak trochu věnovali i prezentaci knižního vydání Dučmanova *Vodníka*, a jak by ne, vždyť tento autor v Lužickém semináři kdysi studoval. U nás jeho text vyšel

poprvé jak v originále, tak v překladu – v Lužici poprvé a naposledy vyšel v roce 1896. Každopádně povzbuzení úspěchem večera a krásným diváckým přijetím začali jsme plánovat podzimní termín, abychom si *Vodníka* zazpívali ještě v blízkosti Kocorových narozenin.

Volba nového data nebyla jednoduchá, abychom se všichni

Marie Šimůnková zkouší v Lužickém semináři svůj part Marušky za doprovodu Jana Míchala.

Foto Eliška Oberhelová

Ondřej Šrámek provází koncertním provedením *Vodníka*.

Foto Dominika Kraftová

vzhledem ke svým závazkům dokázali dát dohromady – nakonec jsme se sešli v pátek 21. října. Shodou okolností se ten den konalo v Praze snad nejvíc koncertů za celý rok, ale ani tak jsme neměli prázdnou a setkali jsme se zase s jinými diváky. Předvedli jsme dokonce už i Macechu v provedení Marie Svobodové, díky níž jsme mohli přidat další altové sólo, a stačili jsme nastudovat nové sborové pasáže. Jinak se zpívalo ve stejném složení jako na jaře. Takže našemu Vodníkovi Honzovi Hájkovi, jenž právě utrhal hlavy svým prozatím nekrtěným dětem, jsme na cestu domů po koncertě popřáli, aby nazítří jeho skutečná svatba dopadla lépe a méně dramaticky než ta u Dučmana.

Rok 2023 se zatím bohužel obešel bez *Vodníka*, ale jak už jsme si vyzkoušeli: pauza nevadí. Vůle nastudovat dílo celé, zvláště když už máme za sebou více než polovinu, nás neopouští, cítíme vůči takovému úkolu povinnost i radost. Ostatně nabízejí se další možnosti, jak dál. Ale zatím si je

nechám pro sebe, než zase s něčím veřejně přijdeme.

Všechna tři dosavadní nastudování a provedení *Vodníka* jsou k vidění na youtubovém kanále Společnosti přátel Lužice, takže si kterákoli má předešlá slova lze snadno ověřit. Všichni zpěváci i zpěvačky vyzráli. „Konzervatoristi“ jsou už dávno na vysoké škole nebo v tvrdé repertoárové praxi, pořádně do sebe tak můžu jít už jenom já. Snažím se, například jsem si uvědomil, proč Měrko Šošta tolik trvá na tom, že *Vodník* není opera, nýbrž zpěvohra. Máme s tím slovem u nás trochu problém. Zpěvohra je „singspiel“, což je žánr, v němž *Vodník* napsán určitě není. Skutečně je to spíš zpívaná hra, jak zní doslovný překlad termínu.

A taky se ubezpečuju v tom, že Dučmanův text i Kocorova hudba provokují k soudobému inscenování. Nejen proto, jaký máme my Češi vztah k Erbenovu *Vodníkovi*, či proto, že milujeme příběh o *Rusálce* z pera Antonína Dvořáka. Provokativnost lužickosrbského *Vodníka* je především v situa-

cích, které pojmenovává jasně, i když se v nich postavy chovají jinak, než by bylo na první pohled logické. Ale v tom právě spočívá napětí a příslib možností současné interpretace. Zkrátka máme před sebou zase krásný úkol: rok 2024 je totiž rokem sto dvacátého výročí Kocorova úmrtí. Stejně jako Dvořákova. Ještě jsme nezazpívali své poslední slovo. ✕

Vodník,
provedení 2019

Vodník,
provedení jaro 2022

Autor je dramaturg České televize, divadelní dramaturg a pedagog. V edici *Lužickosrbská poezie* vyšel jako její čtvrtý svazek jeho překlad libreta opery *Vodník* Handrije Dučmana.

NOVÁ EVROPA, NOVÉ VZTAHY, NOVÉ VŠECHNO

Připravil Ladislav Futtera

Rok 1922 byl v česko-lužickosrbských vztazích důležitý – jako by se až v něm plně promítlo nové uspořádání střední Evropy po první světové válce, které redefinovalo staletou podobu česko-lužických styků a nasměrovalo je k nové kvalitě. Stalo se toho tehdy mnoho, co na dlouhá léta ovlivnilo soužití českého a lužickosrbského národa, respektive co mělo konkrétní dopad na další činnost představitelů česko-lužického spolku: prezident Masaryk přijal na Hradě zájezd lužickosrbských pěvců, Lužický seminář byl ve své původní podobě zrušen, lužickosrbští sokolové (a dokonce i sokolky) zavítali na Mladoboleslavsko, jež začalo hrát zásadní regionální roli v dalších kontaktech Čechů s Lužickými Srby. Zkrátka byl to zlomový a dobrodružný rok, jak dokládáme v komentovaném výběru z tehdejších vydání *Českolužického věstníku*.

Návštěva u p. presidenta. „Vítám vás! Snad jste se přesvědčili, že vás máme rádi a bratrsky že chceme pracovat na poli kulturní vzájemnosti. Těším se, že jste přišli. Vidím v tom záruku, že budete se starat o svůj národ, především kulturně. Jste ovšem národ malý, nezbylo vás mnoho. Doufám, že předválečný zhoubný duch, starý militarism a imperialism, bude nahrazen demokracií; v ní bude místo také pro vás, abyste jako svobodní občané v německé republice stáli na svém národním pokladě. Já sám vzpomínám vždycky rád svých styků s vaším národem, zejména s Hórnikem. Jako mladý student poznal jsem se s vaším spisovatelem Pjechem, překladatelem Pypina a Spasoviče. Byl nadšeným

obdivovatelem Havlíčka. Kladl mi na srdce, abych prostudoval Havlíčka a něco o něm napsal. Napsal jsem tedy později knihu o Havlíčkovi na popud vašeho krajana. Vzpomínám vždycky s láskou Lužice a lužických Srbů. Když jsem jako student pobýval v Sasku, zašel jsem si v Drážďanech do katolického kostela, kde mívali vaši krajané srbské bohoslužby. Také do Budyšina jsem se později dostal k vašemu Michalu Hórnikovi. Dnes je potřeba, až přestanou všechny hrůzy válečné, abyste za nové doby věnovali pozornost novým úkolům kulturním. Svých potřeb kulturních za nové demokratické doby dojista časem dojdete. Doufám, že dosáhnete všeho, čeho potřebujete; jistě budete postupovati rozvážně a takticky. Žádná republika nemůže kulturní snahy zatlačovat, a tak věřím, že svobody se dostane i vám. Děkuji vám sám i ve jménu národa za návštěvu, a buďte přesvědčeni, že se tomu těšíme. Jako vy přicházíte sem, i my můžeme přijít k vám. Na shledanou!“

(ČLV 2/1922, s. 17.)

K tomu: Co bylo celý podzim roku 1921 připravováno, došlo na počátku roku 1922 realizace: od 2. do 7. ledna v Československu pobývala více než stovka lužickosrbských pěvců. Celkem tři koncerty – dva v Praze a poslední na zpáteční cestě v Mladé Boleslavi – ale nebyly jediným bodem programu jejich cesty. Zájezdu se účastnili rovněž představitelé lužickosrbského národního života, nechyběl ani politik Arnošt Bart. 5. ledna přijal výpravu na Pražském hradě prezident Tomáš

Garrigue Masaryk. Masarykův projev – vybíráme ho z obšírné reportáže Vladimíra Zmeškala, která zabrala podstatnou část prvních dvou čísel třetího ročníku *Česko-lužického věstníku* – byl zásadní pro další definování lužickosrbsko-československých vztahů. Už samotným přijetím delegace na Hradě dal prezident najevo, že Lužické Srby chápe jako plnohodnotného a rovnocenného partnera. Současně ale odmítl jakékoliv představy spojení Lužických Srbů s Československem, jejich budoucnost viděl v demokratickém Německu, kde by mohli svobodně rozvíjet svoji kulturu, a to i s československou podporou. Na Masarykova slova se v následujících letech odvolávali představitelé česko-lužického spolku a jeho projev – nejčastěji u příležitosti prezidentových narozenin – opakovaně přetiskovali.

Lužický seminář v Praze. Často jsem vypravoval a psal o Lužickém semináři v Praze, ještě častěji jsem jej navštěvoval a odnášel si odtamtud povznášející dojmy, sleduje ideální, ryzí vlastenecké snahy mladých členů Serbowky. Netušil jsem, že nadejde doba, kdy snad bude se Praha loučiti se staletou institucí, srostlou s dějinami lužického národa tak těsně, že co v jejích zdech se zasil, to zkvetlo a uzrálo v pozeňnané Lužici.

Doba rozchodu nadejde snad dřív, než se nadějeme. Možná, že za nedlouho bude se seminář stěhovat do Budyšina. Zpráva o tom roznese se mezi přáteli Lužice a bezděky tázal se každý: kdo to chce udělat? Kdo by chtěl převzít historickou pásku mezi Lužicí a Prahou, posvěcenou památkou tolika vlastenců a buditelů?

Stali jsme se svědky mnohých událostí za světové války a naučili jsme se dívat na události jinak než generace, které, žijíce v době klidné, učí se dějinám jen z knihy. Seznali jsme, že proud událostí vyplývá z poměrů, které jsou mocnější než lidé. Co hodlaly věky, zvrtné doba, a bylo by pošetilé hledat při všem jednoho nebo více jednotlivců zodpovědných, na které by se dala vina svalit.

Jisto jest, že možnost, ba pravděpodobnost blízkého rozchodu naplňuje nás bolestí. Lužičtí theologové v Praze studovali sice na školách německých, ale viděli zde český národní život, z něho brali poučení i příklad, a to, co dalo se u nás v měřítku větším, opakovalo se v Lužici v tamních menších rozměrech. Nebude teď nebezpečím pro lužický národ, když jeho studující z Prahy odejdou? Jaké pohnutky vedou rozhodující kruhy k tomu, aby se odhodlaly ke kroku tak vážnému?

Dal jsem si věc vyložit od osoby informované. Seminář nedá se v Praze finančně udržet. Německá marka rovná se dnes čtvrtině československé koruny. To znamená, že budyšínská kapitola musí na seminář vést náklad čtyřnásobný. Seminář má některé nadace uložené v rakouských státních papírech. Znehodnocením rakouské valuty sklesly tyto příjmy skoro na nulu.

Proti takovýmto důvodům těžko něco namítati.

Seminaristé, pokud byli ještě na střední škole, chodili na německé gymnasium malostranské. To je dnes zrušeno. Na gymnasiu v Jindřišské ulici nejsou s poměry spokojeni. Počítá se také v budoucnosti s možnou změnou na bohoslovecké fakultě. Kdyby prý tato měla být od university odloučena, snad i z Prahy přeložena, pak by seminář zde vůbec smyslu neměl.

Nevím, do jaké míry jsou tyto kombinace oprávněny. Směrodatní činitelé mají za to, že přeložením semináře pro lužickou národnost nebezpečí nenastane. Národní život Srbů pokročil už do té míry, že není závislý na několika kněžích, kteří v pražském semináři vystudují. Dnes už studuje lužická mládež také na světských fakultách a na jiných školách. Dnes už Srbové mají své spolky, jsou již organisováni, dojíždějí do Prahy při různých příležitostech, jak nejlépe dokázal nedávný pěvecký zájezd. Je tedy styk s Prahou a s Čechy už zajištěn jinak.

To jsou důvody, o kterých jsem se dověděl. Zamyslel jsem se nad nimi, podávám je přátelům Lužice k úvaze.

Mnoho se změnilo od války; s těmito změnami počítáme jak my, tak i jiní. Každý má své stanovisko, které druhý má respektovat.

Myslím, že věc není ještě úplně hotova, a že by se přece mohla změnit. Bylo by nám líto, kdyby měl osiřeti na Malé Straně starý dům a přestal být ohniskem sousedního bratrského národa, kdyby se zavřela kniha skromné, ale přece krásné a významné historie. Škoda padlého stromu i tenkrát, když v náhradu nové stromy dorůstají.

Dr. Jos. Vinař (ČLV 3/1922, s. 27–28.)

K tomu: Zatímco na počátku roku 1922 žil česko-lužický spolek dojmy z návštěvy Lužických Srbů, v březnovém čísle historik lékařství Josef Vinař upozornil na připravované zrušení pražského Lužického semináře. K němu nakonec došlo v létě téhož roku a barokní budovu zakoupil československý stát. Zánik prostoru, v němž se setkávali studenti bohosloví z katolické Horní Lužice – v drtivé většině, byť nikoliv výhradně Lužičtí Srbové – s Čechy a kudy do lužickosrbského prostředí plynuly podněty českého národního hnutí, vyvolal ostrou reakci jak lužickosrbského, tak českého tisku. V průběhu sporu o seminář bylo poprvé veřejně formulováno napětí mezi lužickosrbskými katolíky a míšeňským biskupem (se sídlem v Budyšině) Christianem Schreiberem, respektive jeho sekretářem Josephem Watzlem, redemptoristou původem z jihočeské Soběslavi. Představení biskupství, obnoveného po mnohasetleté pauze roku 1921, odmítali zapojení lužickosrbských katolíků do národně orien-

tovaných aktivit. Dlouhodobým jablkem sváru se stalo angažmá v sokolském hnutí, duchovní vrchností odmítaném pro jeho antiklerikální zaměření v Československu, naopak řadou venkovských lužickosrbských farářů podporovaném coby nástroj šíření národní identity. S ohledem na pozdější nacionálně vyostřenou argumentaci – která zrovna v případě Lužického semináře přehlížela, že jeho zřizovatelem není biskupství, nýbrž budyšínská kapitula – je Vinařův článek zajímavý věcnou argumentací a upozorněním na finanční stránku věci. Pro instituce i jednotlivce navázané na německý, respektive rakouský kapitál bylo zkrátka Československo neúnosně drahé. Pro zajímavost: v tutéž dobu se z ekonomických důvodů z Československa stěhuje i podstatná část německy píšících spisovatelů, jejichž tantiémy v říšských markách nemohou pokrýt životní náklady.

Lužická banka v Budyšině výborně prospívá. Rádi jsme četli v *Serb. Nowinách* ze dne 22. března t. r., že Serbska ludowa banka v Budyšině s filiálkami v Chotěbuzi a ve Wojerecích, vyvolaná po převratu potřebou osamostatnění hospodářského života v Lužici, má za rok 1921 čistého zisku přes 272 tisíc marek. Podle zvláštní lužicko-německé zprávy měla banka za rok minulý skoro 90 milionů marek obrátu proti 38 mil. roku 1920. Banka přesídlí na podzim do velikých místností Serb. domu, kde posud sídlí Lubijská banka. – Na sobotu dne 25. března určena valná hromada v sále Serb. domu. Nařizeno vyplácet 7 procent dividendy a zvýšit akciový kapitál na *pět milionů marek*. Banka velice opatrně hospodáří a její úspěchy rostou, díky dobrému vedení bank. odborníka, ředitele *dra Posedela*. Se vzrůstajícím hospodářským životem poroste i život kulturní, neboť bude dosti hmotných prostředků. A tak svépomocnou i usilovnou činností na všech stranách budou kladeny *pevné* základy pro národní samostatnost. Jsme přesvědčeni, že banka ze svých zisků opět určí nějaký peníz na potřeby kulturní.

P. (ČLV 4/1922, s. 41.)

K tomu: Překládání podnětů z českého národního hnutí do lužickosrbského prostředí je možné sledovat na více rovinách: kulturní, politické, ale také hospodářské. Na podzim 1919 byla (za významné účasti českého kapitálu) v Budyšině založena Serbska ludowa banka, která měla po vzoru českých bankovních domů v čele s Živnobankou

úvěrovat lužickosrbské podnikatele a v duchu tzv. hospodářského nacionalismu vybudovat základy svébytného lužickosrbského národního hospodářství. Z bankovních výnosů pak měly být financovány kulturní aktivity. V dubnu roku 1922 mohl být Josef Páta spokojen: objem kapitálu se zvyšoval, sčítaly se zisky. Skutečný vliv banky mezi lužickosrbským obyvatelstvem byl ale poměrně omezený, konta v ní mělo cca čtyři tisíce klientů. Není divu, že se pak obtížně vyrovnávala s turbulentním vývojem německého hospodářství. Hyperinflaci roku 1923 přežila, ale velká hospodářská krize ji již zlomila a roku 1932 vyhlásila bankrot.

Lužičtí Sokolové po prvé za hranicemi své vlasti.

Letos po prvé mladičský lužický Sokol vyslal své cvičící členstvo za hranice. První tato návštěva platila přirozeně nám a byla uskutečněna při příležitosti sletu župy Fügnerovy v Mladé Boleslavi dne 23. července. Byla to pravá první zkouška zdatnosti lužickosrbského Sokolstva, které za těžkých časů a četných obtíží se zrodilo v rodině slovanského Sokolstva. Hojné domácí přípravy, ač celkem dosti krátké, byly s to zastínit četné nedostatky, takže vystoupení bylo vskutku krásné, ačkoliv, jak je samozřejmé, neslo ráz začátečního úsilí. Již sobotní úvodní cvičení společně s varnsdorfskou českou menšinou učinilo hluboký dojem. Následujícího dne lužičtí Sokolové zúčastnili se slavnostního průvodu společně s prázdninovou lužickou dětskou kolonií v Bělé pod Bezdězem v počtu 47 osob. Při hlavním sletovém cvičení nejprve vystoupily ženy dle okrsků, pak menšiny a Lužičané. Tito byli osloveni br. Myslíkem, zástupcem menšinového odboru ČOS. Po různém pořadu následovalo samostatné vystoupení Lužičanek v počtu osmi. Předvedly cvičení prostná, sestavy to vesměs jednoduché, jež cvičenky provedly s citem a nad veškeré očekávání velmi dobře. Sluší vzpomenouti, že Lužičankám bylo cvičiti při hlavním doprovodu, který byl velmi málo slyšitelný, což bylo značnou nevýhodou. O skvělé uspořádání a pohoštění se postarala župa Fügnerova. Vystoupení Lužičanů vzbudilo zaslouženou pochvalu. Nutno uznati pevnou vůli a odhodlanost, kterou vystoupení lužických Sokolů nesporně znamená. Jsme přesvědčeni, že neustanou ve své práci, že půjdou dále za vytčenou metou nejen ve prospěch svůj vlastní, ale i celého lužickosrbského národa.

-al. (ČLV 7/1922, s. 66.)

K tomu: Článek Vladimíra Zmeškala o zájezdu lužickosrbských sokolů do Mladé Boleslavi shrnuje několik témat, která budou v lužickosrbsko-českých stycích hrát podstatnou roli přinejmenším další desetiletí: zaprvé se po určitém počátečním tápání podařilo zkonsolidovat Lužickosrbský sokolský svaz. Jeho představitelé také začali úzce spolupracovat se zkušenějšími českými cvičiteli a cvičenci, následovaly opakované návštěvy, vystoupení a účast na cvičitelských kurzech. Zadruhé se dílčím centrem spolupráce s Lužickými Srby začalo stávat Mladoboleslavsko. Region ležící na železnici z Horní Lužice ku Praze byl pro Lužické Srby nejlépe dostupným ryze českým územím, kde mohli nalézt podporu pro své aktivity. Zdejší sokolská Fügnerova župa také na výzvu Československé obce sokolské převzala záštitu nad lužickosrbským Sokolem. Zatřetí se na českém území – v tomto případě v Bělé pod Bezdězem – poprvé uskutečnil letní tábor pro lužickosrbské školáky. Jeho podstatnou součástí byla i výuka lužické srbštiny. A konečně začtvrté se zásluhou Alice Smolerjec na mladoboleslavském sokolském cvičišti poprvé prezentovaly i sokolky. Právě sokolské prostředí vytvářelo prostor, kde se mohly v jinak tradičně patriarchální společnosti realizovat i ženy. Mimochodem již v únorovém čísle *Česko-lužického věstníku* bylo otištěno provolání členky spolku Otilie Podzimkové *Serbským sotram*, která vyzývala lužickosrbské ženy k národně orientovaným aktivitám.

3. číslo Českolužické knihovničky již vyšlo! Věnováno je H. Zejleřovi a obsahuje: *Pelíškovu* básně na H. Zejleřa, *Pátův* článek o básníku-buditeli s ukázkami poesie Zejleřovy v nových překl. *K. Sedláčka* a *Jos. Pelíška* se závěrečnou básní *J. Čišinského*. Svazček vyzdoben je zdařilým portrétem Zejleřa. Dodá jej naše Expedice za Kč 2.50 (s úhradou poštovného). Rozšiřujte knížečku v kruhu svých známých, zejména na našich školách!

(ČLV 9/1922, s. 86.)

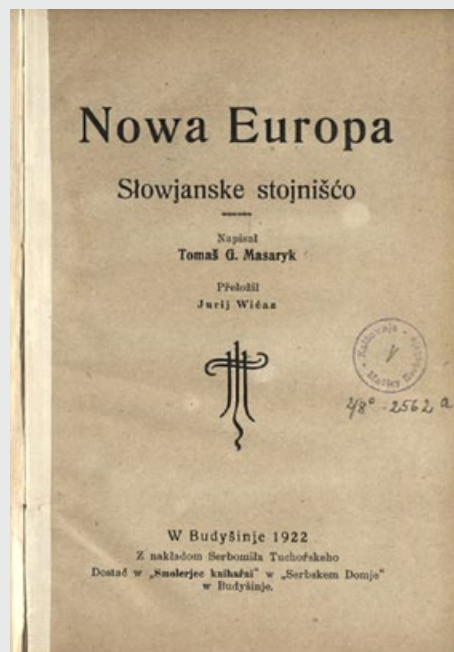
K tomu: Rok 1922 přinesl také založení spolkové knihovny, Českolužické knihovničky. Její první číslo představoval zvláštní otisk článku Vladimíra Zmeškala o návštěvě lužickosrbských pěvců, v listopadovém čísle *Českolužického věstníku* již mohl být ohlášen její třetí sešit. Právě Zmeškal svými texty edici nejčastěji zásoboval také v dalších letech. Vyšly zde ovšem i práce slavisty Josefa Páty či právního historika Jana Kaprase, medailony lužickosrbských umělců Bjarnata Krawce a Měrcína Nowaka-Njechorňského a rámeček drobných brožur dalece přesahoval sborník *Naše styky s Lužicí* z roku 1935. Zkrátka Českolužická knihovnička je dodnes základní četbou pro kohokoliv, kdo se zabývá dějinami lužickosrbsko-českých styků.

Masarykova *Nová Evropa* v lužickém rouše. Znamení dílko Masarykovo vyšlo v těchto dnech také v lužickosrbském překladu J. Wićaze nákladem Serbomila Tuchorského v Budyšině. K překladu připojena je stručná stať o Masarykovi z pera Ad. Černého. Pisatel zmínil se pod čarou také o zápisu Masarykově do Matiční knihy pamětní v Budyšině, jež jsme přinesli v 1. roč. našeho *Věstníku* (1920) na str. 61, v čes. originále a s lužickým překladem. Mimo to uvedl řeč prezidentovu k lužickým pěvcům 3. ledna t. r. Úplné znění tohoto projevu přinesli jsme v letošním ročníku na str. 17. a ve zvláštním otisku Zmeškalova *Zájezdu* na str. 23. O prezidentově zájmu o Lužici pojednal jsem rov-

něž v 1. roč. na str. 42. a v brožurě *Lužice a mírový kongres*; na uvedeném místě *Věstníku* citoval jsem z českého vydání Masarykova díla všechny hlavní zmínky o Lužici. Tam odkazují, neboť v překladu *marně je hledáme*. Neznámá redakce, tj. neuvedená, proti vůli překladatelově udělala mnohé změny v překladě, s nimiž naprosto *nesouhlasím a žádám druhé, přesné vydání*. Tak se nesmí jednat s literárními pracemi. Nechť Lužičané čtou Masarykova slova beze změny; jenom tak poznají Masaryka úplně.

Jos. Páta (ČLV 10/1922, s. 90.)

K tomu: Čeští sorabofilové se snažili v maximálně možné míře podporovat lužickosrbskou emancipaci a v řadě projevů – též na stránkách *Českolužického věstníku* – k ní Lužické Srby pobízet (můžeme to říct i ostřeji: manipulovat). O to větší zklamání zažívali, když jejich snahy opakovaně narážely na nezáměr, odmítnutí či zkrátka opatrnost. Josef Páta tak rozmrzele komentoval vypuštění Masarykových úvah o budoucnosti Lužických Srbů z překladu spisu *Nová Evropa*. Z hlediska ediční praxe se samozřejmě jednalo o těžko akceptovatelné jednání. Anonymní a zjevně samozvaný lužickosrbský „cenzor“ měl však zjevně dobrý cit pro to, co by pro německé úřady už nemuselo být přijatelné. Když totiž byla v roce 1927 na lužickosrbské výstavě v Mladé Boleslavi vystavena *Nová Evropa* přesně na stránkách, kde se Masaryk zamýšlel nad možnostmi lužickosrbské státnosti, byl to pro přítomného informátora německého velvyslanectví pádný důkaz toho, že celá výstava podporuje lužickosrbský separatismus. ✕

Kateřina Suchanová: SÁL PLNÝ TICHÁ. K BUDYŠÍNSKÉ INSCENACI ŠERCEC HANKA

Na dvacátý sedmý březen připadá Světový den divadla. Tak je to od šedesátých let, kdy tradici založil Mezinárodní divadelní institut. V roce 2022 si svátek připomněli čeští divadelní nadšenci cestou do Budyšina na jednu z tamních lužickosrbských inscenací a na úvod sledovali silné emotivní vystoupení vedení budyšínské scény, vyjadřující protest proti čerstvé válečné zkáze divadla v Mariupolu. Představení bylo ukrajinským kolegům věnováno a jeho výběr byl symbolický: hrála se totiž *Šercec Hanka*.

Hra zpracovává dramatický příběh Židovky narozené v roce 1918 v lužickosrbské vsi Hórki, jež literárně zachytil jiný obecní rodák – Jurij Koch. Hana se narodila jako Anne-marie Kreidl nezletilé svobodné židovské matce z Drážďan (jedna její rodová větev byla po pradědu česká), která pobývala v Hórkách a ještě před porodem se v obavě ze skandálu obrátila s prosbou o pomoc na sourozence Šercovy. Jurij se nikdy neoženil, Marja neprovdala, ve vsi proto svým

soužitím působili zvláště. Matky se ujali, novorozeně poté vzali za své a v roce 1925, krátce před tím, než mělo děvče jít do školy, je (přes nesouhlas obecní rady) adoptovali a dali pokřtít. V nedalekých Chróscících byla dívka, již nikdo neřekl jinak než Hanka, roku 1934 biřmována (opět k nelibosti některých farníků) a vědoma si svého původu (adoptivní rodiče je před ní neskrývali a s původní rodinou dívka udržovala písemný styk) přijala starozákonní židovské

jméno Ester (rodiče toto dceřino rozhodnutí brali jako pubertální provokaci). Přestože Hanka byla vychována a žila jako katolická Lužická Srbka, tedy mimo židovskou komunitu a nároky její víry, její život zásadně ovlivnil nástup nacismu. Norimberské zákony a další protižidovské právní předpisy přijímané od roku 1935 vedly k dívčině perzekuci. Nakonec byla uvězněna a posléze deportována do židovského ghettá v Lodži, kde její stopa v roce 1942 mizí.

K vrcholným scénám a obrazům inscenace *Šercec Hanka* patřily ty davové, v nichž lužickosrbská radost ze života byla postupně decimována silicím německým národním socialismem.

Foto Miroslaw Nowotny

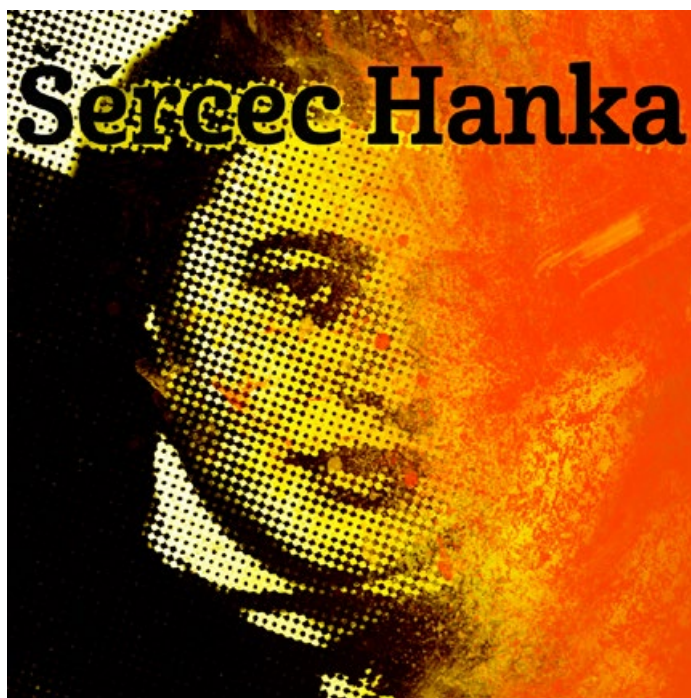
Roku 1963 vyšla jako debut spisovatele Jurije Kocha novela s názvem *Židowka Hana*, díky níž zůstal příběh nezapomenut. V roce 1966 pak kniha byla vydána v dolnolužickosrbském překladu, v roce 2020 ji autor kompletně přepracoval a poprvé vydal německy pod názvem *Hana. Eine jüdisch-sorbische Erzählung*. Ačkoli Koch své náměty umí adaptovat pro divadlo (vzpomeňme třeba povídku *Kotjatkowa dźiwna lubosc*, kterou v roce 1978 transformoval v drama s názvem *Mój wuměrjeny kraj* – pořád živé, budyšínská scéna jej naposledy nastudovala v roce 2015), tentokrát se dramati-zace původního textu ujala režisérka inscenace Esther Undisz, rodačka z dolnolužické Chotěbuzi, společně s dramaturgyní budyšínské první scény Madleńkou Šoćic. Text do lužické srbštiny převedla de facto stálá divadelní překladatelka Měrana Cušcyna. (Doplňme, že letos to není poprvé, co se lužickosrbští divadelníci Hančiným příběhem zabývají: už v roce 1968, takže nedlouho po vydání Kochovy novely, ale především – náhodou – v roce velké protižidovské kampaně v Polsku, uvedli ochotníci ze Sernjan a Róžantu náležitě socialistickou dramatizaci Leńky Cmuntové. Sehráli patnáct představení, které po lužickosrbských vesnicích zhlédlo prý na dva a půl tisíce diváků. Podruhé dívčín osud ztvárnili roku 2010 jako školní projekt studenti z Chrósćic, pod nějž Hórki správně spadají.)

■ Velké historické plátno

Tvorba nové autorské dramati-zace má své nesporné výhody, vzniká totiž s jasnou režijní koncepcí a vědomím všech možností divadla i místního hereckého souboru. Autorky se po rozsáhlých rešerších látky rozhodly neopírat jen o Kochovu prózu a děj roze-hrály ve dvou rovinách – herci mezi jednotlivými hranými celky

vystupují ze svých rolí a v těchto pasážích s až dokumentární přesností doplňují Hančin životní příběh. Minimalistická scéna tvořená zkosenými pohyblivými dřevěnými panely s okny a dveřmi zakládá dojem perspektivy, v místě úběžníku je umístěno promítací plátno ve tvaru domu, na které jsou promítány dobové historické fotografie. (Hostující scénograf Tilo Staudte a stálá kostýmní výtvarnice Katharina Lorenc se navíc nebáli využít dobových insignií, a tak se na scéně – poprvé v dějinách budyšínského divadla – objevují i hákové kříže.) Flexibilita scény umožňuje rychlé a jednoduché změny prostředí a moderní střihy. Představitelka titulní role, vesele rozjuchaná Julia Klingnerec (v roli dospělé Hanky, jako mladší ji hraje několik děvčátek) stvořila společně s dalšími osmnácti herci, z nichž čtyři obstarávají coby všudypřítomná vesnická kutálka i živou hudbu, inscenaci typu velkého historického plátna. Je moderní, silná, rezonující a coby vyrovnání s nacistickou minulostí patřičně kritická.

Povedlo se jí asi to nejdůležitější: pomoci divákům pochopit, jak nacistický režim zasáhl odleh-lý lužickosrbský život, ponejprv apolitický a pospolitý, postupně vlivem moci a strachu, který šířila, rozbitý a rozhádaný. Strukturně je to příběh dramaticky zákonitý: Je zde postava lužickosrbského mladíka, generačního otloukán-ka (hraje ho uvěřitelně zmatený Clemens Bobka), který v touze, aby někam patřil a nebyl druhými ponižován, se přidá k Hitlerjugend a – ač je mu taková věc zprvu nepříjemná – přestává mluvit lužickosrbsky, protože to není řeč pro nadcházející svět. Ostatní nabádá k témuž. Jsou tu jiní, kteří se mu naopak vzpírají a zesměšňují ho dál a znovu za to, jaký je (teď už není těžké přijít na to, kdo nakonec zásadně ovlivní Hančin život a proč). Je tu vesnický policajt (Tomaš Cyž), jenž se snaží Hanku před úřady chránit tak dlouho, jak to jde. Jsou tu adoptivní rodiče (sourozence Šercovy hrají reálně rovněž sourozenci Měrko a Anna-Maria Brankačkovi), kteří zachránili život neplánovanému děcku, celý život se za něj rvou a nako-

Výřez z plakátu k inscenaci *Šercec Hanka* (de facto logo inscenace).

Bohužel již poškáraný kámen zmizelé Hany Šercec byl v jejích domovských Hórkách do země vsazen 12. září 2014. Je to vůbec první lužickosrbský *kopolak* (německy Stolperstein). Foto Julian Nyča

nec sledují, jak je jim odebráno a nespravedlivě smýkáno světem. Je tu silná scéna, kdy úřady Hanku donutí sundat katolický kroj a zakáží jí nadále chodit do kostela, útočiště, kde nachází útěchu nejen u Boha, ale také ve společenství svých blízkých. Samozřejmě je tu linka romantická, příběh Hančiny první lásky, lásky nenaplněné a přervané v jejím nejsilnějším rozpuku (milého hraje István Kobjela).

■ Přes hymnu hymnou

A především jsou tu silné davové scény, v nichž Hórki přicházejí o svou identitu – například zpěv lužickosrbské hymny při sledování poslední lužickosrbské veřejné produkce před jejím úplným zákazem: divadelní hry Jurije Wjely *Paliwaka* v srpnu 1936 na jednom z dávných hradišť srbské Lužice u obce Kopšin. Ve vzpomínce na tehdejší událost, jež se stala národním manifestem, v Budyšině herci čelem k publiku mohutně zpívají lužickosrbskou hymnu, načež je její rytmus narušován hymnou německou, postupně se oba zpěvy nejistě míchají, než ně-

mecký nabere sílu a lužickosrbský pod jeho náporem zmlkne. Herci ztvárňující lužickosrbské vlastence zahanbeně odcházejí ze scény a sál je plný ticha. Dlouho nebylo v Lužici v divadle tak ticho jako při představeních *Šercec Hanky* (ostatně podle svědectví některých přátel, kteří viděli jiné reprízy, se po prvních provedeníh inscenace dlouho otáelo s potleskem, protože se divákům zdál nepatřičný).

Podobně tragických osudů, jako je Hančin, zná světová, nejen dramatická literatura jistě mnoho, ale paradoxně právě proto je důležité na žádný z nich nezapomenout (obzvlášť v radikalizující se současnosti). „Člověk bude zapomenut, teprve bude-li zapomenuto jeho jméno,“ řekl německý umělec a autor konceptu *Stolpersteine* Gunter Demnig. Tyto „kameny zmizelých“, jak jsou nazývány česky, jsou dlažební kostky dobře známé také u nás, na jejichž vrchní straně se nachází mosazná pamětní destička se jménem, datem narození a místem úmrtí člověka, jenž žil na daném místě – posledním svým známým bydlíšti

před transportem do koncentráku. Demnigova myšlenka se od roku 1994, kdy položil (tehdy ještě nelegálně) první kameny v Kolíně nad Rýnem, zpopularizovala a rozšířila po celé Evropě. V současnosti je ve více než dvaadvaceti zemích světa umístěno přes 66 000 kamenů a jejich počet stále roste. Úplně první takovýto kámen v některé ze vsí srbské Lužice (v Budyšině či Chotěbuzi je jich více) popsaný v lužické srbštině a věnovaný někomu z Lužických Srbů byl položen v roce 2014 v Hórkách a připomíná právě Hanu Šercec. Na naší březnové cestě za holdem světovému divadlu jsme se u něj bohužel nestihli zastavit, ale snad to stihneme na cestě příští. Sledovat budyšínské divadlo totiž má smysl – zažijete věci, jež v Česku nelze. Například davový stud při pohledu na divadelní rekvizitu: vyvěšený hakenkrajc. ✕

Režie a dramaturgie podle novely Jurije Kocha: Esther Undisz; překlad: Měřana Cušcyna; dramaturgie: Madlenka Šotčić; scéna: Tilo Staudte; hudba: Tasso Schille; kostýmy: Katharina Lorenc.

Hrají: Anna-Maria Brankačec, Měrko Brankač, Petra-Marija Bulanec-Wencelowa, Julia Klingner, Jan Mikan, Tomáš Cyž, Clemens Bobka, István Kobjela, Sarah Cyžec, Marian Bulanek a další.

Premiéra: 12. února 2022, derniéra: 13. dubna 2022 po sedmi provedeníh – jedno bylo přidáno –, jež zhlédlo více než 1 600 diváků (což je rekord mezi inscenacemi v lužickosrbské řeči za uplynulé roky). V německé řeči bude inscenace uvedena v následující sezoně.

Autorka je dramaturgyně Městského divadla Mladá Boleslav.

Petr Megela: KORESPONDENCE LUŽICKÝCH SRBŮ Z VOJNY PRUSKO-RAKOUSKÉ

Kniha obsáhlého titulu *...a proti těmto slovanským bratřím teď musím bojovat... Lužičtí Srbové v prusko-rakouské válce 1866* je pozoruhodná a přínosná publikace, která otevírá téma z pohledu „velkých“ dějin sice okrajové, nicméně z pohledu historie národů a národnostních skupin důležité, zajímavé a objevné. Je dobře, že vznikla a že čtenářům umožňuje nahlédnout do osudů, jichž by si jinak zřejmě nikdo nevšiml a jež by tak navždy zůstaly zapomenuté – překryté celkem událostí výjimečného roku 1866.

Patří se hned úvodem poděkovat autorce jmenované monografie, archeoložce (prehistoričce) Zuzaně Bláhové-Sklenářové, že se tématu účasti lužickosrbského živlu ve válce mezi Pruskem a Rakouskem chopila. Snad její kniha podnítl také další badatele v zájmu o výzkum skupin stejného původu, které byly někdy nuceny stát proti sobě. Vždyť taková situa-

ce se jenom ve válce 1866 netýkala pouze Lužických Srbů, ale v daleko větší míře Poláků! A zrovna tak Moravanů z jižní oblasti slezského Ratibořska (dnešní Hlučínsko) či kladských Čechů. Obě skupiny našinců byly, od ztráty jejich území v roce 1742, poddanými pruského krále. Jejich role a osudy v pruské armádě by si proto rovněž zasloužily náležitě zpracovat.

Ale už konkrétně ke knize lužickosrbské: její první kapitola, z pera historika Vojtěcha Kesslera, poskytuje stručný přehled o dobovém kontextu a o válečných událostech celého toho nešťastného léta Páně. Kapitola je přínosná především pro ty, kdo se prusko-rakouskou válkou nezabývají – poskytuje jim nezbytné zázemí pro porozumění hlavnímu tématu. To je v počátku druhé kapitoly uvedeno historickou a sociální charakteristikou etnické skupiny Lužických Srbů, kteří v průběhu devatenáctého století procházeli, stejně jako Češi a Moravané, obdobím národního sebeuvědomění a snahou o konstituci svébytného národa. Autorka reflektuje lužickosrbská specifika daná konfesními odlišnostmi či rozdělením území Lužice mezi Pruské a Saské království; stejně tak popisuje silný germanizační tlak, jemuž byli Srbové vystaveni zejména v pruské části Lužice prostřednictvím státních a vzdělávacích institucí. Dále kapitola čtenáře seznamuje s novinovými tituly vydávanými v lužickosrbském jazyce a s osobnostmi jejich redaktorů a vydavatelů. Právě ti prostřednictvím svých listů seznamovali obyvatelstvo obojí Lužice s politickým vývojem a s děním na bojišti včetně všelijakých historek, které

Zuzana Bláhová-Sklenářová & Vojtěch Kessler: *...a proti těmto slovanským bratřím teď musím bojovat... Lužičtí Srbové v prusko-rakouské válce 1866*. V roce 2021 vydaly Společnost přátel Lužice a Komitét pro udržování památek z války roku 1866. 185 s. 390 Kč.

trontaši, vyrazila mi z ruky pušku a rozbila ji, a ty malé kuličky, které v ní byly, zabzučely okolo mne, jako když se včely rojí.¹⁷⁶

A hned mi z pravé ruky na zápěstí vytryskla krev, já jsem však pořád utíkal dopředu, třeba mne už nohy nechtěly nést, protože při výbuchu té koule jsem dostal takovou ránu zespoda do chodidel, jako by mne byl někdo ze všech sil udeřil sekeroou. Tam jsem se však složit nemohl, a vlekl jsem se proto doleva do údolí, až jsem z toho smrtícího pruhu vyšel. A přišel k té vsi, kde rakouští myslivci stříleli na Prusy, tam jsem se za jedním stavením složil, abych si trochu odpočal, ale ouvej, tam jsem také zůstat nemohl; protože přiletěla pruská kule a hned zapálila slamenou střechu, a brzy přes plot přilezli rakouští myslivci, kteří vypadali o mnoho hůře než já, ba jednou viselo chodidlo od nohy, jinému kule utrhla tvář a třetí tam musil bolestně vypustit duši.

(Z těch rakouských myslivců, kterých tam stálo 12 000, se z té vsi vrátilo jen 8 000, tak tuze se tam s Prusy bili).¹⁷⁷

Já jsem se nyní zase sebral a vlekl jsem se přes žito doprava, a pruské kulky létaly také až sem a padaly okolo mne. Ale Pán mne skrze svého anděla milostivě uchránil, že mne žádná netrefila. Když jsem pak i z téhle strany ušel nepřátelským kulkám a došel k lesu, tu jsem usedl pod borovicí a přál jsem sobě být tam nahoře, kde už není smrti ani

¹⁷⁶ Šlo o dělostřelecký šrapnel (pruská armáda je měla ve výzbroji).

¹⁷⁷ Čísla jsou silně nadsazená.

žalosti ani křiku ani bolesti. Ale mocné slovo a stará srbská píseň mne pozdvihly v srdci, totiž „když Babel se zpíje krví sionskou, tu věřící v duchu však jednotni jsou“ – a nyní jsem už spatřil v dálece svoje Ségor¹⁷⁸ a srdečně jsem se zardoval. Protože tam vládl bílý prapor na znamení, že je tam polní lazaret. Tedy jsem tam kráčel a z ruky mi pořád tekla krev, přestože jsem si ji pevně zavázal šátkem a utíhl zuby a levou rukou.

Když jsem tak šel asi čtvrt hodiny cestou necestou přes pole, přijely proti mně dva kryté vozy. Z prvního vyskočili tři lékaři a jeden pán civilista, a ti hned pravili: „Posaďte se tady na mezi!“ a ptali se: „Máte ránu tu na prsou?“ Já jsem řekl: „Ne!“ a tuze jsem se divil, že i tam mně vletly dvě kulky z toho granátu a že Pán přece moje srdce uchránil před smrtí. Dva lékaři se pak chopili mé ruky a jeden vytáhl kleštěmi kulatou olověnou kulku, která vzešla mezi slachami, tu jsem si strčil do kapsy. Poté nalili do rány něco léku, srovnali

¹⁷⁸ Město, kam se uchýlil Lot se svou rodinou na útěku ze Sodomy (Gn 19:22nn.). Ekumenický překlad uvádí tvar Sôar, obdobně jiné překlady, stejně má i Mikanja v originále (Soar). Citovanou píseň se nepodařilo identifikovat.

01 Pozice saského a rakouského dělostřelectva u Probuze.

02 Ošetřování raněných po bitvě u Hradce Králové.

03 Protřetí johanité obráží raněné a padlé na bojišti.

Ukázka dvoustrany 118–119 z jednoho z dopisů, které lužickosrbští vojáci posílali domů a v kterých popisovali realitu bojů roku 1866: zranění, krev, touha zemřít, víra v Pána, víra v sílu modlitby a lužickosrbské písně... to všechno tam je.

odtamtud přicházely. Kromě nich zde najdeme medailon významné hornolužickosrbské ošetrovatelky raněných Marji Simonové.

Třetí kapitola je sonda do reflexí válečného roku v lužickosrbské literatuře – což je téma dosud nezpracované. Představuje několik básní (v originále i českém překladu, autorka jejich edici ale doprovodila také literárním rozbohem), jež tehdy vyšly v *Serbských nowínách*.

Čtvrtá a pátá kapitola tvoří nejobsáhlejší a nejatraktivnější část knihy. V autorčině překladu prezentuje všechny známé dopisy lužickosrbských vojáků z prusko-rakouské fronty, které byly uveřejněny rovněž v *Serbských nowínách*. Vycházely tam už od období těsně před vypuknutím konfliktu, poslední uvedení tematicky náležitého listu je ze srpna 1867. Byla zveřejňována psaní lužickosrbských vojáků obou stran – tedy jak saské, tak pruské. Obsahují autentická líčení bojových střetnutí, přesunů vojsk, polních podmínek

i osobních zážitků a útrap pisatelů. Největší část těchto cenných pramenů tvoří soubor jednatřiceti dopisů příslušníka saské 4. brigády Jana Mikanji, sledující dění od mobilizace saského vojska až po konec střetu, jenž „válečného dopisovatele“ zastihl na předměstí Vídně. Mikanja zjevně byl talentovaný vypravěč, proto je jeho svědectví poutavé a čtivé rovněž pro dnešního čtenáře.

Text knihy je doprovázen řadou obrazových materiálů; jedná se o známá i méně známá vyobrazení dobových událostí, o fotografie, o několik map. Až na výjimky jde o materiál solidní, a lze-li mít ke kvalitě některých snímků výhrady, je to proto, že vznikly přílišným zvětšením méně kvalitních podkladů. Publikace nepostrádá seznam literatury, slovníček pojmů, potřebné rejstříky, shrnutí v lužické srbštině a němčině ani seznam padlých a nezvěstných Lužických Srbů obou soupeřících armád. Je tištěna na kvalitním papíře, dobře svázaná v pevné

a odolné vazbě. Její větší formát dává vyniknout jak obrazovému materiálu, tak dobře čitelnému textu (včetně poznámek pod čarou). V neposlední řadě si zaslouží ocenit kvalita redakční práce, která umožňuje čtenáři vychutnat si text bez gramatických chyb, překlepů i jiných vad, jež se v současnosti ve „standardní produkci“ vyskytují až příliš často.

Shrnuto a podtrženo, zájemcům o kvalitní historickou, ale i literární produkci se dostává do rukou hodnotná kniha – kež si její četbu užijí stejně jako já. A kež funguje obousměrně: tak jako přivedla mě k hlubšímu zájmu o naše sousedy Lužické Srby, nechť přiměje sorabofily k hlubšímu zájmu o události roku 1866. ✕

Autor je trvalý jáhen zbraslavské farnosti u kostela sv. Jakuba Staršího, člen Komitétu pro udržování památek z války roku 1866 (ve spolku zastává funkci zástupce technického referenta péče o památky v Čechách mimo bojiště).

Kryštof Peršín & Lukáš Novosad: MODERACIJE 148. SCHADŽOWANKI

K vrcholům činnosti Společnosti přátel Lužice v roce 2022 a k vrcholům její činnosti za mnoho let vůbec patřila moderace každoročně největší lužickosrbské společenské akce, a sice studentského kabaretu Schadžowanka. Za sto čtyřicet osm ročníků se totiž prý ještě nestalo, aby jej moderovali cizinci – až vloni, kdy se úkolu ujali dva čelní představitelé SPL Kryštof Peršín a Lukáš Novosad. Přinášíme scénář jejich průvodních slov včetně dodatečně připsaného úvodního slova osvětlujícího pozadí celé této výjimečné události.

Ten nápad přišel od jedné z režisérek Schadžowanky, Katky Pöpec. Nejprve navrhla, aby studentský kabaret moderovali stipendisté Nadace lužickosrbského národa na Lipské univerzitě. A protože k nim v akademickém roce 2022/2023 patřil také kolega Kryštof Peršín, obrátila se též na něj. Kryštof se nejprve vidiny realizace Katčiny ideje zděsil, nakonec se ale nechal přemluvit, že tak prestižní úkol se neodmítá – obzvlášť když jeho zdárné provedení může pomoci zviditelnit SPL v celé srbské Lužici.

Následně se prvotní nápad zpřesnil v tom smyslu, že by bylo dobře, aby Schadžowanku moderovali představitelé SPL. Jenže se ukázalo, že není mnoho vhodných kandidátů, kteří by uměli obstojně lužickosrbsky a zároveň si troufli vystoupit před zaplněným budyšínským kulturním domem Krone (Lužičtí Srbové mu říkají Króna). A tak volba padla na mě – mimo jiné i proto, že jsem spolkový předseda a je mým úkolem dobře reprezentovat. Marně jsem protestoval, že mé kvalifikaci pro takový úkol chybí to hlavní: totiž že dávno nejsem mladý ani student. Po krátké disputaci jsem se ale nechal přesvědčit rovněž, ať neblbnu, takže jsme s Kryštofem v sobotu 19. listopadu 2022 vystoupili v Króně před zraky a slechy několika set lužickosrbských diváků a divaček.

Takřka nikdo kromě organizátorů večera o našem angažmá nevěděl. Seděli jsme s Kryštofem v hotelu nedaleko Króny a tajně sepisovali své průvodní slovo.

Před všemi jsme se pečlivě zapírali, protože naše vystoupení mělo být dokonalé překvapení. Ostatně režiséři – kromě Katky ještě Syman Hejduška – si vymysleli, že na Schadžowanku dorazíme jako normální diváci spolu s ostatními a že na začátku budeme s Kryštofem řádně sedět v publiku. Na jevišti měli jsme být vyvoláni až později, až po začátku show, kdy se čekalo pouze na konferenciéry a setmělým sálem kmitalo bodové světlo a „náhodně“ si mezi diváky vybíralo vhodné moderátorské adepty.

Když definitivně vybralo nás, nastal v publiku zmatek a nervózní šum. Bylo zjevné, že ti, kteří nás znají, netuší, co se děje, a že ti, kteří nás neznají, netuší, jak mohli ve svých životech doposud přehlížet dvě další lužickosrbské tváře. Nejvíce překvapený byl ale ředitel Nadace lužickosrbského národa Jan Budar, u něhož jsme večer před Schadžowankou seděli doma a piloali s jeho manželkou, dramaturgyní budyšínského divadla Madleňkou Šolčić, své texty jednak po jazykové stránce, jednak po stránce humoristické, abychom vyšli před publikum se srozumitelným produktem (protože lužickosrbský humor je přece jen jiný než český). Honza ovšem za celý večer díky naší šikovnosti nepoznal, co si to připravujeme!

Lužickosrbské publikum jsme si naštěstí brzy naklonili, šlo s námi a smálo se víceméně tam, kde mělo. Po představení za námi s Kryštofem chodily tváře známé i nové a blahopřály nám a děkovaly, že tak dobře se už dlouho nebalily. Zprávy podobného obsahu

přicházely na telefon a ještě dnes, po více než půl roce, mi někteří lidé vyjadřují uznání za to, co jsme s Kryštofem předvedli. Jako by si najednou mnoho lužickosrbských mluvčích uvědomilo, že jejich mateřština nemusí sloužit jen jako domácí jazyk v jejich rodinách, jako by jim konečně došlo, že je to kód, za jehož používání se nemusí stydět ani cizinec z velkého města.

Dalším výsledkem loňské Schadžowanky je zvýšení zájmu Lužických Srbů o činnost SPL, jejich větší ochota přijíždět do Prahy na výlety a prohlídku Lužického semináře. Čili naše výstupy evidentně zafungovaly tak, jak jsme si s Kryštofem představovali. A tak aby zůstaly zachovány pro budoucnost – nikoli pro svou literární či dramatickou hodnotu, nýbrž jako dokument jednoho českého úspěchu v Lužici –, vydáváme je tiskem. Texty jsme zkorigovali, sjednotili, ale záměrně neprošli jazykovou redakcí (tedy jinou, než jakou jim poskytla v chvatu schadžowanského předvečera Madleňka), takže jistě obsahují rovněž vazby, jaké by Lužický Srb nepoužil. Nechť ale celý text slouží také jako doklad jazykových schopností i limitů v hornolužické srbsčině, jak si ji osvojili dva Češi zamilovaní do srbské Lužice. Z toho důvodu nepřekládáme ani báseň Handrije Zejlera, již Kryštof s velikým gustem na Schadžowance přednesl.

Lukáš Novosad

Titulní strana večerníku *Serbske Nowiny* s otvírákem chválicím výkon českých moderátorů Schadžowanky.

EMBRA 2022

NJEWOTWISNY WJEČORNIK ZA SERBSKI LUD

SĆE

ka
siju po slě-
olerja Jana
ionje je so
a Pólskeje
jez druhim
lbicach, Sul-
Serbski mu-
umělstwowe
ědnu wupra-

wać

zahajenjom
a sakschich ko-
sće lutowanja
ca energijowa
c městow Zho-
ež Rudnohór-
atk měsaca 80
zarjadnistwow
so wo wotpo-
uměnili.

žiskich horow
nje Kytlice w če-
su minjenu nje-
Praske hodowne
štom chcedža ju-
n naměsće whi-
skeje stolicy po-
akótwjenju awu-
u swjatočnje za-

žil

rski ligist Budissa
nalu Sakskeho po-
kemu ligistej FC
nje z 0:4 podlezał.
dyšinje na Młynkec
w. Biskopicy z tre-
lom podležachu hi-
po třělenju jednat-
a.

wy cockpit

meričan Logan Sar-
nym wustupom po-
ra na formulu 1 na-
ka Schumachera pola
lětny wobsadzi na se-
rmule 2 pjate městno
a skónči sezonu jako
Z tym změje wón po-
s posledni hišće swo-
lětušu sezonu.

rano:
2 do 3 °C

wječor:
2 do 3 °C

Jedyn ma mnohe čestnohamtske funkcije, tamny je „jenož“ student: Na žortne wašnje staj so českej moderatoraj 148. schadźowanki Lukáš Novosad a Kryštof Peršin (wotprawa) swojemu publikumej předstajiloj. Z wěstey lochkosću, hdys a hdys ze ščipa-
tym jazykom kaž tež ze žortnymi stawizničkami staj wonaj po programje wjedłoj.

Foto: Mačij Bulank

Suwerenaj českej moderatoraj 148. schadźowanka předwčerawšim w „Krónje“ z tójšto překwapjenkami

Budyšin (JB/SN). Loni hišće běchu koronapandemije dla jenož na programje wobdźěleni akterjo a akterki schadźowanku w prezency woswjećić móhli. Na lětušim zarjadowanju běchu znova wšitcy wopytowarjo a wopytowarki w Budysekej „Krónje“ na městnje. Tu wočakowaše jich mnohostronski program.

Na kopaće polnej žurli smědžachu so wopytowarjo hižo hnydom na spočatku wječora nad přenjeju wulkej wosebitosće zwjeselić. Moderatoraj běštaj mjenujcy přecelej Serbow z Českeje Lukáš Novosad a Kryštof Peršin. Po tym zo běštaj wonaj přitomnych wutrobnje witaloj připowědžištaj zdobom přeni kabaret, kotryž předstajachu studowacy Sorabije Lipsk. Ze ščipatym a přewšo žortnym přinoškom wuzběhnych tući problematiku falowaceho dorosta w serbskich institucijach. Předewšěm tematizowachu w tym zwisku mjezsobnu konkurencu mjez sorabistiku w Drježdžanach a Institutom za sorabistiku w Lipsku. Z moralku, zo měłoj wobě stronje radšo zhromadnje agě-

rować, swój programowy dypk zakónči-
chu. Lipščanskim studowacym slědowa-
še 1. serbska kulturna brigada Serbskeho
gymnazija, kotraž z wulkej ličbu šuler-
kow a šulerjow jewiščo dospołnje wu-
pjelni. Cyłk pod nawodom Friedemanna
Böhme zahori publikum znova, a to ze
spěwami „Ja znaju kraj“, „Hórki doły“ a
„Hajnk duješe jasny swój slěborny rók“.
Cyle po tradiciji wobruhi program wječo-
ra serbski studentski chór pod nawodom
Theje Čórliech a Michała Donata. Z wul-
kej zahoritósću a zapalom přednjese cyłk
a polěkowachu tak pisanosć wječora. Pu-
blikum hódnoćeše ze sylnym aplawsom
nadměru žortny a kreatiwny widejo
Serbskeje murje, kotraž w nim na swoje
wuknjenske wideja skedźbnješe. Studen-
ća z Berlina wozjewichu we wideju woži-
wenje tam něhdy hižo raz eksistowace-
ho studentskeho cyłka „Pawoł Nedo“.

Českej moderatoraj suwerenje z wěstey
lochkosću a druhdy ze ščipatym jazykom
kaž tež ze žortnymi stawizničkami přez
wječor wodžeštaj. Wonaj witaštaj tohoru-
nja studowacych towarstwa „Bjarnat
Krawc“ z Drježdžan na jewiščo. Jich tema
bě fiktivna darowanska akcija, kotraž
měła Drježdžanski cyłk w sakskej stolicy
při pytanju zetkawanišća za tamnišich
studentow organizatorisce a pjenježnje
podpěrać a apelowachu na zamołwitych,
jich skónčnje w tutej naležnosći chutnje
brać. Drježdžanscy studowacy su přede-
wšěm z džiwdželniskimi kmanosćemi
wšěm z džiwdželniskimi kmanosćemi
hrajerske kmanosće pokazachu šulerki a
šulerjo 12. lětnika Serbskeho gymnazija
Budyšin. Woni rozestajachu so ze znatej
problematiku, zo wjeđu puće młodych
Serbow často do wulkeho swěta, zo so
tak na wěsty čas z Łužicy rozohnuja abo
samo na přeco wopušća. Rjad kabare-
tow zakončichu něhdyši studenća, znači
pod mjenom „Symbioza A-Z“. W srjedži-
► Dale na stronje 2

Wo rěčach mjeńšin w Francoskej

Mjezynarodnu konferenciju instituta z titulom „Mjeńšiny w Francoskej: strategije a planowanje a rewitalizacija nowy wotrjad za regionalnu a mjeńšinowu škit organizacije 50 wědomostnikow z institucijow a towarstwow štwórtk do Stareho měšća w Choćebuzu přichwata

Choćebuz (MD/SN). W ščipatym publikum w francoskich mjeńšinowych institucijach, bretonšćiny a korsičšćiny, zawostaji fakt, zo je w njenyh 45 lětach ličba mjeńšinow wot šěsć w lěće 1990 nje nimalo 20000 roztowobhladuje tež młodych, ko samozrozumliwy kultura. Na třoch přikładow kich institucijow, towarstwow, tež priwatneho angažowanja, referenca potrebnosć mjeńšinoweho planowanja, kultura hladajo na serbsku mjeńšinu. Jasne bu, zo so wožiwje dži, jeli so z tym hižo biki započina. Džiwo so planowane naprawa zacija na młodžinje my a wašnja wužiwa ja – hladajo na literaturu wity we wolnym čas.

Referenca běchu dźěla w Zjawnym ministerstwu (Ofis Publikumstien Quenot z uniwersity Icart wot třěšć gencia Occitania. W sebitosće situacij a powšitkownje rěčoskej. Před tutym chu strategije z w Bretani, na Korsice, Méto Nowak, referencosće Braniborskeje wědomosć, slědź swojim zakončar Serbja a přirunu mjeńšinami – opolitiske wuměnj wučerpać a dale

Z konferencije nalne wuwić a přewodža aktiwne runinje zdźelatiwogije“, přeni k

■ 1. moderacija

Lukáš (*hledí do publika*): Na... to je překvapjenka! Widžu w někotrych mjezwočach prašenja: Štó da wonaj staj? Zwotkel staj přištoj?

Kryštof: Wotdaloka, ludžo. Dokelž daloko su serbske hona.

Lukáš: Potajkim najskerje přeni raz w stawiznach Schadźowanki wam jako wukrajnej moderatoraj předstajimój program spěwow a kabaretnych čisłow serbskich studowacych.

Kryštof: Lukášo, čehodla sej ty poprawom myslíš, zo naju, Čechow, su za moderaciju lětušeje Schadźowanki přeprasyli? Njeje to spodźiwne?

Lukáš: Žane zdaće, Kryštofo, snano su jim hižo Serbja wušli. Tohodla je režija do Prahi wo pomoc wołała.

Kryštof: Ale Lukášo, što pak prajíš? Jenož dokoławokoło pohladaj – kelko Serbow je jow do Budyskeje Króny na Schadźowanku přišło... (*Pár vteřin mlčenj, potom nesměle počítá.*) Jedyn, dwaj, tři... (*Přitom ukazuje do rohů sálu a doprostřed.*)

Lukáš: Kónc ze žortami. To je za naju wulka česć, zo móžemoj moderaciju lětušeje Schadźowanki

přewzać. Potajkim naju dowolće was wutrobnje přiwitać na sto wosomaštyrcetu Schadźowanku! Witamoj wšitkich přihladowarjow, wosebje strowimy našich českich kolegow, kotřiž su džensa přijěli. Jich tu sedži wjele!

Kryštof: Mi so zda, zo je najwjetši čas so Schadźowankarkam a Schadźowankarjam předstajić. Na džensnišim wječorju was budže přewodźować Lukáš Novosad – (*Nadšeně:*) předsyda Towarstwa přečelow Serbow w Praze, redaktor časopisa Echo, sobudželaćer Słowjanskeho instituta Akademije wědomosćow Českeje republiky, dołholětny dželaćer na polu česko-serbskich počahow... a šofer wšitkich zajězdow Praskich přečelow do Łužicy! (*Potlesk.*)

Lukáš: A Kryštof Peršin! (*Hodně nadšeně, aby čekali nějaký výčet úspěchů, pak úplně civilně:*) Student. (*Potlesk.*)

Kryštof (*při potlesku se tváří uraženě*): Na haj, njedželam pola Akademije wědomosćow, ale mam jednu česku narodnu drastu. Ale nětko smój hižo předołho rěčaloj. Widžu, zo přihladowarjo hižo njemóža

dočakać, zo so Schadźowanka skónčnje započnje – ze wšitkimi spěwami, žortami, kabaretami a na kóncu wězo tež z rejemi.

Lukáš: Potajkim nětko prošu hasnyće zwuk svojich šmóratkow a budźće z pokojom – w počojcy programa změjemy přestawku za wočerstwjenje a hajzl. A nětko hižo přindže přeni programowy dypk kabaret Sorabija Lipsk!

■ 2. moderacija

Kryštof: Lukášo, dyrbbju ci prajić potajnstwo. Ze serbsčinu něke za mnje dosaha. Přeco jenož serbować, serbować... cyłe dny jako stipendiat Załožby w Lipsku w Němskej jenož serbować! Já chci zase mluvit česky!

Lukáš: No, tak můžeme mluvit česky, proč ne. Srbové stejně pořád říkají, že česky rozumějí všechno.

Kryštof: Myslíš, že nám teď rozumějí?

Lukáš: Já nevím, zeptej se jich.

Kryštof (*do publika*): Prosim vás, rozumíte nám, když tady čechujeme?

(*Publikum zajisté nesměle řekne ano. Nebo mlčí. Nebo volá ANO!*)

Po programu se Lužičtí Srbové s Čechy přátelsky družili.
Foto Lukáš Novosad

Kryštof: Na widziš, kaž slyšiš: žana wotmołwa, potajkim woni praja, zo nictó njerozumi.

Lukaš: Haj, sym slyšał. Ale dočakaj: woni sej něke zawěsće mysla, zo smój Čechaj. Woni njewědža, zo smój po oficialnym wašnju Serbja. Dokelž naju su zličili.

Kryštof: To njechaš prajić!

Lukaš: Čehodla?

Kryštof: Jowle so nictó njecha ličić – jowle so ludžo jenož čuja!

Lukaš: Aha, ale mój smój na kóždy pad zličenaj. W Čěskej so Serbow nictó njeboji, tohodla smy Serbow zličili... tohodla su naju zličili.

Kryštof: Na, to dyrbiš něke wujasnić, zo smy lětsa ludličenje měli a zo su so pola nas 59 ludži jako Serbja přizjewili.

Lukaš: To ale rěka, zo ma Čěska tuchwilu najwjetšu oficialnu serbsku mjeńšinu po cyłym swěće. Ja sym jedyn tajki čěski Serb. Ja sym so přizjewił.

Kryštof: Ja nic.

Lukaš: Kak je to móžno? Čehodla pon schadźowanku moderěruješ? To tola smědža jenož Serbja!

Kryštof: Kaž smój hižo prajiłoj, najskerje su Serbja wušli. Abo ty jowle Serbow widziš? Štó da to poprawom jo?

Lukaš: Hej! Ludžo: Štó da wy sće? (*Wotmołwa publikuma: Serbja!*)

Kryštof (*wótršo*): Štó? Štó? Ja nič njeslyšu!

(*Publikum: Serbja!*)

Lukaš (*hišće wótršo*): Štó?

(*Publikum: SERBIA!*)

Kryštof: Něke so nimale kaž Serb čuju tež ja.

Lukaš: Da w přichodnym razu će tež zličimy a Čěska hnydom změje 60 Serbow. To je to woprawdžite serbske wuwice. Slědowacy programowy dyk zaspěwa Serbska kulturna brigada!

■ 3. moderacija

Kryštof: Kaž zašle lěto, tež džensa běži online-stream – witamoj potajkim tež našich online přihladowarjow.

Lukaš: Nadzjomnje su wšitcy, kotřiž su snano někajke techniske ćeže měli, nětko tež z nami – po podaću režije so nětko na Schadźowance znajmjeńša 250 ludži online wobdžěli...

Kryštof: Tež cyła moja swójba w Čěskej hlada.

Lukaš: Chceš ty ju snano witać?

Kryštof: Haj, to bych jara rady činił! (*Freneticky mává do kamery.*)

Ahoj mami, tati, babi, dědo, druhá babi, druhej dědo, Hafinko! Zdravím do Čech. Neboj, babi, to víš, že mi není zima! (*Hovoří zpátky k Lukášovi:*) Wěš, Lukášo, moji starši staj jara hordaj. Hdyž sym doma prajił, zo budu ja lětušu Schadźowanku moderěrować, mój nan je mi prajił: (*Napůl se obrátí k Lukášovi, chytne ho jednou rukou za rameno a říká mu:*) „Haj, synko, to so z maćerju jara wjeselimoj a jara hordaj smój, zo ty budžeš w Budyšinje w Łužicy pola Serbow Schadźowanku moderěrować – ty sy daloko do swěta přišoł. Hdyž sej jenož předstaju, zo by tež móhl něhdže drogi wužiwać abo tež trawu palić – w Biskopicach abo w Kamjencu...“ (*Pokřizuje se.*)

Lukaš: Hm. A štó nas wočakuje nětko?

Kryštof: Witamoj na jewišću kabaret Křescán Krawc z Hrubjelčic!

Lukaš: Wopak! Tón je spisowaćel...

Kryštof: Wodaj... Potajkim Měrcin Krawc z Budyšina!

Lukaš: Ně, tež wopak, tón je klankodźiwadźelnik...

Kryštof: Tak tón... komponist?

Lukaš: Haj, kabaret Bjarnat Krawc z Drježdźan!

■ 4. moderacija

Lukaš: Scěhowace słowa su w džensnišim wječoru te najbóle wažne. Chcemoj kusk wo naju čěskim serbskim Towarstwu přecelow Serbow rěčeć. Dokelž te w Praze poskići bohaty serbski kulturny program. Na přikład lětsa

SLOVNÍČEK

najskerje	nejspíš
žane zdaće	nemám poněť
wuńć	dojít
jow, jowle	1. tady, 2. sem
wutrobne	srdečné
přihladowar	divák
přewodžowac	provázet
poćah	vztah
narodna drasta	lidový/národní kroj
hasnyć	zhasnout, vypnout
šmóratko	šmátrátko, dotykový telefon
potajnstwo	tajemství
něke	teďka
zličić	spočítat, sečíst
njechać	nechtít
čuć so	cítit se
ludličenje	sčítání lidu
přizjewić so	přihlásit se
nimale	bezmála, téměř
wuwice	vývoj
znajmjeńša	nejméně
wopak	špatně
klankodźiwadźelnik	loutkoherec
scěhowacy	následující
poskać	poslouchat
hodownik	prosinec
stać (ja scělu)	vysílat, posílat

smy so wobdžělili na Lěće Zejlerja a Kocora! Čěsa su móhli koncertne předstajenje opery Wodžan poskać a Kocorowu hudźbu live zeznać.

Kryštof: Štož bliski přichod nastupa, přeprošujemy was wutrobne do Prahi na inscenaciju těžba snů, kiž změje prapremjeru pjatk 16. hodownika w Serbskim seminarje. Sobotu pon je koncert skupiny Čilak z adwentym posedženjom a njedželu 18. hodownika druhe předstajenje inscenacije těžba snů. Jara rady so z wami w Praze zetkamy, hdyž přindžece sej inscenaciju, Serbski seminar a złote město wobhladać!

Lukaš: Jeli wo złotu rěčimy, chcu naspomnić, zo jenož džensa jowle na Schadźowance směće so do našeje złoteje knihi při čěskim blidže cyle zadarmo zapisać. A jeli trjebaće za swoje złote podpismo złoty palenc, pon dyrbiće sej jón sami kupić. W druhich padach scělemy złotoho Tonija ze złoteje Prahi, kiž wam něšto dobre přinjese... ale žane złoto. Budže kaž budže, my so nad kóždym podpismom wjeselimo.

Momentka ze Schadžowanky zachycená v televizi babičkou jednoho z moderátorů.

Kryštof (*během Lukášova projevu Kryštof nese Pamětní knihu SPL k českému stolu, a když Lukáš domluví, sám pronese k sálu*): A što ma zajim wjace wo Towarstwu přecelow Serbow zhonić – je zawěsće přepróšeny k českemu blidu z prawymi Čechami řečeć!
Lukáš: Jowle na jewišću mjeztym wutrobnje witam Kabaret 12tki!

■ 5. moderacija

Kryštof (*přijde dopředu, chvíli přeshlapuje, odkašle si*): Smój tu nětko zaso z Lukašom dyrbało być... Ale ja joh njemóžu namakać. Wón je na nuznik šoł, abo snano kurić?...
(Nervózně přechází po jevišti, nahlédně do zákulisí, vrátí se a následně zhruba pět vteřin si podupává nohou. Pak ztrémovaně mluví k plnému sálu:)
 Rjany wječor, abo? Piwko słodži... Budyšin... Króna... Češa... Serbja... (*Hlasitě polkne.*)
 Znajecé tón žort? Kak jena zónska powěda: Ja zawěsće wěm, zo mi Beno njeswěrný je. Wěm hdy,

wěm hdže, wěm z kotrej! Jenož njewěm kak...
(Potlačuje smích.)
 Wodajće. (*Tragicky:*) A nětko slěduje (*kouká do papírů*) přestawka. Wona budže trać pjatnaće mješni-now – móžeće so rady wočerstwic, wodychnyć a dypkownje za běrtlk so zaso widžimy – ale žadyn kebab! Rady was přepróšujemy na wustajeńcu wobrazow w chódbje horjeka w barje, hdžež wisaja wobrazy młodych Serbow, kotraž móžeće sej wobhladać. Rjany wječor!

■ 6. moderacija

Kryštof: Rady was tu po přestawce wšitkich zaso widžu. Wy sće hižo tu a Lukáš je poprawom přeco hišće na pjatym różku. Potajkim sym tu nětko zaso jenož ja... (*Nyní se po sále rozhlíží již sebevědomě.*)
 Lětsa su w Serbach swěćili Lěto Handrija Zejlerja – tež na Schadžowance pak dyrbja zaklinčeć hrónčka tutoho serbskeho geniusa. Potajkim jeli dowoliće – (*Čistí si hlasivky, pak pateticky čte:*)

Handrij Zejler – Bože sedleško

Płakało Bože sedleško
 Na Žmórcu šmrěkojtm.
 Na wjeršku hory płakało
 Při swětle měsacnym.

So prašała je šmrěčina
 A buki pod horu,
 Što sylzow winu porodza
 Božemu sedlešku.

Su škraholcy tež slyšeli
 Na hałzach jehłojtych
 Płáč zrudny, kiž jich wubudzi
 Ze spanja zasparych.

A wotmołwić to sedleško
 Tam sobu slyšachu:
 Sym serbske hona wobešto,
 Tak šěroke hać su.

Ze zrudnym smjertnym
 wobwěškom
 Wobwiwa Serbstwo so;
 Ze zwóncow zwuk
 „pój dom, pój dom“!
 Sym padać slyšało.

Škraholcy wótrych pazorow,
 Mi słowa nješkřeće,
 Kiž njeńdu wam do wutrobow,
 Mje rudža žalostnje.
(Ukloní se a otře si imaginární slzu.)

Haj, tež to dyrbi być... Lubi Serbja, kusk patosa nikomu nješkodzi, hyno.
 A nětko by so bože sedleško zawěsće smjało, dokelž dawa přichod. Tuž nětko witamy na jewišću Studentski chórl!

■ 7. moderacija

Kryštof (*drží v rukou časopis Šeršeň a nadšeně s ním mává, aby ho vidělo i publikum*): Wěš, zo so lětsa zaso časopis *Šeršeň* předawa?
Lukáš: Njepraj, woprawdže?
Kryštof: Ju, haj, fakt. Kóždy, kiž změje lóšt, sej jedyn wučisc přečitać, toho rady přepróšujemoj – *Šeršeň* sej kupić. Hižo so njemóžu dočakać, hdyž sej *Šeršeň* přečítam. (*Podává časopis Lukášovi.*)

Lukáš (*bere si od Kryštofa časopis, listuje jím, pak nespokojeně praví*): Haj. Kaž přeco: wótra kritika wobstejnosćow w Serbach, satira na cólnych reprezentantow serbskeho ludu, swobodnje wuprajene měnjenja wo njepočinkach we Łužicy... Tajki quatsch! Kóždy džěćo wě, zo w Serbach normalnje njesmě so nimale ničo zjawnje kritisce prajić, dokelž wšudžom knježa optimisća a wšo je rjane. Serbska politika je diktatura optimizma, *kurva!* Štó chce w tajkich poměrach žiwy być? Kryštofo, ty snano? Praj něšto, dokelž ty dósta waš pjenjezy wot Załožby! (*Po celu dobu Lukášova proslovu dělá Kryštof hysterické posuňky, kroutí hlavou, od pronášených slov se teatrálně distancuje.*)

Kryštof: K tomu chcu jenož wuzraznje prajić – wosebje před reprezentantami Załožby za serbski lud, kotrychž tež wutrobnje strowju –, zo Serbja idealni, lubi a super su. Tu w Serbach wšitko perfektnje funguje a ja njejsym docyla žane problemy namakał... (*Načež tak, aby mu to publikum nevěřilo, mává Kryštof pěstí vzhůru ke stropu:*) ¡Łužica arriba! Potajkim kupujće *Šeršeň*, wjeselće so ze Schadžowanki a na jewišću nětko wustupi Kabaret Symbioza!

■ 8. moderacija

Lukáš: Snano so woprawdže hišće prašeće, čehodla wukrajnicy Schadžowanku přewodža. Mój tež. Najskerje su naju producenća džensnišeho wječora wuzwolili, dokelž smy za was tajke zwěrjatka. (*Smích.*) Woprawdže. (*Pauza.*) Što my Čěša wo was Serbach wěmy? Zo kóždy nosy narodne drasty! (*Smích.*) Tohodla što činimy, hdyž mamy w Serbach wustupić? Kupimy sej drasty kaž Kryštof, abo kwazidrasty kaž ja! Zo bychmy kaž wy wupadali! (*Smích.*) Abo něšto druhe: Njeprašejće so čehodla, ale hdyž Čech Serba zezna, hnydom z nim řeči wo narodnym hibanju.

A chce Serbam radzić, kak te wupada. (*Pauza.*) Přeradžu wam: ja njewěm, kak narodne hibanje wupada. Žadyn Čech to njewě. Dokelž dotalny wjeršk českeho wozroźjenja jo, zo mějachmy hač do zašleho lěta ministerskeho prezidenta ze Słowakskeje. (*Smích.*) Woprawdže. (*Pauza.*) A tón nětko za českeho prezidenta kandiduje. (*Smích.*) Woprawdže. (*Pauza.*) Móžeće sej to předstajić: Čěša Serbam husto praja – hdyž bychmy hromadže w samsnym statu byli, by so wam derje šło. (*Pauza.*) Haj, to sej myslu. Dokelž w tajkim padže by něchtó wot was nam džensa tež chcył knježić – kaž někajki Słowak. (*Smích.?*) Předstajće sej to: Serbski prezident Čěskeje! Ach, mój božo! (*Pauza.*) To je nimale tajki kał, kaž sej z Čěskej kartki online za Schadžowanku kupi. (*Pauza.*) Tu tola ničo njewočakuje, zo něchtó z wukraja přindže, abo? (*Smích.*) Hdyž Serb Čěcha zetka, praji: ty ničo wo woprawdžitych problemach wulkeho swěta njewěš. A tak a tak nam jenož kradnjeće awta... (*Smích.*) Haj, woprawdže! Přindže Serb do Prahi a so boji, zo mu něchtó awto pokradnje! (*Pauza.*) Lubi ludžo, my smy město z połdra milionom ludźi, hdžež kóždy ma dvě němskej awće! Štó by hišće dalše pokradnył? (*Smích.?*) Ale poprawom je to wšojedne, dokelž w Praze awto njetrjebaće. (*Pauza.*) Wěsće, što je najwjetša atrakcija za Serbow w Praze? (*Pauza.*) Njewěsće? (*Pauza.*) U-bohna! (*Smích.*) Woprawdže. Sym to dožiwił: je skupina Serbow do Prahi přijěta a je knjeni prajiła: přeni raz směm ja z u-bohnu jěrdzić! (*Pauza.*) Potajkim něke wěsće, čehodla mamy tak wjele němskich awtow a połdra milionow ludźi we Praze: su to wšo Serbja, kiž su w Praze wostali z u-bohnu jěrdzić, a my Čěša něke mamy jich awta! (*Smích.*) Lubi ludžo, něke přindže zaso někajke wideo!

■ 9. moderacija

Kryštof: A nětko je program 148. Schadžowanki nimo. Z Lukášom so jara džakujemoj za wašu kedžbliwosć.

Lukáš: A wězo tež za sćerpnosć z naju rěčnymi zmylkami!

Kryštof: Tež naju dowolće so hišće jónu džakować wšitkim, kiž so na přihotowanju džensnišeho programa wobdžělili. Potajkim: Kabaret Sorabija Lipsk!

Lukáš: Kabaret Bjarnat Krawc Drježdžany!

Kryštof: Kabaret 12tkow serbskeho gymnazija Budyšin!

Lukáš: Kabaret Symbiosy A do Ž!

Kryštof: Chór 1. serbskeje kulturneje brigady pod nawodom Friedemanna Böhmy!

Lukáš: Studentski chór pod nawodom Theje Čorlichec!

Kryštof: Džakujemoj so tež cyle wutrobnje Bjaršec techniskemu zawodej a Załožbje za serbski lud!

Lukáš: A skónčnje tež našej režiji, kiž staj wobstaraloj Syman Hejduška a Katka Pöpelec!

Kryštof: Wjeselimy so na zasowidženje klětu. Rjany wječor! ✕

SLOVNÍČEK

<u>zhonić</u>	dozvědět se
<u>běrtlk</u>	čtvrťka,
	zde: čtvrtlodinka
<u>hrónčko</u>	verš, básnička
<u>hyno</u>	jasně, přesně
	(z něm. genau),
	v tomto případě ve
	významu „no že jo“
<u>wótry</u>	ostrý
<u>njepočink</u>	nešvar
<u>wukrajnik</u>	cizinec
<u>narodne hibanje</u>	národní hnutí
<u>wozroźenje</u>	obrození
	kał blbost, hovadina
<u>u-bohna</u>	metro (z něm.
	U-Bahn)
<u>jěrdzić</u> (spisovně)	současná hovorová
<u>jězdzić</u>	varianta slovesa
	jezdít
	nimo być skončit
<u>kedžbliwosć</u>	pozornost
<u>sćerpnosć</u>	trpělivost

Radek Čermák: JAK PO ČESKU VYTĚŽIT LUŽICKOSRBSKÝ SEN

Každý si může najít svoji „Lužici“. S tímto předsevzetím může vstoupit do Lužického semináře kterýkoli divák otevřený inscenaci *těžba snů*, která byla utvořena na míru pražského lužického domu a která je jedním z vrcholů porevolučního snažení českých přátel Lužických Srbů.

V šesti seminárních místnostech se najde místo pro diváky s různou úrovní předporozumění. To se tvůrci inscenace a členové SPL Alžběta Stančáková a Vojtěch Bárta (jinak též principál společnosti Chemické divadlo, pod jejíž hlavičkou se inscenace hraje) snaží korigovat úvodní instruktáží. Je dost prostoru pro ty, kteří o „Lužici“ nic nevědí a vnímají ji jako metaforu českého národního obrození, odkud dodnes živé slovanské herderiánství ostatně vzešlo. Je tu ale i místo pro ostrřílené přátele Lužických Srbů, pro něž věty „jedu do Lužice“, „jsem v Lužici“ či „byl jsem v Lužici“ znamenají souhrn vědění a určitých aktivit, mezi něž obvykle nepatří jízda na kolečkových bruslích po odtěžených vesnicích. Je to ono existenciálně zneklidňující propojení s aktivisty bojujícími o národní život, kteří nejsou dokonale spolehliví v soukolí německého byrokratického šimla, ale dá se s nimi dobře pose-

dět a pomoci jim, pokud o to stojí. Nakonec je místo i pro několik spiklenců sorabistického vědění, kteří ze svého letitého vztahu k Lužickým Srbům ždímají humor a ironii. To je dohromady skvělá ambice.

Inscenace částečně vychází z textu patnáct let staré rozhlasové hry Daniela Eberta a Sebastiana Tschöpela *Krabat und die Schwarze Pumpe* (Krabat a Černá Pumpa) a částečně, především v sekvencích napsaných Stančákovou, jde o nové dílo. Pasáže opírající se o rozhlasový předobraz tvoří obraz nihilismu, v němž obrozenecké ideály narazily na zeď mamonu v podobě těžby hnědého uhlí a vykořistění původního hospodářského procesu, jenž umožňoval lidem skromně žít a udržovat tradiční společenství. V takové době se ideálům nedaří a příliš není co obrozovat. Podobné obrazy a instrumentalizaci skutečnosti známe z Kochova dramatu *Můj wuměrjeny*

kraj (Má vyměřená země), Krawžowy novely *Čertova kovárna* nebo z dramatu *Vodník* Ingrid Hustetové a Beaty Mičerlichowé.

Stančáková k tomu připsala zkušenosti s bohubilou spolkovou činností, při níž se setkává mnoho zaneprázdněných idealistů – je to super zábava, jste mezi nadšenci a altruisty, jenže výsledky jsou všelijaké, jelikož nikdo nemá čas, nikoho nelze tlačit k pracovní zodpovědnosti a navíc životy všech beztak cloumá covidová uzávěra. S absurdním dramatem se v těchto momentech prolíná donquijotské snažení činovníků Přátel Lužice. Divák s metaforickým či aforistickým vnímáním vidí marnost snahy o záchranu malého národa, ale ti, kteří už s děním v Lužickém semináři přišli do bližšího styku, můžou si dělat legraci z umného využití dobře známých artefaktů: třeba lužickosrbské mutace deskové hry Monopoly či členských přihlášek, vždy připravených k ruce, kdyby se náhodou objevila nová duše projevující zájem o Lužici či spolek.

To už se dostáváme k reflexi těch, kteří jsou „nad věcí“, kteří jako sorabisté zažili dobré i zlé a kteří s lehkou ironií mohou sledovat, jak a čím dokázali autoři zaplnit oněch šest místností Lužického semináře, mezi nimiž se divák během představení může svobodně pohybovat. Všechno včetně snažení Přátel Lužice má totiž happyend, jenž dokládá, že

Vojtěch Hrabák a Adéla Koutná hrají lužickosrbské Monopoly a rozumují o možnostech dobrovolnictví ve scéně schůze Přátel Lužice.
Foto Zuzana Lazarová

Členové hudebního uskupení Č.I.L.A.K. hrají a zpívají lužickosrbské písně ve scéně v hospodě. (Č.I.L.A.K. znamená Člonstwo za integraciju ludoweje akordeonoweje kultury, ale je to též slovní hříčka, protože slovo čilak je lužickosrbsky čurák.)

Foto Zuzana Lazarová

česko-lužick(osrbsk)é přátelství má smysl, byť v každé době se odvíjejí jeho podoby jinak a je náročné včas se zaměřit na nové příležitosti.

Takže výčetem: divák se zúčastní spolkové schůze, uvidí dvě výstavy, zazpívá si s lužickosrbskou kapelou (na premiéru a první reprízu dorazilo na dvacet členů volného hudebního uskupení Č.I.L.A.K., při jarních reprízách v roce 2023 je vystřídal Lidová muzika z Chrástu Vojtěcha Kouby), ochutná něco z jazyka při výuce lužické srbštiny (výuku zajišťovali Jan Breindl, Kryštof Peršin a jednou i já), poslechne si vyprávění o posledních všedních krojích, poklábosí na dvoře (a omastí si přitom hubu náležitou selskou stravou, již spláchne pivem), na chodbě potká bože sedleško a ve sklepě jej vystraší černý mlynář Daniel Křetínský... Dientzenhoferův dům, jedna z barokních perel Malé Strany, u níž lavírujeme, jestli ji vnímat jako muzeum, nebo jako klubovnu, najednou žije a pulzuje jako nikdy v našich vzpomínkách. Celému tomu zázraku chybí už jen vodník, který by vypláchl Hórnikovu

knihovnu stejně jako před dvaceti lety velká voda.

A mezi tím vším bloudí čaroděj Krabat jako bezdomovec – hraje ho člen budyšínského Němsko-serbskeho ludowejo dźiwadla Clemens Bobka. To je další podstatný rys *těžby snů* (jak příhodně zvolený je to název!); pojí k sobě mladé Lužické Srby a mladé Čechy a nutí je domlouvat se na inscenačních postupech, objevovat a vnímat svět těch druhých a respektovat ho – nutí je hledat společnou řeč. Vlastně vrací do Lužického semináře život tak, jak zde byl přítomný od jeho založení až do padesátých let minulého století.

Měl jsem štěstí, že jsem u jedné reprízy směl vypomoci jako učitel jazykového kurzu, u další jsem byl jako divák znalý prostoru a další jsem si prošel v závěsu za kameramanem (představení bylo natočeno, aby na inscenaci zůstala vzpomínka), jehož snímání mi nabídlo zase nové oči, jak celý prostor vnímat. Například jsem takto snáz mohl sledovat hlavní dějovou linku s čarodějem Krabatem a vnímat, že všechno kolem

něj se najednou stává noirovou kulisou jako Klementinum v klipu *Beze vsí poezie* od skupiny Nahoru po schodišti dolů band. Jinou odměnou mi byl zážitek zase při dalším představení, kdy jsme se v učebně lužické srbštiny nečekaně sešli s kolegy dobře znalými lužické srbštiny Janem Breindlem, Vojtou Koubou a Lukášem Novosadem a dobře a spontánně se bavili překladem české písně *Co jste hasiči* do lužické srbštiny.

Zkrátka čím méně předporozumění divák má, tím více Krabata a „Lužice“ dostane. Nikdo nepřichází zkrátka. ✕

Vojtěch Bárta & Alžběta Stančáková: těžba snů

Režie: Vojtěch Bárta; dramaturgie: Alžběta Stančáková; scénografie a kostýmy: Hannah Saleh, Jana Hauskrechtová; lightdesign a video: Martin Bitala; sounddesign a zvuk: Roman Džáčár; technické zajištění: Oldřich Mžourek; grafika: Rozálie Vašíčková; produkce a PR: Honza Kistanov, Agáta Hrnčířová, Jana Němcová; foto: Zuzana Lazarová.

Obsazení při premiéře: Clemens Bobka, Lilian Malkina, Miloslav Maršálek, Petr Reif, Darija Pavlovičová, Adéla Koutná, Martin Krupa, Vojtěch Hrabák/Josef Bánovec, Vojtěch Fülepe, Jan Breindl a další; hlasy ze záznamů: Marta Vítů, Jan Vondráček a další; živá hudba: Č.I.L.A.K.

Světová premiéra inscenace se konala 16. prosince 2022, poté následovaly prozatím tři reprízy: 18. prosince 2022 a 16. a 17. dubna 2023. Další se chystají na prosinec 2023.

Autor je sorabista, etnolog, překladatel, někdejší předseda SPL a šéfredaktor Česko-lužického věstníku (jehož šéfredigování přebírá znovu od roku 2023).

Vojtěch Barta & Alžběta Stančáková: TĚŽBA SNŮ

Ukázka ze scénáře divadelní inscenace *těžba snů*, jež se zabývá hornolužicko-českými vztahy, těžbou uhlí, mýty či byrokracií. Autorsky tento imerzivní projekt Chemického divadla připravili Vojtěch Barta a Alžběta Stančáková, na realizaci se podílel padesátiletý hornolužickosrbsko-český tvůrčí tým. Citované úryvky pocházejí ze scén schůze Přátel Lužice a příběhu Krabata a spojuje je například téma práce.

■ Schůze Přátel Lužice

Diváci se přesouvají do sálu, který běžně slouží jako kancelář Společnosti přátel Lužice. Místnost je spíše osvětlena. Dlouhý stůl, prohýbající se pod nánošem čajových pytlíků, kolem něj sedí a Monopoly hrají věční účastníci schůze. Jsou jimi: Adéla Koutná – „nová“ členka Přátel Lužice, Miloslav Maršálek – „místopřeceda“, Vojtěch Hrabák / Josef Bánovec (alternace) – doktorand slavistiky a stále dosti nový člen Přátel Lužice, a Vojtěch Fülep – expert na lužickou kinematografii, správce archivu (po většinu času spící).

Přesun diváků nějakou dobu trvá. Hráči jsou zabráněni do své hry a nevnímají okolní svět. V jednu chvíli Monopoly skončí – hra buď nikoho nebaví, nebo ji někdo vyhraje, nebo obojí. Všichni čekají... a čekají dlouho.

KOUTNÁ zavírá dveře za posledním divákem.

KOUTNÁ: Už mě to nebaví.

HRABÁK/BÁNOVEC: Co tě nebaví?

KOUTNÁ: Tohle mě nebaví.

MARŠÁLEK: Ale co?

KOUTNÁ: To je snad jasný, ne?

HRABÁK/BÁNOVEC: Není.

KOUTNÁ: Proč ne?

MARŠÁLEK: No není jasný, co tě nebaví. Lužický Monopoly od Bena z Budyšína?

KOUTNÁ: Ne, to čekání.

HRABÁK/BÁNOVEC (*k Maršálkovi*): Ještě si nezvykla.

KOUTNÁ: Na co?

MARŠÁLEK: Že chodí pozdě.

KOUTNÁ: Čtyřikrát už jsme ty Monopoly hráli.

MARŠÁLEK: Dyť jsme ti to říkali.

HRABÁK/BÁNOVEC: Co jsme jí říkali?

MARŠÁLEK: Dost jsme jí toho říkali.

KOUTNÁ: Ale co jste mi toho dost říkali?

MARŠÁLEK: Že chodí pozdě.

KOUTNÁ: Ale že až takhle pozdě?

Monopoly jsme hráli počtvrtý.

HRABÁK/BÁNOVEC: Von chodí hodně pozdě.

MARŠÁLEK: Pak vlez do sprchy.

HRABÁK/BÁNOVEC: Je tam půl hodiny.

KOUTNÁ: Ale proč?

MARŠÁLEK: Protože se potí.

HRABÁK/BÁNOVEC: A trochu smrdí. Ale to si zvykneš.

MARŠÁLEK: Chcete ještě čaj? (*Ostatní bez reakcí, MARŠÁLEK je na odchodu.*)

KOUTNÁ: Hele když tu není... co ten náš plán?

HRABÁK/BÁNOVEC: Myslíš Věstník?

KOUTNÁ: No to poslední číslo vyšlo před dvěma a půl lety. Nikdo z nás nemá čas a prostor to dělat.

HRABÁK/BÁNOVEC: Ale to nám nikdy neprojde.

KOUTNÁ: Tak ty to řekni, ty jsi služebně starší.

HRABÁK/BÁNOVEC: Ne, ty to řekni, ty jsi tu nová, nemáš o co přijít.

KOUTNÁ: Ale nemůžu jim přece říct, že to dělaj celý celou dobu blbě.

HRABÁK/BÁNOVEC: Vždyť se na to podívej – (listuje Věstníkem) družba gymnázií Netvořice-Chotěbuz... Jak se daří české sorabistice v Albánii... Lužickosrbské skloňování a stupňování... koho přičetného to může zajímat?

KOUTNÁ: No jo, jenže to je to poslední číslo. Vždyť to je starý tři roky.

HRABÁK/BÁNOVEC: Právě.

Víš, kolik farářů slavilo osmdesát, a teď už jim je osmdesát tři? A víš, kolik lidí od té doby umřelo a kolik nekrologů nám tam visí?

KOUTNÁ: No, nekrolog na Věstník by byl fajn...

HRABÁK/BÁNOVEC: Ale ani ten už nemá smysl vydávat.

(...)

■ Krabat a Černá Pumpa

Tato část propojuje všechny prostory Lužického semináře. Je volně inspirována rozhlasovou hrou Krabat und die Schwarze Pumpe (Daniel Ebert, Sebastian Tschöpel), kterou pro potřeby těžby snů přeložil Vojtěch Barta, a současnou situací v Dolní Lužici. Tu ovlivňuje také podnikatelská činnost Daniela Křetínského.

Ve sklepe

Diváci mohou následovat postavy Krabata (Clemens Bobka) a Mistra Černé Pumpy (Martin Krupa) do sklepa. Od Mistrových asistentek (Agáta Hrnčířová, Bára Spudilová) dostávají bezpečnostní helmy. Na úzkých schodech a ve sklepení mohou vyslechnout i následující dialog.

KRABAT: Kde to jsme? Takhle si to představuju na úplňku... Ale tyhle veliké stroje... jde z nich strach.

MISTR: Tady měníme zemské síly na energii.

KRABAT: To bude určitě práce pro tisíce lidí.

MISTR: Taky se tomu říká černé zlato.

KRABAT: Černé zlato... Snad se tu najde místo i pro mě.

MISTR: Najde, jestli o to stojíš...

Všechno, co vidíš... patří mně.

KRABAT: Vám?

MISTR: Je to tak. Ich bin der Meister der Schwarzen Pumpe. Já jsem Mistr Černé Pumpy. Možná jsi o mně už někdy slyšel. Lidi toho ale napovídají –

KRABAT: Udělám cokoli, abych tady mohl pracovat.

MISTR: No... obvykle máme pořadník. Ale u tebe udělám výjimku. Můžeš nastoupit třeba hned. Smlouvou se nebudeme zdržovat, to je přežitek.

Pojištění taky. Naše agentura nabízí přece jenom mnohem víc – čerstvé ovoce každou středu, bonusové animační programy – ty ostatně k rizikové práci neodmyslitelně patří.

Je to práce v mladém dynamickém kolektivu, pracují pro nás lidi, kteří vědí, co chtějí. A každý pátek překvapení – to znamená, že žádná překvapení nejsou. Obvykle se to řeší tím, že nemusíme chodit do práce v obleku. Vás se to ale netýká, vy nosíte těžkou výstroj, bez ní se tam dole neobejdete. Takže pátek se tě netýká.

Jsme moderní firma, takže zaměstnáváme i ženy. S těmi se ale do styku nedostaneš. A kdyby jo, opovaž se něco... A ještě jedna podmínka: to, co tady děláme, zůstane mezi námi. Mezi námi chlapy. S nikým nesmíš mluvit o Černé Pumpě.

KRABAT: Nebojte se. Umím mlčet jak šachta pod závalem. Moc vám děkuju... Tak co mám dělat? Začneme u strojů?

MISTR: Ukážu ti, co budeš dělat. Tvoje práce začíná hned teď. ✕

Další reprízy inscenace *těžba snů* jsou plánovány na první polovinu prosince 2023.

Momentky ze světové premiéry inscenace *těžba snů*.

Foto Zuzana Lazarová

Jan Zdichynec: DĚJEPISECTVÍ V HORNÍ LUŽICI OD POČÁTKŮ DO ROKU 1945 – KRÁTKÝ EXKURS DO PROBLEMATIKY

Rozsáhlá revitalizace a zahájená digitalizace cenných knih uložených v pražské Hórníkově lužickosrbské knihovně za podpory saské zemské vlády budtež podnětem k popularizační studii shrnující vývoj dějepisného zájmu o Horní Lužici a Sasko. Raně novověká historiografická díla týkající se obou těchto regionů patří totiž k nejcennějším knihám uloženým v Lužickém semináři. Jsou zde zastoupena všechna díla J. X. Ticina, jež byla dlouho považována za nejstarší tituly seminární knihovny. Během projektu revitalizace však byly objeveny další knihy, mimo jiné objemné *Analecta Fastorum Zittaviensium* od J. B. Carpzoa a *Wandalia A. Krantze* ve vydání z roku 1600, která je tak nejstarší knihou Hórníkovy knihovny.

Na úvod je třeba poznamenat, že pod pojmem „hornolužické“, respektive „saské“ či „dolnolužické“ dějepisectví rozumím jednak díla vzniklá v těchto historických zemích, jednak díla jim věnovaná – a že vzhledem k jejich množství provádím nutný výběr.

Hornolužická historiografie je v Lužickém semináři zastoupena zejména půvabným dílem jezuitu lužickosrbského původu Jakuba Xavera Ticina *Epitome Historiae Rosenthalensis* (Stručné dějiny poutního místa v Róžantu), latinsky psanou knížkou vydanou v jezuitské tiskárně v pražském Klementinu roku 1692. Pravděpodobný Ticinův portrét také dodnes krásí někdejší refektář semináře. Dějepisectví této „zemičky se šesti městy“ (*Regiuncula Hexapolis*, jak ji nazval roku 1634 český pozdněhumanistický historik a pobělohorský exulant Pavel Stránský ze Zap ve svém díle o státě českém) je však bohatší.

Historické spisování se začalo v Horní Lužici rozvíjet o poznání později než historiografická díla v Českém království či Moravském markrabství, což souvisí v této oblasti v první řadě patrně s pozdější christianizací a rozvojem církevních struktur, jež byly nesporně hlavním nositelem písemné kultury. Tušíme, že např. v lubáňském klášteře františkánů se tradovaly (snad

na stěnách jejich kostela?) „staré verše“ o nejstarší, fiktivní historii města začínající rokem 900; u zhořeleckých františkánů se zase dochovaly historické poznámky přímo na kostelních lavicích. Důležité bylo i zhořelecké nekrologium zachycující data úmrtí řeholníků a významných dobrodinců kláštera. Žádná osoba srovnatelná například s českým Kosmou nebo dokonce Kristiánem však v Horní Lužici pravděpodobně nepůsobila, nevíme ani o žádných zde vzniklých legendách, snad kromě krátkých zpráv o míšeňských biskupech. Těž *vita Bennonis*, pozoruhodný životopis svatého Bennona (kanonizován 1523), „apoštola Lužických Srbů“, pochází až od humanisty Hieronyma Emsera.

O to zajímavější je však městské dějepisectví, jež odráží silnou roli měst v životě regionu. Bylo nesporně bohaté a začalo se rozvíjet už ve 14. století, tedy dříve než v samotných Čechách. Nedocenitelná je kronika žitavského městského písaře Jana z Gubenu († 1387), zachovaná v originále z konce 14. století a psaná starou němčinou, která se stala jedním ze základů líčení nejstarších dějin i ostatních hornolužických měst. Jan z Gubenu popisuje založení Žitavy, jež proběhlo pod dohledem Přemysla Otakara II. (ten mimo jiné vyměřil městské hradby), a kritizuje Karla IV., který Žitavské

příliš zatěžoval při budování celestinského kláštera na Ojvíně. Jazyk díla je obtížný, i pro současné německé čtenáře je vlastně třeba jej „překládat“. Pozoruhodné jsou tzv. marginální poznámky, latinské vpisky doplňující německý text událostmi z dějin Českého království a jeho panovníků: očividně byly pro tehdy stále ještě české královské město Žitavu bohemikální odkazy důležité. Půvabné je i to, že originál Gubenovy kroniky je dodnes uložen v Žitavě, v tamní bohaté knihovně nazvané po učitel, učenci a dramatikovi Kristiánu Weisovi, potomku pobělohorských exulantů z Čech.

Ve druhé polovině 15. století vznikaly kroniky a anály (letopisy) též ve Zhořelci. Zvláště impozantní je dílo z přelomu 15. a 16. století, které zanechal zhořelecký městský písař a purkmistr Jan Hass (1476–1544). Jeho „radní letopisy“ zachytily mj. návštěvu Ferdinanda I. ve Zhořelci, ale také počínající luteránskou reformaci – z perspektivy katolického Hasse nazíranou nepřátelsky. Dalším významným zhořeleckým historiografem byl Bartoloměj Scultetus (1540–1614), známý humanista, jenž se zabýval i matematikou, astronomií a kartografií. Scultetus vytvořil podklad pro první mapu Horní Lužice vydanou tiskem (1593) a zachycující dosti přesně hranici mezi německým a slovanským osídlením v zemi.

Městské kroniky psali většinou vzdělanci z městské elity. Kronikářských děl sepsaných v hornolužických městech, zvláště v Budyšině, Zhořelci či Žitavě, vzniklo velké množství: dnes známe asi 430 rukopisů, řada dalších je ale ztracena. Nejde však vždy o originální díla, zvláště pro starší období se v podstatě opakují nebo se liší pouze rozsahem uvedených zpráv. Ty nejdůležitější kroniky zachycovaly snad oficiální paměť města a bývaly uchovávány na radnicích, kroniky ale vznikaly i pro soukromé potřeby jednotlivých rodin či pro potřeby studijní. Nejceněnější bývají pasáže zaznamenávající události, které pisatel kroniky na vlastní kůži zažil; kroniky odrážejí i regionální vědomí Horní Lužice či vnímání její sounáležitosti s Českou korunou.

Poprvé se o dějiny obou lužických regionů pokusil v latině Kryštof Manlius (1546–1575), který znal dobře i české prostředí, ostatně v Praze – kde byl svědkem pohnutého sněmu jednajícího o Českou konfesi – také zemřel. Jeho dílo ovšem zůstalo dlouho v rukopise a vydáno bylo až na počátku 18. století. Pozoruhodné je v této souvislosti rovněž dílo lékaře, teologa, matematika a astronoma Caspara Peucera († 1602) *Idyllium Patria*, historická humanisticky laděná báseň o dějinách Horní Lužice, jež navazuje na antické vzory počínaje Tacitovou *Germanií* a jež podává idealizované dějiny germánských a slovanských kmenů v Horní Lužici, ale i četné informace z autorovy současnosti.

Starší kronikářská díla a výpisky z nich posloužily na počátku 18. století barokním dějepiscům Janu Benediktu Carpozovovi (1675–1739) a Samuelu Grosserovi (1664–1736) k vytvoření monumentálních dějin Horní a Dolní Lužice, z nichž dodnes historikové čerpají. Oba autoři se snažili v duchu dobového tzv. erudovaného dějepisceví podat svěbytnou historii zemí, jež byly součástí většího celku a neměly vlastní, domácí panovnickou dynastii. Podle jednotlivých panovníků – ve 14. až 17. století výhradně českých králů – ovšem svůj faky nabitý výklad členili. Zaměřili se především na města, kláštery, ale také na zdejší šlechtu, nevyhýbali se ani slovanským počátkům regionu, Lužickým Srbům, často opisovali celé listiny a vkládali do svých děl obrazový doprovod.

Slaběji než městské je zastoupeno dějepisceví šlechtické provenience, což je podmíněno zřejmě sociálně: šlechta v Horní Lužici byla sice početná, ale nepřiliš majetná – ostatně města ji zastiňovala i kulturním významem. Zmíníme alespoň pozoruhodný rozbor Augusta Adolfa Haugwitze († 1706), zdůrazňující svěbytnost hornolužického markrabství, ale i jeho vazby na Svatou říši římskou. Nečetná, zato zajímavá jsou díla duchovních, v první řadě početnějších luteránů, jako byli lubáňský pastor Martin Bohemus († 1622), známý jako dramatik a autor moralizujících traktátů, nebo pastor v mariensternské farnosti Schönau auf dem Eigen Abraham Frenzel († 1740), který sestavil řadu pozoruhodných sbírek pramenů k hornolužickým dějinám, sepsal pojednání

Sv. Benno, biskup míšeňský, pokládáný za apoštola Lužických Srbů, ve vyobrazení Ticinovy *Epitome* z roku 1692.

o náboženství pohanských Slovanů a který se zabýval i Lužickými Srby, jejich jazykem, zvyky a náboženstvím.

Nepřehlédnutelné je dílo Jakuba Xavera Ticina (1656–1693), předčasně zesnulého jezuita české provincie původem z hornolužického Kulowa: ten se dobře uplatnil zejména jako kazatel v jezuitském řádu. Působil v Kladsku, profesním domě na Malostranském náměstí či jako polní kaplan v ležení u Bělehradu, kde nejasným způsobem zemřel. Jeho odborná činnost je pozoruhodná: ve třidvaceti letech dokončil *Principia linguae wendicae* (Základy wendského jazyka), gramatiku vydanou poprvé v Praze. Roku 1685 vychází jeho překlad katechismu Petra Canisia, roku 1692 pak jeho *Epitome*, která měla vyjít ještě za jeho života i v „národním jazyce“ a která byla ve své struktuře i obsahu jasně ovlivněna díly Bohuslava Balbína, jehož Ticinus osobně znal. V podstatě všemi svými díly založil příslušná odvětví katolické srbské národní tištěné literatury, ačkoli jeho gramatické i historické dílo je psáno latinsky.

Z historických prací 18. století je nutno jmenovat obrovské dílo Kristiána Knauthého († 1784), potomka českých exulantů a evangelického pastora ve Friersdorfu. Knauthe zanechal nepřehledné množství rukopisů, výpisů a přípravných prací snad ke všem aspektům hornolužických dějin (dnes jsou uloženy zčásti v Knihovně hornolužické společnosti věd, zčásti jako poválečné *akcesje* ve vřatislavské univerzitní knihovně) včetně dějin správních, městských či církevních. Knauthe se zabýval i dějinami a kulturou Lužických Srbů: jeho hlavním dílem vydaným jsou německy psané *Obsírné církevní dějiny hornolužických Srbů*, leč věnoval se i náboženství starých Slovanů a lužickým dějinám obecně.

V 18. století nelze opomenout pečlivé studie pilných badatelů Jana Kristiána Crudelia (1727–1777) a Jakuba Gottlieba Klosse (1730–1789), věnované hornolužickým fojtům a hejtmánům, tj. zástupcům českých králů i saských kurfiřtů v zemi. Určitý přechod mezi osvěcenským a pozitivistickým dějepiscetvím tvoří rozsáhlý náčrt hornolužických dějin Christiana Käuffera (1757–1830), vydaný na začátku 19. století. Časově takřka souběžně s ním vycházel důležitý první seznam (registář) hornolužických listin. Tehdy se již také naplno rozběhla činnost *Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften* (Hornolužické společnosti věd), jež byla výrazně zaměřena na historii i dějiny místních Slovanů; společnost spolupracovala s řadou soudobých českých badatelů včetně Josefa Dobrovského či Františka Palackého. Od padesátých let vycházela edice *Codex diplomaticus Lusatiae superioris*, jejíž první svazek připravil Gustav Köhler (1806–1865). Z historiků 19. století je třeba se stále vracet k pracím Johanna Augusta Ernsta Köhlera (1829–1903), stejně jako k poněkud opomíjenému dílu Theodora Scheltze, který v tradici barokních autorů pojednal souhrnně dějiny obou Lužic. V sorabistickém kontextu nelze opomenout dějiny Lužických Srbů od Poláka Wilhelma Boguslawského (vyšly v Petrohradě roku 1861). Na moderní bádání má dodnes vliv dílo „hornolužického Palackého“ Hermanna Knotheho (1821–1903) i zhořeleckého historika a archíváře Richarda Jechta (1858–1945), který byl autorem velkého množství zásadních studií i editorem několika svazků hornolužického diplomatáře.

Doba nacistické a komunistické totality znamenala cézuru ve výzkumu regionálních dějin. Přesto zcela neutichl, jak dokládají

doposud platné studie Martina Reuthera, Karlheinz Blaschkeho nebo faktograficky cenné, byť koncepčně již zastaralé *Dějiny Srbů*, o něž se v Československu zajímal především Zdeněk Boháč. Zájem o dějiny někdejších německých zemí či regionů ožil po roce 1990, pro Horní Lužici se impulzem k dalšímu bádání stala kniha iniciovaná Joachimem Bahlckem, kterou tento autor opatřil zasvěceným přehledem starší hornolužické historiografie. Po útlumu českého výzkumu korunních zemí ve 20. století došlo k jeho jistému oživení od šedesátých let díky Františku Kavkovi a Lence Bobkové. Útlum však vyvažovala intenzivně se rozvíjející sorabistická studia, byť založená na jiných principech než výzkum státotvornosti. ✕

Literatura:

Joachim Bahlcke, *Horní Lužice. Historický prostor, zemské cítění a dějepiscetví*, Časopis Matice moravské 124, 2005, č. 2, s. 463–498.

Lenka Bobková, *Výtah z českých dějin v Žitavské kronice Jana z Gubenu*, Mediaevalia Historica Bohemica 20, 2017, č. 1, s. 121–140.

Jan Petr, *Abraham Frencl (1656–1740)*, Budyšin 1989.

Jan Zdichynec, *Z Kulowa přes Prahu do Bělehradu. Osud lužickosrbského jezuitu v barokní Evropě*, in: Stoletý most mezi Prahou a Budyšinem. Společnost přátel Lužice (1907–2007), edd. Marcel Černý – Petr Kaleta (= Česko-lužická historie 1), Praha 2008, s. 73–102.

Autor působí v Ústavu českých dějin FF UK a na Katedře dějin a didaktiky dějepisu na PedF UK. Odborně se věnuje církevním a náboženským dějinám a dějinám raného novověku, především dějinám českých zemí ve středoevropském kontextu. Tato jeho práce vznikla za podpory projektu „Kreativita a adaptabilita jako předpoklad úspěchu Evropy v propojeném světě“ reg. č.: CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000734, financovaného z EFRR.

Petr Jan Vinš: KOLEM LUŽICKÉ SRBŠTINY KROUŽÍM JAKO MLSNÝ PES

Ptal se Lukáš Novosad

Standardem lužickosrbských pobytů v Praze staly se společné česko-lužickosrbské mše na Petříně ve starokatolickém Katedrálním chrámu sv. Vavřince. Slouží je vždy Petr Jan Vinš, člen Společnosti přátel Lužice, který takto nenápadně, ale dlouhodobě přispívá k utužování vztahu mezi Lužickými Srby a Čechy. Protože se spolu dobře známe, zůstali jsme u tykání.

Kdykoliv tě prosím o česko-lužickosrbskou mši, vždy mi vyhovíš. Co tě na tom baví?

Vždycky z toho mám radost, protože lužickosrbské nadšení a energie jsou nakažlivé. Zároveň je to pro mě pokaždé výzva, protože se očekává, že při bohoslužbě budu

mluvit částečně lužickosrbsky, což je jazyk, který ovládám spíš méně než více. Sice kolem lužické srbštiny obcházím jako mlsný pes kolem řeznického špalku, leč pořádně se ji naučit jsem se zatím nedokopal. Ale je to moje velká chuť a touha: kdyby se na rok

mohl zastavit svět a já měl možnost věnovat se jedné věci, možná by to byla právě lužická srbština. Jenže svět běží dál, a tak chystat si lužickosrbsky kus kázání je boj. Odměnou za mé lopotění bývá mi na závěr bohoslužby hromový lužickosrbský zpěv zbožné národní písně *Božo, ty Serbow wodźił sy a škitaj*, kterou pak dlouho nemůžu dostat z hlavy.

Mě na tom fascinuje, že jako němčinář – studoval jsi ve Švýcarsku – nutíš lužickosrbské přátele, aby vnímali, že jejich jazyk má smysl užívat i v cizině.

To je na tom totiž zajímavé. Jak já, tak přátelé z Lužice máme jazyk, který je nám společný, který umíme všichni suverénně a který bychom mohli použít: němčinu. Ale záměrně raději bohoslužby i rozhovory lámeme v lužické srbštině. Na první pohled z hlediska efektivity komunikace je to kontraintuitivní, ale myslím si, že pro Lužické Srby je němčina možná totéž, co byla pro naše obrozenice – nikoli neutrální komunikační kód, nýbrž symbol více či méně reálného ohrožení toho, na čem jim záleží, jejich menšinového jazyka a kultury. Nebo je to taková nevyřčená jazyková hra. Možná se pletu, možná to nesvedu posoudit ani přesně pochopit, ale pokaždé nad tím přemýšlím.

Selfie šťastného výrazu pořízená během svítání na Ještědu, tedy skoro v Lužici.

Ve svém domovském starokatolickém Katedrálním chrámu sv. Vavřince na pražském Petříně.
Foto archiv Petra Jana Vinše

Zdá se mi to, nebo pokaždé stavíš mši jinak? Jednou směřuješ ke zmíněné písni, jindy zapojuješ staroslověnštinu, občas zazní i ta němčina, někdy je čeština a lužická srbština půl napůl.

Možná to tak je – vždycky to vychází z toho, co mám k dispozici a jak se můžu připravit. A také z toho, jestli je to bohoslužba pro lužickosrbské návštěvníky a jejich české přátele, jako to bylo při letní škole, nebo jestli to je bohoslužba v neděli u nás v kostele, kde jsou i lidé, kteří s lužickou srbštinou nemají nic společného. Staroslověnština mě napadla před časem, protože v kostele mám i staroslověnský misál. Tak jsem se eucharistickou modlitbu, která je nejposvátnější částí mše, modlil staroslověnsky, jelikož to je slovanský jazyk, ke kterému máme všichni stejně blízko – nebo daleko.

Co na přítomnost lužickosrbské řeči ve vašem kostele říkají tvoji farníci? Zdá se mi, že jejich počet na společných mších roste, že je ta neobyčejnost přitahuje.

A naopak: naposledy museli Lužičtí Srbové čekat, než skončí rumunská pravoslavná mše – a ta pro ně taky byla zážitek.

Rumuni jsou u nás dočasně jako hosté, protože jejich dřevěný kostelík sv. Michaela na Petříně shořel. Tak jsem jim jako jejich církevní „soused“ nabídl, že dokud ho znovu nepostaví, respektive dokud ho neobnoví město Praha, mohou se na bohoslužby scházet u nás. Pravoslavná bohoslužba je dlouhá, a tak někdy musíme počkat, než začneme se svou. A pokud jde o návštěvy Lužických Srbů, na ty se vždycky těšíme, protože do bohoslužebného slavení přinášejí mimořádnou dynamiku a energii, což je nakažlivé. Ostatně moji ministranti pak vždycky čtvrt roku říkají „Božo“.

Jak jsi se vlastně k srbské Lužici dostal?

Úplně původně přes pěvecký sbor. Zpíval jsem dlouhá léta ve sboru. Naši pěvci spolu s Hanušem Härtelem a jeden čas jsme pravidelně zpívali duchovní hudbu evangelic-

kých i katolických lužickosrbských autorů – Kocora, Krawce, Pohla. Takže jsem vlastně lužickosrbsky dříve zpíval, než mluvil. Také jsme jednou byli na koncertním turné a zájezdu v Lužici a tam jsem se poprvé naživo setkal s lidmi, kteří tímto jazykem mluví. Tím bylo zaseto semínko zájmu – a později jsem už jenom zjišťoval, kde všude se naše dějiny protínají. Že třeba v Lužickém semináři působili někteří reformní duchovní, kteří ovlivnili naše církevní prostředí. V neposlední řadě jsem v řadách lidí kolem Lužického semináře našel několik přátel a lidí blízkých, které mám rád a záleží mi na nich. To je pro mě také důležité a je to pro mě radost a motivace.

Tvrdíš, že sice si všímáme toho, jak Češi ovlivnili Lužici, ale málo vnímáme opak. Dokládáš to na příběhu Lužického semináře jako centra katolického reformačního hnutí.

Lužický seminář byl v 19. stoletím místem, kde mohla „bujet“ reformní nálada, protože nebyl církevně přímo podřízený pražskému arcibiskupství, ale budyšínské kapitule. Tím, že byla vrchnost „daleko“, bylo to místo, kde se mohli scházet a sdružovat reformně smýšlející duchovní. Také zde vznikl Náhlovského reformní program, který na svou dobu progresivně žádal takové věci, jako je zdobrovolnění celibátu nebo zavedení národního jazyka do bohoslužby. Tehdy to nedopadlo, ale v některých bodech se tyto myšlenky vrátily později ve starokatolickém hnutí a v římskokatolické církvi pak po 2. vatikánském koncilu. A ty ostatní se nyní intenzivně diskutují v rámci synodálního procesu. Nemluvě o tom, že Lužický seminář mohl ovlivnit některá další reformní církevní hnutí přelomu 19. a 20. století – například vznik Církve československé.

Ke starokatolickým dějinám Lužického semináře patří i historka, jak jsi světil lužickosrbský kříž, protože přátelé z Lužici, kteří jej přivezli jako dar, s sebou nevzali kněze, ačkoli slibovali opak. Měl jsem hodinu na to někoho sehnat a nepřestanu ti být vděčný, žes tu šichtu vzal.

Jako kněz se člověk nenudí a o „hurá akce“ nebývá nouze, takže v tomhle ohledu se jednalo o epizodu. Myslím, že jsem tehdy improvizovaně rychle hledal ve *Wosadniku* něco, co bych mohl říci i lužickosrbsky, protože jinak jsem se vůbec neměl šanci připravit – a spatra bych to nedal. Ale dopadlo to dobře, díky Bohu, a to je hlavní. Jinak ovšem historek, kdy se něco musí udělat na poslední chvíli nebo se to odehraje jinak, než člověk plánoval, je v duchoven-ské službě hodně. Často oddávám a se svatbami se pravidelně pojí něco nečekaného, neplánovaného nebo rovnou průšvih. Napsal jsem vloni pro snoubence knížku k přípravě na svatbu a tam pár historek uvádím: třeba když si snoubenci vybrali k obřadu altán v parku v Praze na Letné a uprostřed obřadu přišlo čelo průvodu Prague Pride, který se ten den také konal a nikdo si to předem neuvědomil.

Hodně se věnuješ jinému ohroženému jazyku, než je lužická srbština, a sice jidiš. Jidiš je fascinující jazyk, je to směs germánských, slovanských, hebrejských, aramejských, ale také anglických i jiných vlivů. A v 19. a 20. století v ní vznikala krásná literatura, kterou dnes bohužel skoro nikdo nemůže číst – proto ji rád překládám. V případě jidiš člověk vidí, jak s jazykem a jeho mluvčími mohou zamávat dějiny: mnoho mluvčích zahynulo v důsledku nacistického a stalin-ského teroru, mnoho se asimilovalo a začalo používat jazyk většinového

obyvatelstva nebo po vzniku státu Izrael přešlo na hebrejštinu. Proto dnes jidiš hovoří převážně komu-nity ultraortodoxních Židů, kteří o sekulární literaturu mají jenom malý zájem. Takže zbývá na nad-šence, jako jsem já, aby s ní něco dělali. Přesto o ni zájem je – o lite-raturu i o duchovní dědictví chasi-dismu a dalších židovských proudů. Nebo třeba o jidiš písničky, třebaže ty, které jsem překládal, nebývají zbožné a jsou to třeba zpěvy židov-ských socialistů a anarchistů nebo partyzánů z lesů kolem Vilnius.

Lze porovnat postavení jidiš a lužické srbštiny?

Paralely by se určitě našly, třeba ve vztahu mezi menšinovým jazykem a většinovou společností. Kupříkladu v USA mnoho Židů přirozeně ovládalo a ovládá i an-gličtinu, přesto si někteří nadále zachovávají jidiš jako jazyk své komunity a rodinné tradice. I když ne všichni. Mnohokrát jsem slyšel někoho vyprávět, že babička mlu-vila jenom jidiš, anglicky se nikdy pořádně nenaučila, rodiče mluvili už spíš anglicky a jidiš jen mezi sebou, když nechtěli, aby jim děti rozuměly – a děti pak třeba jidiš ještě trochu rozumí, ale samy ne-mluví a do další generace už tento jazyk nepředají. Jestli je to podob-ná situace s lužickou srbštinou? To bych se měl ptát spíš já tebe.

V Lužici je to v některých rodinách tak, jak popisuješ, naopak jiné se k srbštině vrátilo. Mimořádně, co ty a slovanský svět? Jsi germanista, ale slovanské jazyky ti do života intenzivně vstupují.

Vždycky se otřesu, když někdo mlu-ví o „slovanském světě“, protože mi to evokuje panslavismus, který je často zástěrkou pro ruské imperiál-ní nároky. To platilo už v 19. století a v současnosti se na tom, bohužel, nic nemění. Myslím, že romantické ztotožnění jazyka a národa bychom

měli opustit. I když si uvědomuji, že Lužičtí Srbové to mohou prožívat jinak, protože u nich jsou pro tako-vé ztotožnění dobré důvody. Já sám se považuji v první řadě za Evropa-na, mluvím plynule třemi jazyky – česky, německy a anglicky – podle toho, jakou zrovna vykonávám činnost a kde. Všechny tři jsou mi blízké a všechny tři jsou součástí mé identity. Myslím, že evropská integrace je to nejlepší, co se nám za poslední desetiletí stalo. Třeba i proto, že umožňuje lepší kontakt mezi Čechy a Lužickými Srby. Na-opak s tou rozpínavou a agresivní zemí na východě mě – alespoň tak to cítím – nepojí nic.

Jsi generální sekretář

Ekumenické rady církví. Může ta něco udělat pro Lužické Srby?

Ekumenická rada církví koordinu-je hlavně spolupráci mezi církvemi a státem – třeba duchovní službu v nemocnicích, ve vězení, v armá-dě, zabývá se církevním školstvím nebo připomínkuje legislativu ve vztahu k náboženství a nábo-ženské svobodě. Když uvažuji, co by mohlo být zajímavé pro Lužické Srby, napadá mě třeba projekt Červené středy, což je poslední středa před začátkem adventu, kdy se pod patronátem Ekume-nické rady církví, České biskupské konference a Federace židovských obcí konají na mnoha místech republiky akce na podporu svobo-dy víry a vyznání ve světě. Kdyby se k těmto aktivitám chtěli připojit i přátelé v Lužici, byli by vítáni.

Je něco, co bys ještě chtěl na mši s lužickou srbštinou zažít?

Především doufám, že se mi v době dohledné podaří se lužic-kou srbštinu trochu víc aktivně naučit a také zase jednou vyrazit do Lužice, aby nemusela pořád jezdit jen ona za mnou. ✕

Kryštof Peršín: PODOBENSTVÍ ZE STŘEDNÍ EVROPY

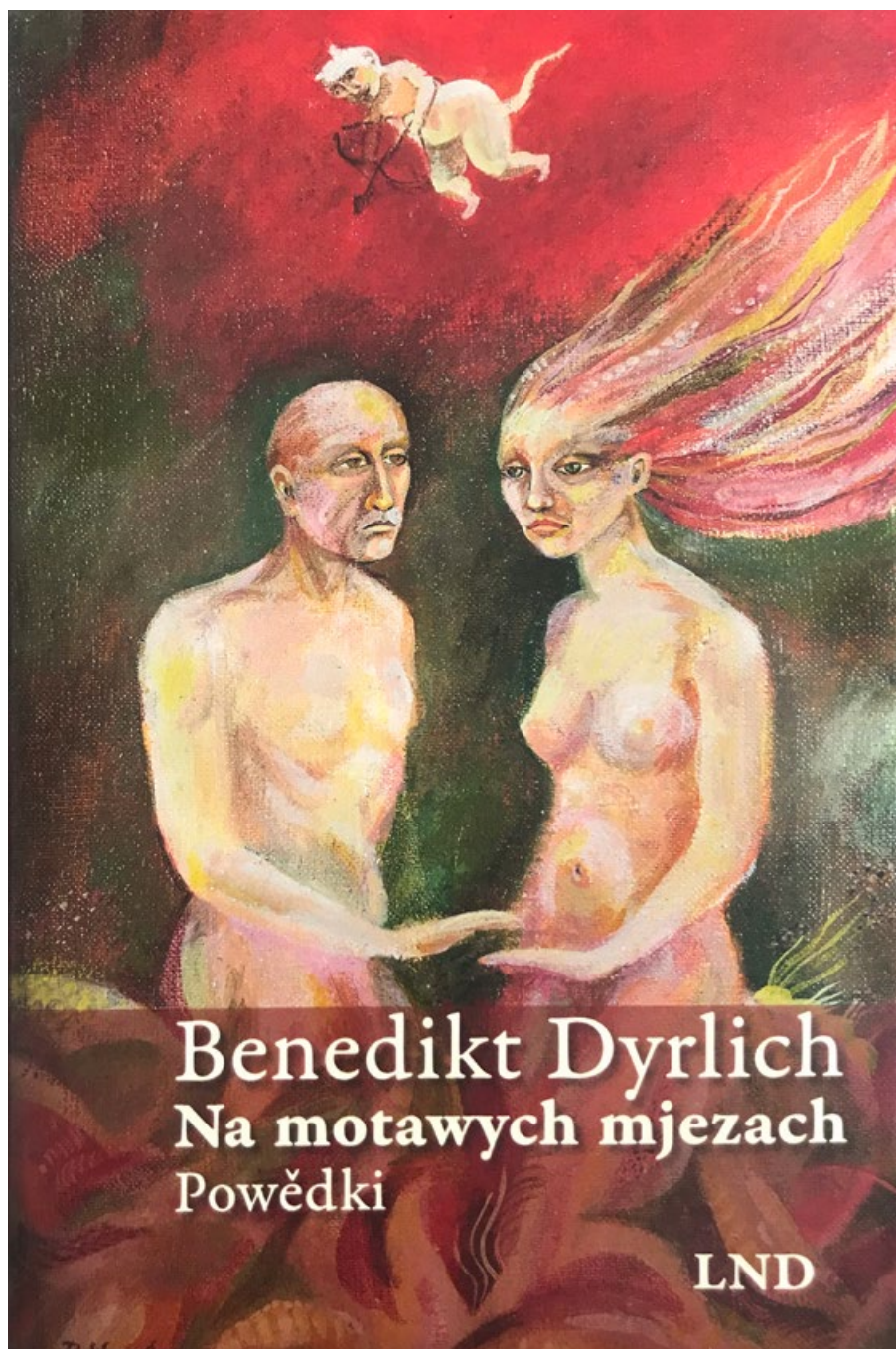
Nakladatelství Domowina vydalo soubor povídek Benedikta Dyrlich nazvaný *Na motawych mjezach*. Obsahuje dvacet čtyři čísla, která pokrývají dlouhé období pětaticeti let autorovy tvorby – nejstarší povídka vyšly v souboru *W paslach* roku 1986, nejmladší povídka byla napsána v roce 2021 a reflektuje období koronavirové epidemie. S osmi povídkami se čtenář setkává poprvé, další, které již vyšly v jiných souborech, prošly autorskými úpravami.

Soubor je rozdělen na tři části nazvané „Walporne reje“, „Spowědne špihele“ a „Zawjedene wupuće“ („Valpuržiny tance“ – Valpuržina

noc je německá obdoba filipojaskubské noci známé z tuzemska –, „Zpovědní zrcadla“ a „Lákavá východiska“). Podle názvů jed-

notlivých oddílů čtenář snadno uhodne, že se v krátkých a sevřených povídkách (nejkratší mají dvě strany, nejdelší přes dvacet) budou objevovat spirituální témata (nikoliv ovšem ve smyslu náboženském), prolínání reálného světa s magickým či motivy věčného míjení se ve vztazích. Velkou roli hraje sen a mísení snové reality s realitou fikčního světa povídek. Některé, zejména novější texty ve své reflexi světa zasaženého pandemií nabývají podoby postapokalyptického žánru a zaznívá v nich varovný tón – vpád policejní moci do bytostně soukromého života, který prostor bytu přetvoří v ohrožující místo plné absurdity, připomíná drama Sławomira Mrożka *Dům na hranici*. Replika „Sie sind verhaftet“ („Iste zatčena!“) pak vyvolá asociaci s *Procesem* Franze Kafky, ale snad stojí za zmínku, že podobnými slovy „Вы арестованы!“ zahajuje Solženicyn své *Souostroví Gulag*.

Titulní povídka *Na motawych mjezach* (česky potenciálně „Na šikmých mezích“) se dotýká kromě obecně lidských témat, jako jsou nemožnost navázat plnohodnotný vztah nebo pocit vykořeněnosti, rovněž témat specificky „lužických“ – například rozdvojené, německými spoluobčany neustále nevědomky zpochybňované identity (Dyrlich problém ilustruje na dvojím užívání křestního jména Jurij/Georg) nebo zničených lužickosrbských vesnic. Přitom

Benedikt Dyrlich:

Na motawych mjezach, Budyšin 2022, Ludowe nakładnistwo Domowina, 152 stran.

Plakát zvoucí na Dyrlichovo autorské čtení na veletrhu Svět knihy půvabně mísil češtinu s lužickou srbštinou.

autor srovnává osud Lužických Srbů a Němců ze Sudet: matka Jurijovy partnerky je rodačkou z bývalé německé vesnice Fukova, odkud byla po válce společně se svými kraji vysídlena, z čehož se nikdy nevzpamatovala. Jde vlastně o podobenství tragického osudu střední Evropy ve 20. století v prostoru německo-polsko-českého mezi z lužickosrbské perspektivy.

Pro českého čtenáře nabízejí povídky Benedikta Dyrlich zajímavý a působivý čtenářský zážitek, který se vymyká tomu, na čem jsme od lužickosrbského písemnictví zvyklí. Je však třeba upozornit, že překážkou v recepci díla by se paradoxně mohl stát jazyk, který je velice bohatý, metaforický – ostatně je lužickosrbské vydání opatřeno slovníčkem pojmů, jež by mohly i rodilým mluvčím činit potíže. Krátký rozsah povídek ovšem čtenáři kompenzuje určité nepohodlí v podobě konzultace se slovníkem, protože lze všem zájemcům o moderní lužickosrbskou literaturu či „jen“ o dílo Benedikta Dyrlich sbírku vřele doporučit. ✕

Benedikt Dyrlich: BANDASKA

Přeložil Kryštof Peršín

Zvonění. Vstal jsem a otevřel dveře. Nikdo tam ale nebyl. Vrátil jsem se do svého útulného kutlochu v jedenáctém patře.

Znovu zvonění. Znovu jsem vstal a otevřel dveře. Znovu tam nikdo nebyl. Znovu jsem se vrátil do svého útulného kutlochu v jedenáctém patře.

Potřetí zvonění. A potřetí jsem vstal a otevřel dveře. Stál před nimi chlap ve vysokých černých botách, v ruce držel bandasku.

Naštvaně se zeptal: „Proč musím zvonit třikrát, než se uráčíte otevřít?“

Řekl jsem: „Otevřel jsem dvakrát, ale dvakrát tu nikdo nebyl. Co chcete?“

Chlap odpověděl: „Nesu vám zpátky bandasku.“

Já na to: „Nemám krávu ani kozu. A když si koupím mlíko, tak ho transportuju v tetrapaku.“

Chlap se rozčílil: „Desítky let stojí ta bandaska úplně o samotě na vysloužilém mlékařském stojanu v N. Podle čísla může patřit jenom vám.“

Odpověděl jsem: „Jestli někomu patří, tak leda mému otci. Ten s mojí mámou obhospodářoval po válce dobrých deset let dva hektary polí. K tomu měli dvě krávy. Rodiče jsou dávno po smrti. A já sám jsem svou rodnou ves taky dávno opustil.“

Chlap tak, jak přišel, se i s bandaskou najednou zase ztratil. Já zavřel dveře a ještě na chodbě svého bytu v jedenáctém patře jsem si vzpomněl, že

jako kluk jsem jednou zapomněl vyzvednout na návisi ze stojanu na mléko prázdnou bandasku. Mělo to svou příčinu: rád jsem po škole četl ve starých kalendářích a knihách a snil o dalekých krajích. Otec se potom často zlobil, protože musel sám pozdě večer vyzvednout prázdnou bandasku ze stojanu; moje matka ji totiž brzy ráno potřebovala, když šla podojit krávy.

Najednou mi na chodbě začal v hlavě vrtat malý červ pochybností: možná jsem bandasku prostě zase zapomněl vyzvednout onoho letního dne na začátku druhé půlky minulého století, když ji šofér mlékařského auta naposledy nechal na stojanu.

V kuchyňce jsem si zalil kávu. Přilil jsem trochu mléka z tetrapaku, které jsem měl jako vždycky čerstvé v lednici. Dívne na tom bylo, že jsem u skromné snídani čekal, že chlap ještě jednou zazvoní. To se ale nestalo, a tak jsem mírně neklidný, dobře oholený a oblečený opustil svůj byt v jedenáctém patře. Málem jsem přitom zakopnul, protože jsem vrazil do bandasky, která mi na prahu zatarasila cestu. ✕

Překlad povídky Bandaska vznikl v roce 2023 u příležitosti autorského čtení Benedikta Dyrlich na pražském veletrhu Svět knihy, kde byla recenzovaná povídková sbírka představena (ohlas tohoto čtení přinese Česko-lužický věstník 2023).

Autor recenze a překladu studuje v navazujícím doktorském studiu slavistiku na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, v současnosti pobývá jako stipendista Nadace lužickosrbského národa na katedře sorabistiky na Lipské univerzitě. Od podzimu 2023 bude působit ve Witaj centru a částečně též v Lužickosrbském ústavu.

Jurij Koch: OSAMĚLÝ NEPOMUK

Přeložil Leoš Šatava

Wozypiwová, ta z rodu pivovarských povozníků, jak vidno, si o Vánocích pohvizdovala. Svata noc, tichá noc. Byly Vánoce, a ať se nikdo netváří, jako by po kousku toho vánočního štěstí neprahnul.

Nepomuk to viděl takhle: tyhle svátky nejsou nic jiného než habadůra, šalba. Vánoce scelují trhliny naprasklých rodin těstem a čokoládou.

Nepomuk bydlel u staré Wozypiwové. Měl u ní pokojík. Byl elektrikář. A sám.

Bytná zdobila stromek: trochu tomu chlapci o svátcích pomůžu. Pak žena vykřikla. A ještě jednou. Nepomuk se houpal na háku lampy na stropě a jeho nohy se klátily nad stolem, na kterém stál talíř s perníčky. Obličej měl doruda, oči vytřeštěné. A kde jsou ruce? Kristepane, snad se jimi něčeho drží!

Nepomuk už nemohl déle zadržovat dech. Kapiláry prý můžou prasknout. Slezl ze stolu a ochutnal perníčky.

Při těch tvých legráckách se ti ještě jednou něco stane! Žena zdobila stromek starými koulemi z formanských časů. Nepomuk jim říkal opičí řítě, protože byly červené a měly divné faldy, sahající až do půli prohlubně. Podával jí koule a od stolu pohazoval na větve lamety, to stříbřící se seno, kterým se živí andělé. U Wozypiwové strádají hladem, rok od roku víc. Vlákna se po každém perníčkovém čase naskládají do krabičky, jeden pramen za druhým jako ostríhané vlasy Panny Marie.

Jaké by to bylo, řekl Nepomuk, kdyby tahle noc nebyla tak tichá a tak svatá?

Žena, která měla vzhledem k tomu třípytu vůkol tuze sváteční náladu, pustila kouli z ruky, což ale nemělo nic do činění s jeho

dotazem. Co to má znamenat, ne tak tichá, ne tak svatá! Nechtěla ani vědět, proč se Nepomuk tak divně ptal. Zdálo se jí, že ví, kde ho bota tlačí a chtěla mu to nějak vy nahradit. Vyndala z krabice svíčky, a vše naplnila vůně kuliček proti molům a stearinu.

Potom jedli pod rozsvíceným stromkem. Wozypiwové kapal vosk do sametového klína. Pivo bylo dobré a pečeně také a přitom si člověk koneckonců i rád pospolu zazpívá.

Potom se zasmál, uprostřed její melodie, kterou jen tak tak držela. Smál se nad vším tím svatým snažením, tou milosrdnou dobrodušností. Kdyby bylo všechno jako v normální den, šel by si člověk teď lehnout. Příkrývku na uši. Nos do novin a usnout.

Kolik lidí myslíte, paní domáčí, řekl, teď takhle sedí?

No všichni, odpověděla. Všichni teď zpívají. To je přece to, co všechny spojuje. Tenhle den, Nepomuku, je den, který všechny...

Já myslím, přerušil ji, protože měl na mysli něco jiného, já myslím takových, jako jsem já, kteří ještě nechtějí jíst králíka se starou ženou, kteří nezpívají, protože jim idyla tiché noci nic neříká, všichni takhle potrefení jako já.

To já nevím. Žena mlčela se stříbřícíma se očima. Jednou se zklidní. Jednou dostane rozum. Snad se v novém roce najde žena, pěkné, hodné děvče. Takové přece ještě musejí existovat.

Rozplakala se. A on viděl tu velikou lež v tom všem okolo, ve svíčkách, slzách, kostech, koulích na stromku – vstal a kráčel k telefonu.

Co děláš?

Volám.

Sklidila ze stolu. Patřilo by se teď ještě pít víno? Ano, nebo

ne? Ani nepoděkoval. A kolik jsem se kolem naběhala! Muž nechtěl králíka kucht. Vždycky prořízl měchýř. A co že teď telefonuje?

Nepomuk listoval v telefonním seznamu. Na prvním čísle to nikdo nebral.

Pod „C“ by měl někdo být. Pro cé jsem měl vždy sympatie, řekl.

Ozval se mužský hlas: Co chcete?

Jmenuji se Nepomuk.

No a?

Je vase žena doma? Mohl bych s ní pohovořit?

Helgo, nějaký pan Bepo Muk s tebou chce mluvit!

Muk?

Nepomuk, veselé Vánoce, paní Helgo. Jste sama?

Ne, jak to myslíte?

Mám na mysli, jestli se dnes cítíte být sama? Opuštěná? Rozumíte?

Přestávka. Během ní vzala Wozypiwová táč a odnesla zbytky jídla.

V telefonu to šramotilo. Kdo jste?

Je mi třicet a dneska jsem obzvlášť sám. Hledám někoho, kdo by se mnou chtěl slavit Vánoce. A zazpíval do telefonu, s citem, vánočně: Tichá noc...

Nejste nemocný?

Odzadu bylo v telefonu slyšet mužský hlas: Polož to!

Nepomuk se plácl do kolena a smál se na celou místnost, kterou rozhněvaná hospodyně z tácem opustila. A Nepomuk dostal chuť, ve hře pokračovat.

Můžou na poště zjistit, odkud jim kdo volá?

No samozřejmě.

Můjtypane!

Zůstanu u cé, řekl.

A zůstal, dokud nedošel ke Karin Cettelkové. Karin Cettelková byla hodinářka.

Jurij Koch.
Foto archiv autora

Ano, poslouchám? řekl tenký plyšový hlásek.

Mám velké hodiny, paní Cettelková.

To mne těší.

Ale už nejdou.

To mě taky těší.

Tak mi je tedy spravíte?

Po svátcích v mojí dílně.

Ne, dnes.

Prosím?

Dneska.

Jak se jmenujete?

Nepomuk.

Pane Nepo... Dnes je Štědrý večer.

Právě proto, milá paní Cettelková. Jsem sám, a když moje hodiny netikají, cítím se být ohrožený.

Nemůže vám doktor...?

O jaké hodiny se jedná?

Musím se jít podívat... Písmo se už nedá přečíst.

Paní Cettelková se, jak se zdálo, rozmýšlela. V pozadí panovalo úplné ticho. Nepomuk najednou zvažněl. Ona spolupracuje! Celý se nastražil.

No dobře, řekla, přineste je sem!

Ale to nejde. To jsou takové ty velké stojací.

Ach, můj...

Prosím?

Jakou mají značku?

Nepomuk odběhl do rohu pokoje. Podíval se skrze sklo hodin, v němž se mihotaly svíčky ze stromku.

Riegel und Sohn, zavolal do sluchátka.

Riegel und Sohn? To tedy musejí být dost staré.

Je to tak.

Já opravdu nemůžu...

Sedněte do taxíka. Na můj účet. Třeba jde jenom o maličkost.

Pověste na řetěz něco těžkého! Potom půjdou trochu rychleji, ale budou tikat, a to vám přece stačí.

Chtěla už zavěsit, ale Nepomuk jí řekl: Prosím!

Přes svátky to přece vydržíte, potom přijdu. Kde bydlíte?

Diktoval jí své jméno, ulici, číslo, jako by byl smutný. A nebyl snad opravdu smutný, že hodinářka nepřijde, tahle Karin s mladým jemným hláskem, která se vyznala v titěrných miniaturních mechanismech? Nebylo by pravděpodobné, že tahle žena porozumí i jeho tíživým niternostem, jako hodinářka, člověče!

U pohovky stál starý Wozypiwovic gramofon. Natočil ho. Maria Cebotari zapěla na staré otáčející se desce. Potom přece jen ještě pil víno s Wozypiwovou, vinho tinto, a vysvětloval jí kotrmelce v portugalské revoluci, dokud se znova nechoпил telefonu.

Cierda, Mathilda, doktor medicíny.

Paní doktorka je nepřítomná. Jen tak se nevrátí. Hlas zněl tuze služebně. Jestli to není opravdu vážné...?

Obálka knihy Jurije Kocha *Osamělý Nepomuk*.

Zdravotní sestra, pomyslí si
 Nepomuk a řekl: Ale to je vážné.
 O co jde?
 Jsem sám.
 Jste zaopatřený?
 Podle toho, jak se to...
 Máte bolesti?
 Ano, dalo by se říct. Srdce.
 Máte ještě kapky?
 Ano, celé litry...
 Děláte si ze mne blázny?
 Ne, přijďte, jestli můžete!
 Nesmím pryč. Až do osmi
 mám službu.
 Ještě hodinu.
 Trochu déle, řekla sestra,
 o deset minut déle.
 Ach ano, moje hodiny teď
 jdou rychleji.
 Jak to?
 Přivázel jsem na řetěz botu.
 Aby čas rychleji uběhl?
 Teď už je mimo službu,
 pomyslel si spokojeně, když si se
 mnou povídá o hodinách. Vždyť je
 jí jasné, že mi není nic, co by její
 šéfovou mohlo zajímat. U služeb-
 ního aparátu!
 Ano, aby čas rychleji utekl,
 řekl. Svátky, a já jsem nemocný!
 Co plánujete na ten milý dlouhý čas,
 ve kterém se rodiny noří do svých
 polévkových mís a hrnců?
 Snad si číst, odpověděla.
 A co tak čtete?
 Romány o velkých lékařích.
 Zakašlal.
 A váš muž? zeptal se potom
 opatrně.
 Můj muž? Můj muž je pryč.
 S jinou. Za horami a doly.
 No tedy!
 To řekl jenom pro sebe,
 anebo panímámě Wozypiwové,
 která se chystala do lože. Svíčky
 na stromě už byly sfouknuté. Víno
 bylo vypité. No tak tedy dobrou
 noc!
 U mne je moc hezky, zašep-
 tal. Nechtěla byste přijít?
 Vy ale nejste nemocný.
 Kdybych byl nemocný, nic
 takového bych vám nenavrhoval.

Nastala přestávka. Taková
 krásná přestávka. Kdo by je neznal!
 Ne, ne, to nejde. Nevím, co
 jste zač, bránila se.
 Pojedete tramvají až k nádra-
 ží, a odtamtud to sem máte dvě
 minuty. Petrželová 103. Na mých
 dveřích stojí: Nepomuk.
 Ach propána!
 Ještě vícekrát se takhle od-
 volala na Pánaboha, a čím více se
 blížil svátek, svatvečer, tichá noc,
 tím víc nerozuměla sobě samot-
 né a tomu divnému souhlasu. Je
 vůbec možné, že se podvolila ta-
 kovým legráckám? Jistě. Vždyť už
 byla na cestě. Jela a našla i správné
 dveře. Potom přece jen zapochy-
 bovala: A co když on nemá všech
 pět pohromadě...?
 Zvonek. Nepomuk se lekl.
 Krátký ostrý zvuk se zařízl do po-
 svátného ticha. Čekal.
 Zazvoní ještě jednou? Bylo
 mu, jako by najednou pod a nad
 ním obyvatelé domu vstávali. Sly-
 šel jejich zpěv, děti, nádoby a vyle-
 kal se, když si pomyslel, že by žena
 přede dveřmi mohla zase odejít.
 Dobrý večer, řekl jako první.
 Já jsem Brunhilda. Byla v let-
 ním plášti, jako by vyběhla jen přes
 ulici.
 Ani se pořádně neoblékla,
 pomyslel si Nepomuk.
 Přinesla jsem vám nějaké
 tablety...
 Já...
 Ty jsou na nic a na všechno.
 Pojďte dál!
 Dovedl ji dovnitř a viděl, že
 dívka má pod pláštěm ještě i bílý
 pracovní, a vše zavonělo medicín-
 skými kapkami nebo přinejmenším
 bylinkami.
 Posadte se, řekl, a celá věc
 byla vážnější, než si to předsta-
 voval. Bylo po srandě, ztraceně.
 Légrace vyschla jako olej v lampě,
 oheň zhasl, jako by se knot zhroutil
 dolů, když si tahle brunátná Hilda
 nesedala. Otáčela se do všech
 koutů pokoje, hledajíc schované
 prostopášníky.

Bojíte se?
 Ne, řekla. Hledám sklenici.
 Podal jí sklenici. Vhodila do ní
 tabletu a otočila zase hlavu. Vodu!
 Nepomuk vzal láhev vína
 a chtěl sklenici naplnit. Zakryla ji
 rukou.
 Vodu, kamaráde! Znělo to
 hodně po doktorsku, rozkazo-
 vačně, nepřipouštělo to žádnou
 jinou možnost. Tak tedy žádná
 taková, co se utápí ve vínku, tady
 nepřichází do úvahy, pomyslel
 si smutně. Ona ovládla scénu,
 sotva vstoupila do místnosti. Stála
 vedle něj bílá neúprosnost, poled-
 nice, tak jak ji znal z pohádky, tu
 bílou v plachetce se srpem v ruce,
 které musí až do večera vyprávět
 báchorky. Takovéhle by se s chutí
 vypovídal. Jestlipak to takhle půjde
 až do rána?
 Nalil víno na tabletu. Jinak
 mi nejde ji spolknout, řekl a cho-
 val se, jako by teď bylo všechno
 jasné, expozice, po které se může
 začít, ukončená. Ale dívka mu
 vzala sklenici z ruky a vychrstla ji
 do nádoby v rohu pokoje. Když ne,
 tak ne, řekla Brunhilda, a konečně
 se posadila.
 Chcete si celý večer hrát
 na zdravotní sestru?
 Já si na ni nehraju, já jí jsem.
 Jenomže já nejsem nemocný.
 Kdoví? Sáhla mu na čelo,
 rychle, takže se vylekaně sklonil.
 Horečku taky nemáte.
 Ne, nic mi není, Bruni, rozu-
 míte? Neměl jsem jako dítě ani
 spalničky. Jenom, že jsem si nikdy
 nechtěl nechat umýt pupík, to je
 všechno. Ještě s ničím jsem nic
 neměl.
 Ani s děvčaty ne? zasmála se.
 Konečně, pomyslel si. Chce
 ho snad zkoušet? Snad chce vidět,
 jak se vede takovým, těm velkým
 sebevědomým, když sem přijdou
 polednice, když břínká srp, když
 už jsi jenom číslo, když se vydáš
 do rukou, které se zdraví i se smrtí.
 To snad dávalo smysl, protože
 žena se stále ještě smála a přitom

si sňala bílou čapku z vlasů, které se rozpustily a udělaly vše jinačí, hlavu, obličej, Brunhildu.

Zatraceně, pomyslel si, co dokáže pár takových pěkných kadeří.

Ale ano, jakpak by ne, s děvčaty jsem něco měl, řekl.

V mém věku!

A proč nejste ženatý? Brunhilda si upravovala vlasy a ptala se tak divně bokem, jako by ani nečekala odpověď.

To se tak vyvrátilo. Byl jsem ženatý, na pár dní.

Na pár dní?

Vyptáváte se na můj kiks?

Pokývla hlavou, a její narudlé vlasy se elasticky zakývaly.

Dívčina hlava byla upravená. Co teď? Teď byl na řadě on. Něco se muselo stát. Vzpomněl si na víno. Popíjeli. Pustil k tomu hudbu. Tančit bylo hloupé, tak zůstali sedět a pohrávali si se sklenicemi. Co s ním bylo? Proč ho něco nenapadne? Tak špatná mu být dívka nepřipadala. Proč jí prezentoval svůj kiks? Ona každou chvíli vstane.

Teď nevím, jak dál. Povězte něco! Jak to bylo s vaším mužem?

Nepomuk došel pro druhou láhev.

Můj muž? řekla Brunhilda. Ten u mne všechno zničil, všechno.

Znělo to, jako by přeháněla. A Nepomuka uhodily do očí její pohyby, ta velká gesta, která k jejím strastem tak úplně nepasovala. Ale mluvila a po několika větách zapomněla na své ruce, mihající se nad stolem.

Byla jsem šťastná, řekla Brunhilda. To, co si člověk pod tím představí. Všechno v pořádku. Pilný, šetrný, žádné pití, v posteli... no ano, to taky... promiňte. Měli jsme všechno, novou kuchyni, skoro už i auto... Byl inspektor na stavbách, bezpečnost. Pořád lezl po lešeních.

Spadl dolů?

Ten a spadnout. Šmíroval přes okna cizí lidi, v jejich ložnicích.

Nepomuk se zakuckal. Celý rozjařený se na dívku smál: Proboha, takový zdivočelý mužský!

Vlezl do internátu...

Samozřejmě do dívčího, přerušil ji.

Studentky...

No vida, řekl Nepomuk a plácal si na koleno, jak měl ve zvyku při spoustě legrace. Ale dívka mlčela a dívala se skrze něj. Když vstala, jako by chtěla odejít, Nepomukovi došlo, co si o něm může myslet. Pitomý kluk! Jsi taky takový, co?

A nejen že tam lezl, dodala mlčky.

Nepomuk se uklidnil. Teď tu před ním stál někdo jiný, červeno-bílé stvoření, tenké údy, smutné šmouhy. Rozepnutý bílý plášť, který jí padal z ramen, ji činil bílou jako prostěradlo.

Bylo mu dívky líto. A co tedy ještě dělal? zeptal se opatrně.

Když děvčata ještě spala, rozprávěla dál, stoupl si před jejich postele, rozepnuté kalhoty a tak. Vždyť víš. A jedné do obličeje...

Teď už si Nepomuk neplácl na koleno, jak bylo jeho zvykem, protože myslel na děvčata v postelích a styděl se. Styděl se před dívkou, jako by sám byl obnažený chlápek. Do háje s celým tím mužským světem!

Řekl jen: Co mi to tu nepovídáte?

Posadila se. Držela si hlavu nad stolem a plakala. Vlasy jí zakrývaly obličej a zborcené sebevědomí té najednou sympatické sestřičky.

Nepomuk vzal z talíře gramofonu Cebotari, která k tomu všemu zpívala. Co teď? Vždyť si v takových situacích vždycky věděl rady. Človče, tak co uděláš... Nic, na příklad. Neuděláš nic, budeš pít víno, kouřit, řekneš pár útěšných slůvek, hodících ke všemu: To nebude tak zlé. Například se říká: To nebude tak zlé.

Je to dost zlé, odtušila Brunhilda, která si kouskem hadříku

utírala oči. Když byl ve vězení, čekala jsem na něj, oddaná a trpělivá. A sotva byl venku, tak si vzal jinou, moji kamarádku, abys věděl. A teď už se mi o tom dál nechce mluvit.

Dopila svou sklenici. Kouřit uměla také, se šlukováním. Přehrabovala se v gramodeskách a nic nenašla. S pitím hodně spěchala. Jemu nebylo do tancování, i když k tomu dívka vyzývala. A po malé chvílce byla opilá a lehla si na pohovku. Nechtěl, aby tam usnula.

Bruni, zavolal.

Odpověděla: Zůstanu tady. Když dovolíš, tak tu zůstanu, co říkáš, Nepomuku?

Nepomuk stál u velkých, rychle tikajících hodin a nevěděl si rady jako jeho svatý jmenovec, když ho shodili z Karlova mostu v Praze do Vltavy. Viděl, jak se na úzké pohovce dívka neklidně vrtí a dělá mu tak místo, s obtížemi a nešikovně. Přistoupil k ní, vzal ji za ruku a vytáhl ji k sobě nahoru, pevně a rozhodně, takže dívka ve své opilosti pochopila, co se děje.

Dovedu tě domů, řekl Nepomuk.

Dívka vzala tablety, taštičku, do které s chřestěním napadaly k ostatním neškodným medikamentům, které s sebou nosila, a odešla s ním, unavená a mrznoucí zimou. Svatá noc, tichá noc. Kráčela zívajíc, jako by teď bylo samozřejmě, že takhle jdou. Přede dveřmi, klíč v zámku, vyhrkla: Zavolej mi, jestli chceš. Chceš?

Šel domů. Pršelo. A k tomu trocha sněhového pápěří, které si nechal ve světle lamp padat na jazyk a usmíval se nad tím mokrým šmíráním. Na Brunhildu už nemyslel. Jenom jednou, už zase doma v bytě, si řekl: Snad na schodech nezakopla.

V jeho pokoji svítilo světlo. Hlasy. Wozypiwová a ještě někdo. Pomyslel si: co se tu děje? Hodinami se zaobírala hodinářka, paní Karin Cettelková, s vizáží školačky.

Pootvírala všechny dveře a dvířka a stála v hodinách mezi závažími.

To je on, řekla Wozypiwová, která byla v noční košili. Ta se při jejích slovech začala pohupovat. Styď se, ty uličníku!

Ale nechte to být, mínila hodinářka, která se ani neobrátila. Avšak hospodyně byla rozčilená: Co je to za Štědrý den! Obtěžovat lidi. Ženu s dětmi. Tahat je od stromku.

Nepomuk ji přerušil: Netaám od stromku nikoho, kdo to nechce. Vždyť jste nechtěla přijít!

Paní Karin neodpovídala, protože držela v oku sklíčko, skrze které viděla vše zvětšené, a zdálo se, že zádrhel odhalila. Dívala se do žlutých blyštivých a ozubených koleček a stála před rozhodnutím. Před ní byly rozebrané útroby hodin a otázka: Pracovat dál, anebo zavřít? Vymontovat, nebo nechat? Vymontovat a čím nahradit? Tahle kolečka se už nedělají. Jet domů a porozhlédnout se, jestli se tam ještě něco takového nepovaluje? Ale to chce čas. Celý Štědrý večer.

Nechala sklíčko vypadnout z oka. To jí spadlo rovnou do ruky. Potom vykročila ze závaží, a Nepomukovi připadalo, jako by teď bylo všechno jasné.

Promiňte, řekl. Myslel jsem si, že nepřijdete. To byl spíš žert, víte...

Hodinářka se rychle obrátila, jako by jí na takovou nehoráznost chyběla slova. Ale Nepomuk také poznal, že zase tolik rozmrzelá nebyla, protože její oči se na žertu už podílely. Nebo se pletl?

Její oči byly neklidné. Dva knoflíky k rozepnutí, zapnutí. Bud tu zůstanou, anebo půjdou, pomyslel si. A řekl to i nahlas a na mysli měl své hodiny.

Přijďte zase po svátcích, zazívala ve dveřích Wozypiwová, chci už jít konečně spát.

Dobrou noc, řekl Nepomuk.

Hospodyně odkvačila do domu.

Hodinářka si prohlížela vymontované zoubkované kolečko a položila je na stůl. Mám ho zase zamontovat?

Trvalo by to dlouho?

Trvalo. Ale hodiny nepůjdou líp než doteď.

Potom to nechte být.

Tikání mnoha lidem chybí, to máte pravdu, řekla. Když tikot ustane, tak se hodně lidí pomate. Slyšela jsem o sebevraždách, za které mohly zanedbané a stojící hodiny. Pro mnoho lidí nastane samota, když talíř s ručičkami na stěně už nešramotí; takové nesnesitelné ticho, které šumí v uších.

Nepomuk jí přitakal. Myslela jste si, že bych taky mohl být jeden takový?

Člověk nikdy neví...

Já... Nepomuk neměl příležitost vyložit, jak celé to telefonování vzniklo – záležitost s Brunhildou, že ze vtípku se teď rodila divná svatá noc –, protože Cettelková mluvila dál.

Naše povolání stimuluje veškerý život. Představte si, že všechny hodiny by se najednou zarazily, zůstaly stát, což je bezpochyby možné, vlivem cizího, dosud neznámého magnetického pole. Za krátký čas by bylo na světě všechno vzhůru nohama, práce v továrnách a provoz na silnicích, nebylo by možné se setkávat, protože se nedá domluvit na čase, děti přijdou do školy, kdy budou chtít, a odejdou, kdy se jim zachce. A učitel je bezmocný. Učitel se řídí podle dětí. Čím déle trvá tohle bezčasí, tím větší nepořádek a chaos.

Ale čas by se mohl hlásit rozhlasem, přerušil ji Nepomuk. Hodinářka se hlasitě smála. A odkud by brali správný čas moderátoři?

Od ředitele.

S touhle Cettelkovou se dalo žertovat. Tady nebylo zapotřebí žádné chichotání ze zdvořilosti, ten tenký řehot, ty bryskní interjekce za každou přihlouplou

poznámkou, která násilím udržuje hovor na nohách, aby se nesesypal.

U Karin nic takového nebylo. Žena si pochvalovala své povolání a kreslila bezčasovou apokalypsu, která by mohla nastat, jestli se hodinářům konečně neposkytnou možnosti většího rozvoje, a to jak čistě shora, tak zdola. Dokonce i tenhle významový nesmysl vzbudil v Nepomukovi sympatie k ní.

Dopili zbytek vína, který tu zanechala předchůdkyně, a v místnosti nic netikalo. Cebotari se pro tuhle ženu nehodila, perníčky také ne, svíčky ještě méně.

Zeptala se: Proč jste chtěl, abych přijela?

Chtěl jsem vědět, jestli někdo přijde.

A přišly jste dvě.

Bruni jsem dovedl domů.

A teď jsem na řadě já.

Vy ne, vy můžete zůstat.

Ach, opravdu?

Přece jste věděla, že mi nechybí tikot hodin, ale někdo druhý...

Mohla jsem si to pomyslet.

Možná mám opravdu fobie, řekl. Nemůžu se podívat do rohů místnosti. To jsou díry, jámy, které se na mne cení. Proto to haraburdí v koutech. Stromek o svátcích zahradi největší díru. Byla už moc velká, když jsem začal s tou věcí s telefonem. A Wozypiwová? Měl jsem pocit, jako by tenká šňůra vedla z rohu až k ní. Jako by měla prázdnotu na špagátu, tu samotu, prokletou.

Karin vzala z břichaté brašny zápalky a rozžehla všechny svíčky na stromě. Povídejte dál! Věřím vám, řekla. Nebyla by nějaká hudba?

Nepomuk obrátil Cebotari a dal zaznít mužskému kvartetu, vom schönsten Blumentopf der Welt. A čekal na další otázku, na kterou už byla hotová odpověď, a protože Cettelková se neptala, řekl sám: Ta věc s mojí ženitbou, pár dní a hodin...

Vaše žena zemřela?

Pro mne ano, odpověděl.

Po svatbě se moje žena vypravila na služební cestu, s jedním tajemníkem, s autem a se šoférem, do barů a postelí našich přátel za hranicemi.

To se stává, podotkla.

Vždyť ano, povzdechl Nepomuk, ale mně se tohle nemělo stát. U mne je na kusy všechno, co tvořilo prostor, ve kterém by se dalo přebývat. Prostor je pryč. Zůstala prázdnota. Rozletěl bych se ke stěnám, které tu nejsou.

Žena seděla v měkkém křesle, ve kterém trpělivě naslouchala.

Příliš mnoho stěn je ale také na škodu, řekla. – A jaký byl ten dotyčný?

Chtěl jsem vědět o každé maličkosti, já trouba. Byl jsem jako praštěný, jako blázen. Objednal jsem se k němu. Jedna místnost za druhou, plné sekretárek a všech možných jiných pičičand. Seděl za dlouhým, masivním stolem, smál se do skleněné desky a zamotal mne do řeči o spolkových stánkách, které právě vyšly a na kterých se podílel. Potom, určitě na úplně nevhodném místě jsem mu řekl, to co jsem už o věci věděl.

A jak, jak jste to řekl? chtěla Karin vědět.

Zeptal jsem se: Ví vaše žena, že spíte s mojí? – Potom zvažněl. Ale vůbec nebyl zasažený, ani trochu nejistý. Po chvíli řekl: Já s tvojí ženou nic nemám, soudruhu. – Nu ano, to byla lež. Viděl jsem mu tu lež na obličejí. – Ale, mladý příteli, přerušil mne a sáhl po telefonu: Zavoláme Budapešť, do hotelu, ve kterém vždycky... Ředitel je můj přítel... Můžu hned dokázat, že nic nebylo. Jak jsi na to vůbec přišel? – Vím to od ní, řekl jsem, a cítil jsem se najednou ve své žárlivosti strašně provinční, když mne najednou udeřilo do očí jeho prostředí, ty věci před ním, za ním, sekretářka, která vstoupila, poté co zdvihl sluchátko: Vero,

to je vyřízené... státníci a nápisy na stěnách, diplomy, medaile v sametových etujích, jeho břicho. Vstal jsem a rozloučil se. Zadržoval mne: Soudruhu, ty jsi Lužický Srb. Chtěl bych se o Srbech ještě něco dozvědět. Člověk nemá příležitost každý den... Vystřelil jsem přes všechny místnosti, po schodech dolů, kolem vrátného, který mi strkal naproti můj průkaz.

Karin Cettelková se ve svém křesle nehýbala. Přejížděla po hladké kůži sedadla. Jeden z prstů maloval na svítivý povrch vzory, maličké spirály na sebe a do sebe, jež se už dávno zamotovaly. A Nepomuk si pomyslel: Tak zatraceně komplikovaný může být život, malá hodinářko!

A pochopil: Štědrý večer se doblýskával ke konci, se zívajícími rodiči a veselými dětmi. Povinná vstřícnost, kterou svátek pokoje vyžaduje, už měla utrum, trocha hašteření, dřív než se stromky sfouknou, nemůže být na škodu. Velký večer hořel a kapal a provoňoval se ke konci. Ochota dobrých přátel ke kompromisům, uznat v čase zpěvů z Betléma jistou metafyzickou a občerstvující zbožnost, se chýlila ke konci. V rádiích už zase opěvovali zlato, slunce, květiny, hloupě, přeslazeně. Antény měly zase svou všední krmi.

Možná, že si žena ve své sedačce s prsty hrajícími si na hladké kůži myslela: Teď už musím jít. Je čas. Ale já nepůjdu. Uvidí se, jak to dopadne.

Konec? Konec nebude, řekl si Nepomuk. Stál před ní, větší, než jak snad ženě připadalo. Karin nevstane, ona zůstane, myslel si. Ta nic nehraje. Sedí, přemýšlí. Anebo už nemyslí. Na co mám myslet? uvažuje. Možná: Jak jen to on takhle zezdola vypadá! Z té kožené hloubi jsou kříž a ramena fuč, nic moc víc než tlusté kalhoty, tintítko. Hned se dá do smíchu: S tímhletem? Provinční! Provinční nahoře i dole. Směje se uvnitř.

Snad. Silná dívka. A možná se nebude smát. Možná si myslí: Co tak stojíš, hloupý Honzo! Její vlasy, tuhé, zpevněné před větrem a muži. Bojím se jich dotknout. Utečou. A s nimi žena. Vlasy, které drží kontakty od sebe. Průtok proudu není možný. A já to přece zkusím. A připojím ženu k proudu.

Teď je vše dokonáno, moji draží! Nemáme dost rukou. Příliš mnoho knoflíků, zapínání. Kůže, na které vleže spočíváme, se zahřívá. Málo místa pro tolik proudu. A málo času, udělat si místo. Tři kroky až k pohovce by byly moc spořádané. Její bílá kůže. Nevidím ji. Její kůže musí být bílá. Taková měkká horká kůže je vždycky bílá. Vyplnili jsme malý prostor sedačky. Není nic víc než my dva. Nestačí to? (Ach, vy hloupí recenzenti! Pro vaše zdvižené prsty bych věděl o lepším místě.) Cítím štěstí. To slovo zní dorůžova, ale teď se mi ta barva líbí. V tomto okamžiku, který by zasloužil trvat déle, v němž už na sobě nic nemáme, oba nádherně nazí, se mi barva růže líbí. A štěstí se mi líbí, to slovo, které dokáže klamat s ďábly a konat dobro s Bohem. Teď bych mohl poslouchat Cebotari a všechny možné operety; v určitých křeslech se dají poslouchat. Přijď ke mně, sladký proude melodií, krásně jednoduchý. Mohl bys zakrýt naše vzdechy, na které náš naučený stud nestačí. Je příliš sametový na takovou tvrdost. Je to svatá noc. Ex oriente lux! Ať žijí všechny legendy!

Když ještě leželi, přitištění, už zase vychladlí od nepravé kůže, bylo slyšet zvon, mocný, jako by za provaz tahala Wozypiwová. Vstali a podívali se z okna, do noci tisíce věží, ze kterých zvučel bronz, kývající se, jak je jeho starodávným zvykem.

Staré zvyky přinášejí štěstí, řekl, a mínil tím i tenhle patos z bronzu, ten sentiment, který se řinul ze všech věží, jako spása, kousek které můžeme potřebovat všichni, jen si to přiznejte!

Už se neoblékli. Postel stála ve vedlejší místnosti. (Juriji, nenechej ji vlézt do jeho postele! říkali mi přátelé, kteří už příběh znali až sem. To by bylo triviální! – Jinak to nešlo, kamarádi. Dělal jsem, co jsem mohl. A teď je tam.)

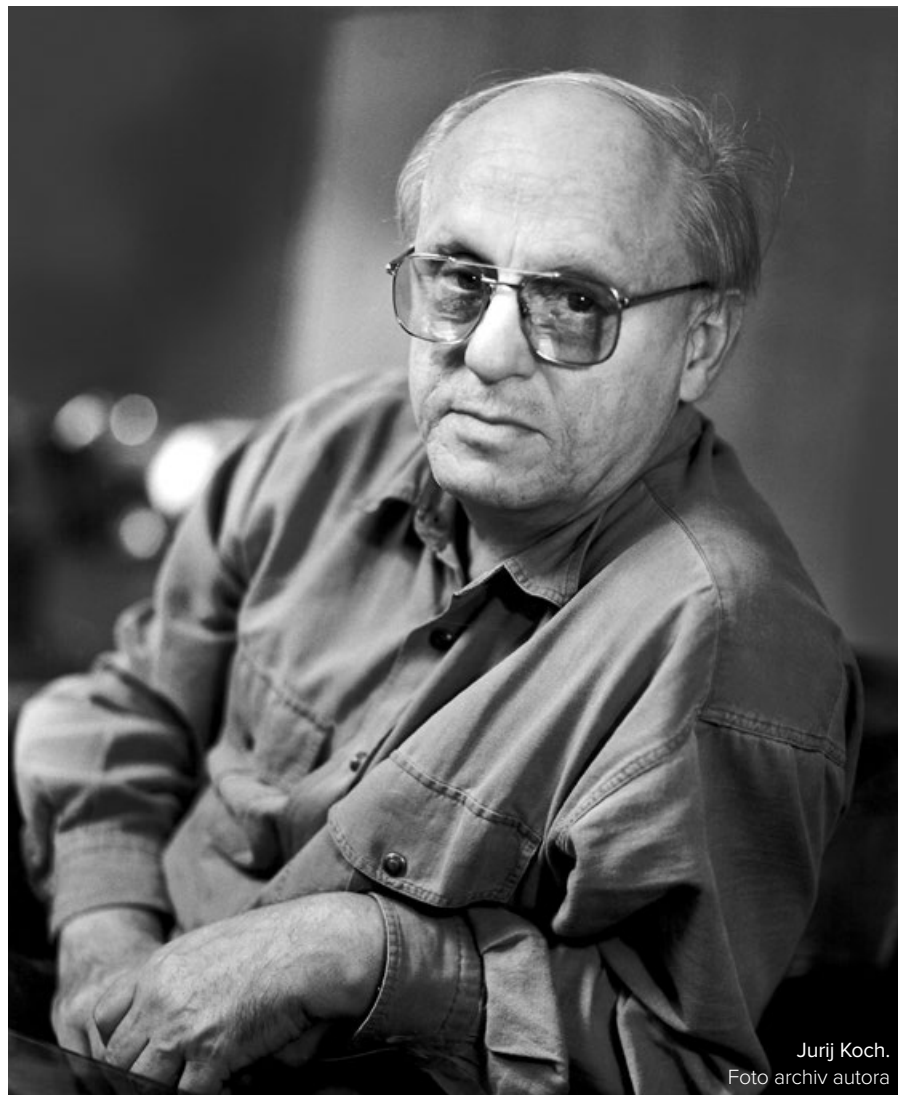
Karin tedy zůstala. Cettelková, zhotovitelka hodin, zapoměla na všechny mechanismy. Jednoduchost bylo štěstí, to nejjednodušší na světě, ruka, ústa, údy, nahoře, dole. Ať se všechny hodiny zastaví! Zůstanu. O co přijdu?

I v onom nejhloupějším ze všech dopolední, „mezi snídání a husí pečení“, ještě leželi v posteli a Wozypiwová přede dveřmi lomila rukama.

Jak to bude s jídlem: zeptala se nesměle skrze škvíru svých dveří – zatroleně, svého bytu, připomněla si. Druhá žena v domě, a všechno jde do háje.

My nebudeme jíst, řekl Nepomuk. Zůstaneme ležet až do příštího roku.

A protože chtěli opravdu zůstat ležet až do příštího roku, z lenosti, na kterou je možné být pyšný, na kterou se dá v čase svatých dnů odvolat, v onom čase pelíšků, těch chudých i těch bohatých, zůstala i kamna studená. Karin si přetáhla tenký povlak přes kolena a věděla, že on se teď bude vyptávat, teď, na druhý den, a ještě dlouho potom. Ale Nepomuk už všechno věděl. Vševedoucne jí přejel po nadrech, něžně, a na nic se nevyptával. Proč bych se měl na něco ptát, říkal si. Je to jasné! Její starý je někde po cestách. Zimní lázeňský pobyt v Durynsku. Možná cizina. Obchod pro náš stát: Hodinky z NDR / nejlepší jsou, / směle ber! – Karin využívá příležitost. K doškolování. Bezva, Karin! Jsi bystrá žena, moderní, reagující na znamení doby, emanci... a když se chtěl dál vysmívat, ústa plná těhle provařených atributů z novinových ženských vyprávěnek, které cítil se strachem, že

všechny ženy by už mohly být takové, když se tedy chtěl dál vysmívat, jedovatě, na jazyku přichystáno tolik femininních tropů, když tu Karin s příkrývkou přetaženou až po uši řekla: Nemám muže, abys věděl.

Nepomuk byl hotový, jak to jinak říct. Žádného muže? vykotal.

Opravdu.

Ani jediného?

Ne.

Ale...

Nějakého bys měla mít, není to tak?

Taková, jaká jsi a kdo jsi, řekl, bez muže, člověče, já se pomínu. Vyskočil z postele. Rozhlížel se po kalhotách. Zatraceně, kalhoty jsou moje spása. Kde je spodní prádlo? Raději ne. Raději ukazovat za-

dek než tuctové spodky. Ale obléct se. Něco na sebe hodit, něčím se tam dole zakrýt, jinak by si mohla myslet, že umím jenom to. Vždyť ví, že umím. I já to zase vím. Musím se sebou něco udělat. Podle peří poznáš ptáka, podle kalhot a košile chlapa. Teď letí nedbalá elegance. Mám i vázanku a límeček, Karin. Jakého mne chceš mít? Nonšalantně slovanského, anebo upjatě německého? Hraju divadlo. Pro tebe. Nevzdávej se naděje! Jeden pro tebe zůstal. Někde se narodil muž jenom pro tebe. V Horní Dolní, v Berlíně, v prdeli světa nebo v Betlémě. Tady jsem!

Karin se hlasitě zasmála: Rozháráný muž před ní, sotva oblečený, nahoře i dole zapnutý jen napůl, jí umožnil zapomenout

na slabý smutek, který se vkrádal do vychládajícího lože. Divná věc, pomyslí si. Jak chtějí všichni před námi děvčaty vypadat. Jak se snaží a lopotí, aby došli spasení, od nás, od nás bohů, tyhle podivné donkichotské figury. Ach, Nepomuku, já tě nechci zklamat. Myslím, že tě mohu brát takového, jaký jsi, ty rytíři smutné postavy! Řekla ale: Ty jsi jinačí. Promiň, směju se. Jsi jinačí, někde, nějak.

Jinačí?

A teď pronesla, už ne se smíchem, už ne žertovně, a Nepomuka to vylekalo (takové jsou ženy, o minutu později): Jinačí než tamten.

Tak přece jen nejsi sama!

Ale ano, jsem.

Ne.

Žádné ne!

Nepomuk si pozapínal knoflíky na košili a u kalhot a chystal se zapomenout na žertík, který mu nadělil tenhle něžný Ježíšek. Samosebou, že všechno to byl nesmysl, blbost, totální nesmysl, jako vždycky po takovýchle orgasmických zážitcích a výšinách. Po tom musí následovat sešup dolů, nahore a dole, to je zákon, v posteli jako jinde.

No dobře, řekla, když už o tom mluvíme: Úplně sama nejsem.

To jsem si myslel. Žena, taková, jaká jsi, mladá, hezká. Řemeslnice. To začnou srdce všech mužů tikat. Natažená perspektiva. To běží jako tvoje hodinky.

Ukázala na jeho velké hodiny, ve kterých visela za sklem dvířek bota. To byla odpověď.

Co je on zač? A jak to s ním je?

Tahhle se nesmíš ptát. Zaprvé není on, a zadruhé není to. Poznali jsme se na řemeslnické komoře. Byl u mne dvakrát, třikrát. Já nechci. Někdy ani nedá vědět.

A včera? Věděl, že Karin má ještě něco na jazyku. Chtěl vědět všechno. Vzrůstala v něm taková

podivná zvědavost, která vyplňuje prostor a plete šňůry, a ještě nevědě, že se jedná o starou známou žárlivost. Cítil se stísněný, spoutaný a připoutaný k přání, dozvědět se neprodleně, tady a teď, všechno, co včera v jejím domě bylo.

Včera? Zeptala se přihloupale a vstala, aby ještě na chvíli uhnula. Včera určitě přišel.

Nepomuk zmlkl. Někdo na ni čekal. Možná se opil, pod svíčkami na stromku. Možná barák zapálil.

Já ho nemůžu vystát, řekla. Je to typ, který všechno má a všechno umí, všechno zná, velký, silný, dobrý. Hodí se ke mně. Ale já ho nechci.

Je to taky hodinář? Zeptal se Nepomuk tiše, jako by nechtěl rušit. Tady bylo lepší mlčet než klást velké otázky, které se v něm draly vzhůru jako houf brouků.

Něco takového, řekla. Už se oblékla. Všechno zase na sobě. Paní mistrová, Karin Cettelková, vedoucí, školitelka, vyučená a sebevědomá.

Jeden z branže, došlo Nepomukovi. Žena, která se pobavila a zůstala u něho, byla teď už zase venku z postele. Všechno bylo řečeno, zdálo se mu. Bylo to vidět na tom, jak si zapnula sukni: Povyražení a víno jsou za námi!

Potom vešla Wozypiwová. Hospodyně byla rozhodnutá uchovat si aspoň kousek těchhle svátečních dnů. Beze slova poklízela sklenice, láhve, židle a vyslala oknem táhlé – aaach – nad zasněženým městem do Lužických hor, které byly tuhle zimu krásné jako v pohádce.

Když už si Nepomuk myslel, že už je celá věc u konce, odpole dne po obědě, když Wozypiwová chválila šaty paní mistrové a hodinářské řemeslo celkově, když bylo skrze stěny slyšet klábosení, když se Nepomuk už sám cítil být vtažen do atmosféry polévkových mís a už jí i začal přiznávat hod-

notu, nevědomky, spojený s mezilidskými vztahy, ze kterých bylo přinejmenším něco ve vzduchu, přinejmenším to, jak se tedy on domníval, že už je celá věc u konce, ozval se zvonek.

Nějaký muž, řekla Wozypiwová.

Muž se ptal po paní Cettelkové.

To už stál ve dveřích, s dlouhými nohama, širokými rameny, elegantní, přátelský, schopný vše zvládnout a každého najít.

Ty? Zašeptala Karin vylekaně. Jak jsi se sem...?

Adresa ležela na tvém stole, řekl. Nepomuk, Petrželová...

Máš pravdu. Ležela tam.

Nepomuk se nehýbal. Zůstal za stolem a zase si připadal bezmocný, opuštěný všemi dobrými duchy, ačkoli si jinak přece uměl vědět rady. Ten cizí byl nad věcí. Obešel kolem a podával všem ruku, velkou bílou ruku, která byla tuze přátelská a teplá. Jeho vřelá slova přála všem krásné svátky, a pak se obrátil, bez přechodu, na Karin, které se zeptal, jestli topení u ní doma hřeje lépe, když je kolečko na boku stažené na nulu. Na to zapomněl, a celý večer u studeného topení není právě ten nejlepší Štědrý večer. Jestlipak s ním půjde, zeptal se pak tuze přátelsky, rád by se s ní o něčem domluvil, o něčem, co ji bude velmi zájmat.

Pavle! řekla, a znělo to, jako by chtěla zasáhnout jeho škrobenou pýchu. Pavle, já jsem tu... tady spala, támhle vedle v posteli, s tímhle mužem. Nech nás na pokoji! Nechci o ničem vědět.

Muž mlčel, nijak vyvedený z rovnováhy. Potom zase se svou teplou nataženou rukou řekl: Chtěl bych s tebou jenom ještě jednou mluvit. Žádám snad přespříliš? Ruku na klíce, jako ve filmu: podvedený hrdina, kterého je lidem líto.

No dobrá... podvolila se, sotva slyšitelně. Přijdu.

Nepomukovi teď začalo docházet, co se děje. Nebyl tu právě někdo? řekl.

Wozypiwová zmizela z místnosti. Ještě se váhavě zeptala: Zůstanete na oběd?

Ne, odtušila Karin. Musím k němu, na chvíli.

Nepomuk přistoupil k oknu. Teď bylo vidět, že bílá pohádková krása má i své nedostatky. Sníh byl špinavý. Staré střechy chatrné, nevhodné pro tuhé zimy. Nikde žádné zvony.

Ty jdeš?

Ano. Přijdu zase, jestli chceš.

Kdy přijdeš?

Kvečeru.

Nepomuk ji viděl odcházet, černý bod na prázdné bílé ulici. Kráčelo tam interpunkční znaménko, zakončení toho, co se událo, konec výpovědi, ale žádný konec v celkovém smyslu, jak doufal. Ona zase přijde. Ať jde! Ona zase přijde.

Toho večera, kdy se měla vrátit, shořela ve městě střecha. Nad městem šlehaly plameny. Nepomukovi připadaly nicotné, málo důležité, jako svatozář. Ale hasičské jednotky se svou technikou měly plné ruce práce. A tahle zvětšená svíce vánočního stromku nad starým městem odvedla jeho myšlenky od toho, co bylo na téhle hře nejdůležitější. Karin nepřišla. Myslel na lidi, kterým vzal oheň dům, možná i o hodně víc. Bylo to horší nežli to, že nepřišla? Přistihl se při přání, cítit oheň kolem sebe, skákat od střechy ke střeše, až tam k němu na druhou stranu. Viděl sám sebe v plamenech, jak odolává smrtícímu šimrání, jako hrdina, který si raději přeje takovouhle smrt nežli samotu.

A přece to všechno bylo směšné až k pláči. Ona nepřišla. No a co? Dům shořel. No a co? Všechno běží normálně. Možná přijde zítra? Hovoří s Pavlem. Ať

jen hovoří. Dům se zase postaví. Snad teď dostanou vyhořelí konečně nový byt. To je normální. To je normální, že Karin nepřišla.

Číslo jejího telefonu zapomněl. Cé se mu vždycky líbilo. Tady bylo, to číslo plné otazníků.

Haló!

Kdo je tam? Její hlas byl jen slabounký.

Já, odpověděl.

Ach ano.

Čekám.

Ano, víš... Něco tomu brání...

A co?

To ti takhle nemůžu vysvětlit.

Ty nepřijdeš?

Karin mlčela. Slyšel ji, jak spěšně dýchá.

Ty nepřijdeš, už nikdy?

Ne, uslyšel. Nepřijdu. Mám tě ráda, věř mi, ale všechno jsem si promyslela. Teď ještě není pozdě.

Je pozdě, řekl. Příliš pozdě.

Jeho hlas byl s každou slabikou slabší. Jasně, řekl. Pavel zase vyhrál, ten tvůj zasraný, všehomocný Pavel, ta nadutá a páchnoucí přátelskost.

Ale Nepomuku! Já ti všechno vysvětlím.

Chci tebe, žádné vysvětlování. Tebe, Karin, bez tebe to dál nepůjde. Vrať se!

Nevěděl, že tato slova šla už do uší muže, který Karin odvedl. Pavel stál vedle ní a přijal Nepomukovy prosby s velkou trpělivostí. Karin plakala. Opravdu, Karin plakala. Nepomuk ji slyšel popotahovat.

Ty pláčeš?

Ona pláče, odpověděl Pavel. Nebere věc na lehkou váhu. Jestli vás to utěší.

Ne, odpověděl Nepomuk.

Víc pro vás nemůžu udělat.

Co se stalo?

Nic, pane Nepomuku. My dva jsme o ni bojovali. Jeden z nás musel zůstat ležet ve škarpě.

Ale, já ji miluju.

Já taky.

Tomu se nechce věřit.

Přeju vám šťastný nový rok.

Ale já vám ne. Dejte mi Karin!

Ještě jednou si spolu promluví. V jejím hlase už nebyla žádná stopa po pláči. Sotva ji poslouchal, protože byla tak nesnesitelně přátelská, po pavlovsku sebejistá. Kdyby chtěl, řekla, může svoje hodiny přinést, do její dílny, soukromé, protože brzy se udělá pro sebe, od března, opravna starožitných modelů, jak náhoda někdy hraje do not, bezva, ne?

Zavěsil. Krátce předtím, než položil sluchátko na vidlici, zaslechl její haló, upřímně udivené haló Karin, která by toho ještě měla tolik co říct.

Nepomuk už do konce roku nepromluvil, ani slova. Když Wozypiwová odstrojovala stromek, který začal časem opadávat, a odkračela s lametami v rukách z místnosti, vylezl na stůl. Háklustru se mu zdál být níž než jindy a spolu s ním celý popraskaný strop.

Wozypiwová byla na cestě na místo, kde se vysloužilé vánoční stromky shromažďovaly.

Zvonění telefonu. Telefon zvonil dlouho, ještě i potom, kdy se Nepomukovy nohy klátily nad stolem s perníčky, směšně jako vzdychky při těchhle jeho legráckách. ✕

Poznámka překladatele:

Text byl přeložen na základě lužickosrbšské verze vydané v povídkové sbírce *Wosamočeny Nepomuk* (Budyšin 1978: Ludowe nakładnistwo Domowina). Jeho německá varianta (publikovaná ve svazku *Der einsame Nepomuk*, Halle-Leipzig 1980: Mitteldeutscher Verlag) se od lužickosrbšské na řadě míst odlišuje. Jurij Koch v ní především mírně rozvinul, respektive zjednodušil či jinak upravil několik motivů a také obměnil některé věty či slova – odlišně řešena je interpunkce, eliminovány jsou i „autorské vstupy“ do děje a slovní hříčky.

Lubina Hajduk-Veljkovićowa: MODRÉ BOBULE

Přeložili Kateřina a Radek Čermákovi

Tak hlasitě ještě nikdy nekřičela. Určitě to bylo slyšet až k sousedním domům, třebaže byly hodně vzdálené. Trenérka Sybila Zyndžina stála ve dveřích cvičebního sálu a křičela. Jenže nic z toho, odpovědi jí byl jenom hluk popelářského vozu. V tělocvičně byla úplně sama. Domovník, který obyčejně přicházel před ní, byl zrovna na dovolené.

Tělo se jí začalo chvět a třást. Ztrácela nad ním kontrolu. Spěchala na záchod, aby se vyzvracela. Pak si sedla na víko od mísy a dívala se před sebe do prázdna. Dýchala zhluboka, přesně jak to radila svým svěřenkyním. Doufala, že někdo přijde a pomůže jí. Jenže nikdo nepřicházel. Sybila Zyndžina byla sama s mrtvolou, kterou právě objevila.

Roztržitě pátrala v kabelce po mobilu a třesoucíma se rukama ho konečně vyndala. Rychle vytlačila tísňovou linku. Telefonista její hlášení přijal.

„Pošleme tam hlídku. Zůstaňte na místě činu.“

Na místě činu, opakovala si ta slova trenérka. Vyhrábala z kabelky krabičku cigaret. Ještě včera se doma chlubila, že už nekouří. Tři měsíce si nedala ani šluka. Krabičku s sebou nosila jen pro strýčka Příhodu. A tohle byl zrovna ten případ. Nedařilo se jí najít zapalovač, a tak začala popotahovat.

„To jsou nervy,“ chlácholila se. Musí zůstat v klidu. Proč právě teď musí být pan Šewc na Tenerife?! To nemohl letět o týden dřív, nebo naopak později?! To by žádoucí mrtvolu nenašla! Rozbrečela se. Konečně vyhmátla zapalovač a – pořád usazená na záchodě – si zapálila. Hluboko do sebe vtáhla kouř. Mírně ji to uklidnilo.

Pokusila se vybavit si všechno ještě jednou. Policajti se určitě budou ptát, jestli si všimla něčeho zvláštního. Tak to aspoň bývá v detektivkách, které tak ráda čte.

Úplně normálně vstala v šest, připravila snídani oběma svým dětem a poslala je na školní autobus. Její muž ještě spal a uvidí se s ním až odpoledne. Pak sem přijela na kole, které nechala u branky. Byla branka odemčená, nebo zamčená? Nemohla si vzpomenout. Zato se jí vybavilo, že byla tma a že klíče musela hledat pod lampou. Teď v listopadu bývá ráno tma už přece dlouho. Ale jestli odemykala? Nebo ne? Jak je ta paměť nespolehlivá! Něco ji praštilo do očí: nahoře ve fitku svítilo světlo. Takhle brzy to bylo neobvyklé. Jestli tam někdo byl, chtěla ho hned pozdravit a žertovat s ním o brzkém vstávání. Vstala a šla se podívat, kdo to tam svítí.

Janka Žurowa vešla do kanceláře. Měla dobrou náladu, jako většinou v pátek ráno. Už jenom tenhle den, a zítra se zase bude moct dospát. O téhle její potřebě věděli i její muž Manuš a syn Stani, takže ji v sobotu nechávali až do desíti v klidu. Jinak by byla celý den malátná.

Na nedělní hostinu a její přípravu teď radši nemyslela. Zase je čeká posvícení, takže se k nim její bratr Hawštyn s rodinou pozval na kafe. Rodiče a teta Jadwiga chtěli přijít tak jako tak. Bude to doma pěkný nával. Sice strašně ráda vařila, ale péct – to pro ni byla španělská vesnice. Představovala si, jaké by to bylo, kdyby se na všechno vykašlala a příbuzné prostě pozvala do kavárny. V okenní tabuli zahlédla

svůj šibalský úsměv. Stačilo jí, že si dovolila si na něco takového aspoň pomyslet.

Venku byla tma jako v pytli. Zatím byla v kanceláři sama, kolega Alek přicházel většinou až kolem deváté. Jeho děti ještě nechodily do školy, takže nemusel vstávat tak brzy. Janka si zalila kafe a podívala se oknem na dvůr. Kromě několika služebáků stálo na parkovišti jenom její kolo s velkými košíky vpředu i vzadu. V té tmě by radši sedla do auta, ale její tělo nutně potřebovalo pohyb. Trochu sportu, když vůbec měla nějak fungovat.

Janka si povzdechla. Jediné, co bylo v kanceláři barevné, byl obraz kočky na zdi. Namaloval ji Stani. Byla složena ze samých barevných obdélníků, což sice vypadalo infantilně, ale zároveň velmi moderně. Kdyby tu byl aspoň světlý nábytek! Ale to ne, sedávala už roky v šedé místnosti se šedými skříněmi a šedými stoly.

„Není to o nic lepší než listopadová mlha,“ mumlala Janka a srkla si horkého kafe. Potom si sedla ke stolu a zapnula počítač. Měla napsat a odevzdat několik hlášení. Úkoly tohoto typu většinou před sebou valila až do poslední chvíle.

Protáhla se. Už už chtěla začít, leč vyrušilo ji zvonění telefonu. Z radosti nad vytržením a v naději, že snad bude moci psaní odložit, zvedla sluchátko: „Żurowa, oddělení vražd.“

„Potřebujeme nutně někoho od vás, našli jsme mrtvolu,“ ohlásil se nervózní mladý policista.

„A kde?“ zeptala se Janka a vzala do ruky tužku.

„Ve sportovním centru Bílá hvězda. To je..“

„Vím, kde to je. Můj syn tam trénuje,“ přerušila Janka policistu. „Předám informaci kolegům.“

Honily se jí hlavou scény z tréninků, na které Staniho vozila, a taky loňský den otevřených dveří, kde Manuš griloval klobásy a ona prodávala limonádu. Bílá hvězda byla v Budyšině známá. Dokonce by se dalo říct, že šlo o symbol budyšínského sportu. Kdo se trochu vyznal ve volejbale, věděl o úspěších zdejší sportovní jednoty. Začínal tu leckterý známý hráč spolkové ligy, od převratu šli pořád nahoru.

Janka by tam nejradši okamžitě vyrazila, aby si o všem vytvořila vlastní obrázek. Místo činu má výpovědní hodnotu jenom předtím, než na něj nastoupí zástup techniků. Jenomže za to, že jednala na vlastní pěst, už párkrát dostala přes prsty. Zavolala tedy kolegovi Alekovi a vedoucímu technikovi panu Deleňkovi. Pak vytočila – s velkou chutí jako vždycky v tuhle ranní hodinu – domácí číslo svého šéfa.

„Schneider,“ vyšťekl přesně tak, jak Janka očekávala. Bylo slyšet, že je zrovna v plné práci jeho nový stroj na espresso, nad kterým se na posledních poradách pořád rozplýval. Janka by se nedivila, kdyby se takový brzy objevil i v jeho kanceláři.

„Ve sportovní jednotě Bílá hvězda našli mrtvolu. Chtěla jsem vás o tom informovat, než na tom začneme dělat.“

Schneider zakašlal. „Bílá hvězda, říkáte?“

Janka mimoděk přikývla.

„Chci být o všem informován. Kdo je mrtvý a co se stalo. A do médií ani muk, je to jasné? Mrtvola v Bílé hvězdě – to je senzace. Novinářům bychom se neubránili!“

Ano, toho se bála i Janka.

„V poledne čekám první obsáhlejší zprávu. Se všemi podrobnostmi. Nesmíme udělat chybičku. Jasně?“

„Ale Ščepanovo místo pořád ještě není obsazené. Jsme na to jenom dva,“ pokusila se Janka mírnit očekávání.

„Příští týden přijde někdo nový. Očekávám od vás hlášení.“

„Dobrá,“ řekla Janka a položila sluchátko. Chvilí přemýšlela, jaký by ten nový kolega mohl být. Nebo snad kolegyně? Nedovedla říct, co by jí bylo milejší.

Odsunula myšlenku stranou, měla naspěch. Přitom bylo třeba jednat klidně. Kdyby každý při

zmínce o Bílé hvězdě reagoval stejně jako Schneider, čekaly by je potíže. Před médii to snad nějakou chvíli můžou tutlat, ale až první rodiče zjistí, že se v hale našla mrtvola, bude z toho tóčo. Budou muset honem rychle zjistit, co je ta mrtvola zač. Snad se dá zabránit aspoň tomu nejhoršímu.

Janka se oblékla a zašla do sekretariátu. Paní Hajnkowa rychle položila sluchátko telefonu a zamračila se na ni. Kolegové se vždycky sázeli, v jaké bude sekretářka náladě. Dnes to očividně byl jeden z jejích slabších dnů.

„Mám výjezd,“ řekla Janka stručně, „a celá naše posádka taky.“

„Stalo se něco?“ otázala se zvědavě paní Hajnkowa.

Janka se v duchu sama sebe zeptala, co by Hajnkowa jako sekretářka oddělení vražd asi tak mohla myslet. „Musím si pospíšet,“ prohodila místo odpovědi přes rameno a už byla za dveřmi.

Lubina Hajduk-Veljkovičowa.
Foto Jürgen Mačij

Každý z nich podepsal mlčenlivost, že mimo služební kontakty nesmějí nikoho informovat o podrobnostech případů. U Hajnkowé si ale nikdo nebyl jistý, není-li v informačním kolečku i její rodina. Proto jí o případech vyprávěli co nejméně.

Janka skočila na kolo a v raním provozu pospíchala Jordánovou ulicí nahoru kolem nádraží, dolů ke Sprévé a na druhém břehu zase nahoru. Sportovní areál ležel na kraji města za posledními obytnými domy. Za slabou čtvrt hodinu tam dorazila.

Na velké tabuli před novostavbou stálo modrým písmem „Bílá hvězda“. Před několika lety dostala jednota s velkým humbukem vlastní halu s moderní posilovnou a dalšími vymoženostmi. V halách uprostřed města se cvičilo už jenom s menšími dětmi.

Janka se ohlédl. Hala ležela stranou. Obytné domy byly hodně vzdálené. Po cestě dál by člověk došel k autoservisu. Místní kolorit připomínal vesnici. V létě idylka, v listopadu spíš pusto. Vysoké topoly skrývaly halu i venkovní hřiště před pohledy z dálky. Kdyby se tu něco stalo, nikdo by si ničeho nevšiml.

Na parkovišti stála dvě policejní auta. Janka k nim připojila svoje kolo. Stojanů tu bylo dost, zřejmě se od svěřenců očekávala vášeň k pohybu i mimo tréninková místa. Teď tu ale kromě Jančina kola stálo jedno jediné: černé pánské – a vypadalo dost drazé.

Vešla do haly. Byla to patrová moderní stavba. Dole byly šatny se sprchou a hala. Nahoře byla kuchyňka, hlavní kancelář, záchod a hypermoderní fitness, jak si Janka pamatovala. Trénink jako ve sportovních školách!, pyšnili se místní neustále v novinách nejnovějšími metodami.

Jance byl sport ukradený. A taková sebechvála jí byla podezřelá. Dokud ale jejího syna bavil volejbal, vozila ho sem. Na ni samotnou od dob tělocviku na základce působil každý kolektivní sport jako červený panáček na semaforu, protože do družstva ji nikdo nechtěl.

„Sem nesmíte,“ přerhl jí mladý policista tok myšlenek.

„Žurowa, oddělení vražd,“ zareagovala Janka a ukázala mu průkaz.

„Promiňte, to jsem nevěděl. Nahoře v posilovně. Zůstanu tady dole, aby sem nikdo nevlezl.“

Janka šla po schodech nahoru. Před sálem stáli dva policisté. Když se jim Janka představila, poodstoupili.

„Nikdo tu nebyl, všechno je, jak bylo,“ hlásila policistka. „mrtvého našla paní Zyndžina.“ Načež policistka ukázala na hnědovlásku, která seděla v kanceláři naproti stolu.

Janka si natáhla na boty návlaky, oblékla si rukavice a na hlavu si nasadila umělohmotný čepec.

Všechny vlasy schovala pod něj. Bylo jí ukradené, jak vypadá. Měli tady mrtvolu a informací chtěla posbírat co nejvíc.

Opatrně vešla do fitka, zůstala ale stát hned u dveří. Sál, o kterém Janka dosud pouze slychala, nebyl moc velký. Přístup měli pouze členové klubu, bylo to totiž jejich tajné hřiště. Stály tu různé speciální stroje. Na posilování i na běhání. Vypadaly jako posilovací stroje ve studiích, jenže byly ověncené počítači, kabely a hadičkami.

Mrtvola visela nohama dozadu nad běžeckým pásem, který stál mezi dvěma malými okny. Byl to starší obtloustlý muž s prořídlymi šedivými vlasy. Na sobě měl modrou sportovní soupravu. Bundu měl rozepnutou a na tričku velký krvavý flek. Jeho ruce byly k držadlům přivázané švihadly, na obličeji měl dýchací masku. Kůže kolem nebyla nateklá. Masku jeho obličej deformovala natolik, že k němu Janka nedokázala přiřadit žádnou známou osobu.

Autorka na čtení v Praze
s překladatelem Radkem Čermákem.
Foto Eliška Oberhelová

Oči mrtvého byly doširoka otevřené. Jistě musel vidět vraha, pomyslela si Janka. Evidentně byl zastřelen. Pás pod ním byl špinavý od krve. Nejspíš běžel, když se po něm střílelo.

V Jance hrklo. Jakým odporným způsobem přišel o život! Nemohl se bránit. Rozrušilo ji, že viděla takového siláka v tak bezmocné poloze. Otočila se pryč, později si může prohlédnout fotografie. Raději se chtěla porozhlédnout po sále. Jenže k tomu už nedošlo. Deleňk lehce zakašlal ode dveří, protože právě dorazil se svým týmem.

„Á, pane Deleňku, dobré ráno! Už jsem na vás čekala,“ pozdravila ho Janka. Věděla, že teď by měla vypadnout. Deleňk potřeboval klid a volnou ruku na podrobný průzkum místa činu. Musela počkat na jeho zprávu.

Janka vešla do kanceláře naproti fitku. Místnost se podobala sborovně. Uprostřed stál delší stůl, zjevně tu probíhaly i schůze předsednictva. K jedné zdi byla vestavěna velká skříň s vitrínou, v níž stály pozlacené poháry.

Trenérka Sybila Zyndžina seděla u stolu. Ruce se jí chvěly. Janka ji znala od vidění.

„Já jsem Žurowa,“ představila se a posadila se. „Vy jste paní Zyndžina?“

Paní Zyndžina přikývla a přejela si rukou po svetru, očividně byla v šoku.

Janka si stáhla rukavice i čepce. „Můj syn Stani u vás trénuje, v mužstvu u paní Smoliny. Už jednou hráli proti Biskopicím. Znáte paní Smolinu?“

Zyndžina se jí poprvé podívala do tváře. „To je moje kolegyně.“

„A koho trénujete vy?“ zeptala se Janka a vlídně se usmála, aby trenérku uklidnila.

Zyndžina si povzdechla. „Už několik let trénuju dopoledne naše seniory a odpoledne ženy. Dnes-

Reklamní fotografie k uvedení knihy.
Foto archiv autorky

ka v jedenáct tu zase budu mít důchodce.“

„A proč jste přišla tak brzo?“

„Mám ráda svůj klid, abych si všechno v klidu připravila,“ řekla trenérka. „Musím se starat i o pomůcky. To víte, v takovém spolku se člověk má co otáčet. Což zvenčí nikdo nevidí. Jinak je tu každé ráno i pan Šewc, náš domovník. Ale ten je zrovna na dovolené na Tenerife.“

Janka se znovu usmála. To není špatný nápad, uletět listopadovým plískanicím na teplý ostrov. Když pomyslela na neprostupnou mlhu tam venku, která zmizí až k polednímu, úplně domovníkovi rozuměla.

„Takže vy jste tu dneska byla první a našla mrtvolu.“

Zyndžina přikývla.

„Poznala jste ho?“

Trenérka zírala na suchou kytici stojící na stole. „Söldner,“ řekla a dala se do pláče.

Janka jí podala kapesník.

„Söldner? Není to ten slavný trenér, kterého nedávno ocenili?“

Zyndžina přikývla a pláč ji zmáhal víc a víc. „To byly jeho pětadesátiny.“

Janka počkala, až se trenérka uklidní. „Seniory budete muset zrušit. Teď je půl desáté, snad je ještě zastihnete doma.“

Zyndžina usedavě plakala. „Můžu se o to pokusit. Ale někteří chodí dřív. Chodí sem moc rádi. V klidu se osprchují. Před tréninkem a po něm ještě jednou. Starším lidem to trochu trvá. Víte, teprve před třemi lety jsme získali tuhle krásnou novou tělocvičnu. Do té doby jsme byli roztroušení po celém městě ve školách. Kdo by to byl řekl, že naši tělocvičnu někdo takhle znectí!“

„Vaše tělocvična je opravdu krásná, každá jednota takovou nemá.“

„Za to vděčíme Söldnerovi. Měl styky a sháněl peníze. Bez něj bychom ji neměli.“

„Co to tam máte ve fitku za speciální stroje? Proč vlastně má Söldner na obličej masku? Patří to snad ke cvičení?“ zeptala se Janka zvědavě.

Zyndžina pokrčila rameny. „Já tam nechodím, takže v tom se nevyznám. Ale pro naše juniorky, které brzy odejdou na sportovní akademii do Drážďan nebo jinam,

jsou ty stroje dobré. Zlepšují výkonnost.“

„A ta maska?“

„To je kyslíková maska.“

Janka si všechno zapisovala do bloku. Honilo se jí toho hlavou tolik, že bez zápisků by půlku hned zase zapoměla. Vtom si všimla, že vešel její kolega Alek. Beze slova si k nim přisedl.

„To je můj kolega, pan Mac-ka,“ představila ho Janka. „A to je paní Zyndžina, která našla mrtvého.“

Alek na trenérku kývl. Přimhouřenýma očima se pak podíval na Janku. Vřelo to v něm, cítila to.

„Mohla byste mi říct, co jste ráno zjistila? Narazila jste na něco zvláštního?“ pokračovala Janka.

Zyndžina seškrábla prstem skvrnu ze stolu. „Jen to, že ve fitku svítilo světlo. To bylo neobvyklé.“

„A kdy přijdou další z vašeho týmu?“

„Kolem poledne většinou přichází náš předseda nebo Söldner. Někdy i pan Rudo, náš manažer.“

„A co jste tu dělala tak brzo?“ vmísil se Alek do hovoru.

Zyndžina vstala a podívala se z okna. „Uklízím a starám se o pořádek. Připravuju rozvrh na další týden a tak dále.“ Dívala se ven.

Janka si byla jistá, že jim zatím neřekla všechno, ale nepřipadalo jí užitečné se v tom teď dít vrtat. „Děkuju vám, sepišu protokol a dám vám ho podepsat. Jistě se v dalších dnech ještě uvidíme. Ledaže byste chtěla uletět na jih za vaším domovníkem,“ zažertovala.

„Ale kdepak,“ oponovala jí Zyndžina. „Obě děti chodí do školy.“

Má to stejně jako já, pomyslela si Janka. To si nejde dovolenou naplánovat, kdy se vám to hodí. Položila trenérce na stůl vizitku.

„Kdybyste si ještě na něco vzpomněla, na něco neobvyklého, co vypadalo jinak než normálně, můžete mi kdykoliv zavolat nebo přijít za námi do kanceláře.“

Zyndžina si strčila vizitku do kabelky a vytáhla z krabičky cigaretu. Alek jí připálil. Otočila se, otevřela okno a začala nervózně kouřit. Janka kývla na Aleka, aby už šli.

Venku před vchodem se do ní Alek okamžitě pustil: „Jak s ní můžeš mluvit sama?! Znáš přece předpisy! Ale ne, paní Žurowa musí zase všechno dělat na vlastní triko.“

Janka se mu dívala do očí. „Nejdřív jsem ji musela stabilizovat. Jinak bychom z ní nedostali nic. Klidně se můžeš podívat do mých zápisků.“

Alek natáhl ruku a ona mu podala svůj zápisník. Prolétl zápisky a přikývl. „Koukám, že už jsi byla i v tom fitku.“ Ukázal na Jančiny nohy. Měla pořád ještě návleky.

„Začneme?“ zeptala se Janka otráveně. Situace jí zjevně byla nepříjemná.

Alek se mlčky rozhlížel. Očividně se na Janku velmi zlobil.

„Už ti někdo řekl, že vypadáš líp, když se takhle čílíš? Nahrne se ti krev do tváří,“ pokusila se zažertovat. ✕

Poznámka překladatelů:

Překlad první kapitoly románu Lubiny Hajduk-Veljkovićové *Módre buny* (Budyšin 2018: Ludowe nakładnistwo Domowina) byl představen v neděli 22. září 2019 v Lužickém semináři na spisovatelčině čtení, jež proběhlo jako doprovodný kulturní program „probowedho lěhwa“ čili víkendového soustředění lužickosrbských studentů nacvičujících v Praze program na kabaret Schadžowanka. Četlo se paralelně lužickosrbsky a česky, více o celém odpolední přinesla rubrika *Noviny* v ČLV 11–12/2019 na s. 83; recenzi románu od Leoše Šatavy nazvanou *Budyšin na (lěhce) skandinávské vlně* uvedl ČLV 7–8/2018 na s. 55–56.

Autorčini rodiče na jejím čtení v Praze.
Foto Eliška Oberhelová

Měrana Cuścyna

básnířka, esejistka, redaktorka,
překladatelka

Mała zmëna

ducy dele z łubje
njesu podomk hodowny
drjewjane schodženki rjepotaja
runja lëtkam žiwjenčka
lameta so wšelko huza
złamliwe kule šukotaja
słomičkow hwëzdow so dótka
kurjacy mužik dawno žno njekuri
nošu kóždy lëto to samsne
wo kročalku pomałšo
nazhonjenčko spëšnišo

Z časopisu Pomhaj Bóh 2020/12 přeložila **Zuzana Bláhová-Sklenářová**.

Drobná zmëna

jdu z půdy
nesu vánoční ozdoby
dřevěné schůdky skřípou
podobné prožitým letům
lameta se všelijak motá
křehké koule šuškájí
dotýkají se slaměných hvězd
kouřící panáček už dávno nekouří
každý rok nosím totéž
o krůček pomaleji
o poznání chvatněji

Měrana Cuścyna (1961) jako lužickosrbská učitelka a spisovatelka navazuje na rodinnou tradici. Její otec Franc Rajš, Němec z Dolního Slezska, se díky stykům ze zajetí usadil po válce v Lužici a stal se lužickosrbským kulturním pracovníkem. Matka Erika pocházela z Mješic pod Černobohem, kde Měrana bývala u prarodičů a srostla s krajinou, jazykem i kulturou. Učila srbsčinu na Lužickosrbském gymnáziu v Budyšině, je autorkou učebnic, se studenty uskutečnila řadu mediálních projektů. Od devadesátých let píše básně, povídky, eseje, překládá divadelní hry. Vydala sbírku *Jaskrawe jasle* (2000), sbírku básní a krátkých próz *Wodno dycham dypki* (2005) a ke svým šedesátinám shrnující svazek *Stop a stup. Powědky, miniatury a eseje*. Kvůli nemoci musela opustit povolání, ale stále píše a je aktivní v lužickosrbském evangelickém církevním životě.

Lubina Hajduk-Veljkovićowa

prozaička, dramatička,
překladatelka, básnířka

Předehra

Pój sobu
abo wozmu druhu
figuru
do mojeho dźiwadła
na hinaše předstajenje
je jich wjele
a hišće wjace
přihladowarjow kleska
mjeta wudma na jewišćo
abo za kulisy
ach božo
daj nam žiwjenje
bjeze zawěškow

Z dramatu Wurywanki (Budyšin 2001) přeložil **Radek Čermák**.

Předehra

Pojď se mnou
nebo vezmu jinou
postavu
do svého divadla
na jiné představení
je jich spousta
a ještě více
diváků tleská
hází nadávky na jeviště
nebo za kulisy
ach bože
dej nám život
bez opon

Lubina Hajduk-Veljkovićowa (1976) se narodila do rodiny významného literárního historika France Šěna. Pod dívčím jménem Šenec vydala sbírky *Prěnje jejko a Pjatke haperleje* (obě 1998), pak se oddala próze – výsledkem jsou třeba detektivky *Pawčina zlosće* (2006) a *Módre buny* (2018). S manželem Dušanem napsala drama *Wurywanki* (2001) a sbírku povídek *Cuže zynki* (2009). Je lídrem střední generace lužickosrbských autorů, s Timem Meškankem domácí literaturu inovovali nalézáním inspirace ve slovanských proudech, v jejím případě na Balkáně. Na rozdíl od předešlých lužickosrbských generací se nesnaží vyhovět německé kultuře ani se vůči ní vymezit. Má i odlišný humor, než je v lužickosrbské tvorbě běžné, což jí nebrání dobírat si zavedená klišé. V posledku se věnuje tvorbě pro děti pod vlastní značkou, řada o zvířecích přátelích z *Údolí u řeky* má čtyři pokračování, všechna jsou přeložena do češtiny.

KULTURNÍ MOST MEZI PRAHOU A SRBSKOU LUŽICÍ

Činnost spolku tradičně zastřešoval projekt finančně podpořený odborem národnostních menšin Magistrátu hl. m. Prahy pod názvem *Kulturní most mezi Prahou a srbskou Lužicí 2022*. V březnu byla v Lužickém semináři instalována putovní výstava Serbského institutu (Lužickosrbský ústav v Budyšině) *Swoboda kiwa / Swoboda na dosah ruky* o politické emancipaci Lužických Srbů na počátku 20. stol., kterou doprovodily dvě komentované prohlídky dr. Jany Piňosové, a v květnu přednáška o lužickosrbských studentech v československém pohraničí, kterou přednesla spolu s kolegy historiky z Lužickosrbského ústavu prof. Thomasem Menzelem a dr. Janou Šolčinou. Na konci března hostil Seminář dva knižní křty: besedu s etnologem prof. Leošem Šatavou nad jeho knihou *Lužičtí Srbové na prahu 20./21. století* a křest knihy *Královská Horní Lužice* s autorským kolektivem historiků prof. Lenkou Bobkovou, dr. Janem Zdichyncem, dr. Mariem Winzelerem a dr. Mladou Holou. V červnu a poté opět v říjnu se konaly dva mimořádné koncerty Kocorova *Vodníka* (o tom více na s. 25). Na sklonku léta jsme využili pěkného počasí a na dvoře Semináře mohli posluchači pobe- sedovat s Janem Nukem, někdej-

ším předsedou Domowiny, o jejím fungování v 90. letech, společně si zazpívat české a lužickosrbské písně s flašinetářem Benem Nowakem a den završila vystoupením folklorní skupina Lidová muzika z Chrástu. Na začátku prosince jsme v Semináři uspořádali pro děti tradiční mikulášskou nadílku, tentokrát nejen s dílničkami, ale i s divadelním představením, a pro dospělé přednášel muzikolog dr. Petr Kalina o etnografickém působení Ludvíka Kuby v Lužici, což doprovodilo ještě promítání filmu. Vyvrcholením roku bylo před Vánoci představení Chemického divadla s lužickosrbskou tematikou v prostorách celého Lužického semináře *těžba snů* (o tom více na s. 44) a koncert lužickosrbské folklorní skupiny Čilak. Během celého roku probíhala výuka hornolužické srbštiny na Katedře středoevropských studií FF UK, kterou po domluvě s vyučující dr. Katjou Brankačec mohou navštěvovat nejen studenti, ale i veřejnost. Spolek také hostuje s přednáškami pro jiné organizace (Muzeum hl. m. Prahy, spolek zrakově postižených ve Strašnicích, Asociace učitelů dějepisu), organizuje zájezdy (tradičně na velikonoční křížácké jízdy po hornolužických vsích a v adventu do Ochranowa a Budyšina; mimořádný byl zájezd

Jediný lužickosrbský flašinetář Beno Nowak hraje na dvoře Lužického semináře během festivalového odpoledne v září 2022.
Foto Lukáš Novosad

do Drážďan po lužickosrbských, lužických a českých stopách v uměleckých sbírkách královského hradu Wettinů, kam nás pozval ředitel muzea a náš člen dr. Marius Winzeler). V pražském Lužickém semináři jsme naopak my hostili *probowe lěhwo* (soustředění) lužickosrbských studentů, kdež připravovali program na Schadzowanku, tradiční setkání lužickosrbských studentů. Ta se potom konala v listopadu v Budyšině a modernizace se netradičně ujali naši dva členové, předseda Lukáš Novosad a „lipský stipendista“ Kryštof Peršín (o tom více na s. 38).

Eliška Oberhelová

GRATULACE PADESÁTNÍKŮM

V listopadu 2022 oslavila své 50. narozeniny dr. **Zuzana Bláhová-Sklenářová**, archeoložka a překladatelka, sorabistka, dlouholetá členka společnosti a spoluzakladatelka obnoveného Česko-lužického věstníku, jehož redakční rady je stále členkou. V prosinci totéž jubileum oslavil prof. **Petr Kaleta**, historik a sorabista, v letech

2008–2013 předseda Společnosti přátel Lužice, který se spolu se svými svými předchůdci zasloužil o návrat spolku do Lužického semináře. Oběma přejeme mnoho dalších úspěchů v odborném působení a také štěstí v osobním životě.

Redakce ČLV